

Vratislav Janák – Petr Rataj

PRAVĚKÁ MINULOST BRUNTÁLU A JEHO HORSKÉHO OKOLÍ¹

Abstract

In terms of natural conditions the mountain part of the Bruntál district fundamentally differs from the North-Eastern part – Krnov and Osoblaha regions. They are part of the traditional settlement area on the fertile soils of the Upper Silesian loess, with characteristics similar to Central Europe regions - with a few exceptions – i.e. continuity of a relatively dense settlement based on agriculture since the beginning of Neolith in the 6th millennium BC until today. The wooded mountain surroundings of Bruntál are regions where continuous settlement started much later, sometimes – as in this case – as late as in the High Middle Ages. If there was an earlier settlement, it can be described as sparse and discontinuous in time and space, and with non-agricultural priorities - the main motives of their establishment and episodic existence were apparently communications, exploitation of mineral resources and non-agricultural use of forests. We have no reliable evidence of settlement in the Bruntál region and up to now the archaeological finds have suggested mere penetration. Most common are isolated discoveries of stone industry. Part of them form something like a rim at the very edge of the mountain region and are probably connected with the activities of the lowlands population in the vicinity; the rest suggests penetration into the heart of Jeseníky. Isolated finds from the mountains include coins and metal objects from the Roman era and the beginning of the Migration Period. It seems that at least in some periods (Eneolithic; 3rd – half of 5th century AD) one of the routes between the Silesian Lowlands and the Upper-Moravian Valley run this way. Finds of iron ore from Jeseník and articles from outside the region suggest another reason for the prehistoric penetration. The unique find from Vrbno pod Pradědem does not exclude the use of the local metabasites in the Neolithic/Chalcolithic era, whereas there is rarely any evidence for prehistoric mining of gold ore. Seasonal forest pasture in Chalcolithic era or natural curiosities – volcanic hill Uhlířský vrch – or any other reasons of the prehistoric penetration remain a mere theory.

Keywords: *Bruntál, archaeology, prehistoric finds, settlement*

Bruntál a jeho horské okolí, které zaujímá větší část bruntálského okresu, můžeme přibližně ztotožnit především se severozápadní partií Nížkého Jeseníku – z hlediska geomorfologického s oblastí Bruntálské vrchoviny (vč. samozřejmě Bruntálské kotliny) a Brantické vrchoviny a organicky s nimi souvisejících okrajových částí Sluneční vrchoviny, Pradědské hornatiny a Zlatohorské vrchoviny (poslední dvě geomorfologické jednotky ovšem k Nížkému Jeseníku nenáleží),² z hlediska geografického pak s dnešním Bruntálskem, Zlatohorskem, Vrbenskem, Hornobenešovskem, Rýmařovskem a Moravskobrounskem. Svými přírodními podmínkami, zejména krajinným reliéfem a kvalitou zemědělských půd, se velice liší od severovýchodní části okresu, Krnovska a Osoblažska, jež jsou součástí Opavské pahorkatiny. Tento protiklad, který bychom mohli poněkud zjednodušeně prezentovat jako protiklad mezi úrodnou nížinou a neúrodným horským územím, měl bytostný význam a velice silný dopad na charakter prehistorického osídlování.

S takovým průběhem historického procesu v pravěku, s jakým se setkáváme v přehledných pracích a ve školských učebnicích, kdy jedna archeologická kultura plynule střídá druhou podle dobře známého schématu, lze ve střední Evropě počítat především v tzv. tradičních sídelních územích, kde se nejúrodnější půdy na spraších nebo sprašových hlínách objevují jako rozsáhlý celek víceméně souvislého pokryvu, obvykle do výše cca 300 m n.

¹ Studie byla podpořena projektem OPVK CZ.1.07/2.2.00/28.0014 „Interdisciplinární vzdělávání v ICT s jazykovou kompetencí.“ a vznikla jako studijní materiál.

² Srv. Jaroslav DEMEK (ed.), *Hory a nížiny*, Praha 1987, *passim*.

m. a i jinak s příznivými přírodními podmínkami, zejména klimatickými. Tyto regiony (v českých zemích např. nížiny Polabí a Poohří, moravských úvalů, Opavské pahorkatiny) a okrajově někdy území přímo na ně navazující, byť i náležela k jiným geomorfologickým útvarům a příp. nesplňovala všechna zmiňovaná kritéria, byly osídlovány s cílem zemědělského využití již od samého počátku usedlého způsobu života v neolitu, tedy od příchodu nejstarších rolníků v 6. tisíciletí př. Kr. Osídlení pak již v zásadě nikdy neustalo, a i když v důsledku různých přírodních i sociálních skutečností (přírodní katastrofy, války, epidemie apod.) mohlo velice zřídnout, můžeme předpokládat principiální sídelní kontinuitu, jakkoli ojedinělé výjimky snad existovaly.³

Proti těmto tradičním či „starým“ sídelním komorám stojí oblast rozlohou větší, která dlouhodobě stabilní osídlení na zemědělské bázi postrádala. Šlo o krajinu v zásadě souvisle zalesněnou, člověkem jen nepatrně dotčený zbytek starého lesa, který pokrýval velkou většinu střední Evropy v 6. tisíciletí př. Kr., v době kulminace vlhkého a teplého klimatu tzv. atlantického období. Osídlení od neolitu zde lze charakterizovat jako řídké, enklávovitě, diskontinuitní v čase a prostoru, alespoň zčásti asi sezónní, odvozené od osídlení tradičních území a s nezemědělskými prioritami – hlavními pohnutkami osídlování takových oblastí byl zřejmě průchod komunikací, exploatace nerostných surovin a nezemědělské využití bohatství lesa. Někdy pozorujeme tento obraz až do kolonizace vrcholného středověku (to je případ regionu Jeseníků, o nějž nám zde jde nebo případ Oderské brány), někdy končí diskontinuitní osídlení dříve (na Těšínsku např. s dobou hradištní, v řadě oblastí na polském úseku oderského pravobřeží, zejména na dnešním slezsko – velkopolském pomezí, ale též na levobřeží západně od řeky Bobr, ještě dříve, obvykle od doby nástupu lužických popelnicových polí v mladší době bronzové). Dlužno ještě připomenout, že část takových území zůstala v pravěku snad zcela panenská, nezjišťujeme tam ani ono diskontinuitní osídlení; platí to zejména o vyšších horských polohách, které byly nanejvýše jen navštěvovány. Celkový obraz byl samozřejmě proměnlivý v čase i prostoru, závisel na mnoha okolnostech přírodních i sociálních, v mnohém i na celkovém charakteru krajiny – např. nejen v Alpách, ale i v Bavorském lese či polských Karpatech byly využívány k osídlení lokality v takových nadmořských výškách, které se prozatím zdají být v našich Jeseníkách či Beskydech zcela pusté.

Souvisle zalesněnou oblast jako celek můžeme označit za jakousi druhou, doplňkovou či periferní, sféru pravěkého osídlení ve střední Evropě. Důvodem její sídelní specifiky, příp. úplného opomíjení mnohdy až do nástupu vrcholného středověku, byla především skutečnost, že pro pravěké osídlení nebylo její zabírání životní nutností. K zajištění potřeb dostatočovala tradiční sídelní území, nebylo tedy nezbytné usazovat se v krajině s méně vhodnými podmínkami pro tehdejší zemědělství. Veliké, souvisle zalesněné plochy této „druhé sféry“ jsou dobře známy ještě v raném středověku jako pomezí i vnitrozemské hvozdy; dostatečně se o nich zmiňují písemné prameny (u nás již Kosmova kronika). Raně středověký obraz krajiny pak změnily do dnešní podoby v prvé řadě dva velké antropogenní zásahy – především tzv. velká středověká kolonizace mýcením lesů ve prospěch polí a počáteční stadium průmyslové revoluce mýcením lesů k výrobě dřevěného uhlí.⁴

³ Např. domnělé (?) vylidnění obou tradičních sídelních území slezských (hornoslezského i dolnoslezského) po konci převorské kultury (± 450 po Kr.) do jejich obsazení Slovy; ovšem i to je považováno za diskutabilní (srv. Vratislav JANÁK, *Slezsko v pravěku*, in: Z. Jirásek – R. Antonín – M. Čapský – V. Janák – P. Kouřil – D. Prix, *Slezsko v dějinách českého státu. I. Od pravěku do roku 1490*, Praha 2012, s. 93).

⁴ K předcházející charakteristice srv. nejlépe Vratislav JANÁK – Pavel KOUŘIL, *Problémy a úkoly archeologie v českém Slezsku a na severovýchodní Moravě*, ČSZM–B 40, 1991, s. 196–200 a v řadě dalších studií a článků, naposledy Vratislav JANÁK, *Evropská dimenze slezských dějin – pravěk*, in: Z. Jirásek (ed.), *Evropská dimenze slezských dějin*, Opava, s. 9–30, zejm. s. 14–16; Vratislav JANÁK – Aleš KNÁPEK – Kateřina

1. Zalesněná krajina Bruntálska. Foto M. Bálek

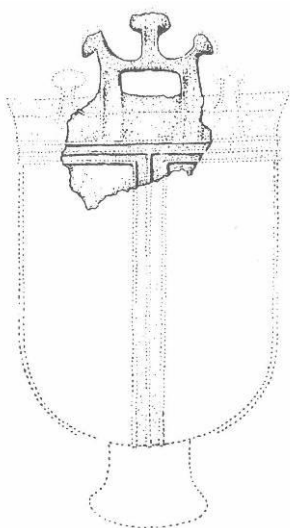
Území Bruntálu a jeho horského okolí náleží cele k této zalesněné oblasti (obr. 1). To se mj. odráží i na množství a kvalitě archeologických nálezů. Zatímco v Opavské pahorkatině – nálezy z ní jsou tradičně páteří archeologie českého Slezska – jsou známy desítky významných archeologických lokalit ze všech období pravěku a samozřejmě to platí i pro Krnovsko a pro (mnohem méně archeologicky poznané) Osoblažsko, v horské oblasti nelze z archeologických dokladů takřka nic datovat před 13. stol. po Kr. a to je již doba plně historická, k níž se vztahují relativně četné písemné prameny. Za spolehlivě starší můžeme považovat (srv. mapa 1 a podrobněji dále v textu) jen ojedinělé nálezy pravěké kamenné industrie a několik kovových nálezů protohistorických - římské mince z různých míst; nové nálezy depotu (pokladu) stříbrných římských denárů z Milotic nad Opavou i dalšího depotu (?) římských mincí (a spolu s nimi též bronzové spony, ale snad o nějakých sto let starší než mince), druhotně zazděného v presbytáři gotického kostela ve Starém Městě u Bruntálu, konečně proslulé ucho hunského kotle z katastru Razové a zcela nový nález fragmentu podobného ucha z Lichnova. Snad bychom mohli přidat stopy slovanské osady z 8.–9. stol. na katastru Býkova – tedy na okraji Brantické vrchoviny, v nadm. výšce okolo 400 m – s tím ovšem, že podobně jako některé ojedinělé nálezy na okraji hor zjevně přímo souvisí s osídlením v přiléhající nížině. Žádnou lokalitu v horské oblasti nelze prozatím bezpečně označit za pravěké sídliště nebo pohřebiště, příp. nějaký ještě vzácnější typ terénního pa-

---

PAPÁKOVÁ, *Sídliště ve Studence v kontextu osídlení kultury s lineární keramikou v Oderské bráně*, Přehled výzkumů 52-1, Brno 2011, zejm. s. 62, 64; Vratislav JANÁK – Kateřina PAPÁKOVÁ – Peter KOVÁČIK – Andrea HOŘÍNKOVÁ – Petr RATAJ, *Mapová predikce neolitického osídlení v Oderské bráně*, in: A. Hořínková. – P. Kováčik – S. Stuchlík (eds.), *Archeologický výzkum krajiny a aplikace ICT*, Opava, s. 251–253.

mátníku, souvisejícího se stabilnějším osídlením. Všechny dosavadní archeologické výzkumy se zde dotýkaly jen středověku.

Takovému stavu pramenného fondu odpovídá i dosavadní stav jeho zpracování. Existuje jen několik málo pokusů o přehledné podání zdejších pravěkých nálezů. Poprvé se doklady k prehistorii Bruntálska (mezi dalšími nálezy z oblasti Jeseníků) objevily v německém vlastivědném sborníku, věnovaném 50. výročí založení *Sudetengebirgsverein* v Jeseníku.⁵ O několik let později následoval samostatný článek tehdejšího správce bruntálského muzea E. Weisera ve *Freudenthaler Ländchen*.⁶ Třetí přehled pravěkých nálezů vzešel z pera J. Skutila; jde ovšem jen o stručný novinový článek.⁷ Před řadou let se pokusil na stránkách *Sborníku bruntálského muzea* sebrat a archeologicky i historicky vyhodnotit nálezy z horské oblasti alespoň pro období neolitu a eneolitu V. Janák,⁸ jednotlivé zmínky o nálezech kamenných nástrojů z jejího okraje ovšem pronikly již mnohem dříve do Jislova přehledu pravěku Krnovska.⁹

2. Rekonstrukce „hunského“ kotle z Razové. Doba stěhování národů. Podle J. TEJRALA, *Nové poznatky k nálezů „hunského“ kotle z Razové, Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis 5/2000, Opava 2000, obr. 2*

Největší zájem z archeologických nálezů z okolí Bruntálu budilo vždy svou výjimečností ucho „hunského“ kotle z Razové (obr. 2). Psal o něm na stránkách svého zakladatelského přehledu slezského pravěku již V. Karger¹⁰ a nedlouho po Kargerovi v populárnější práci, určené českému učitelstvu ve Slezsku, J. Böhm.¹¹ Mezi válkami bylo hojně zmiňováno v řadě zahraničních prací, zejména německých. Za okupace o něm vyšly dvě speciální studie na stránkách vřatislavského *Altschlesien*¹². Vděčným předmětem bylo pro archeologickou i historickou literaturu také později, mj. jeho vyobrazení zdobí i některé syntetické práce o pravěku našich zemí.¹³ Nejdůležitější evropskou literaturu k problematice ucha z Razové shromáždil J. Tejral v souvislosti s přehodnocením tohoto nálezu ve vynikající studii v jubilejním

⁵ Ernst HETFLEISCH, *Fundübersicht des nordwestlichen Schlesiens*, in: Altwater, Festschrift zur 50-Jahrfeier des Sudetengebirgsvereines, Freiwaldau 1931, s. 268–281; Franz PESCHEL, *Vor- und frühgeschichtliche Funde im Altwatergebiet*, in: Altwater, Festschrift zur 50-Jahrfeier des Sudetengebirgsvereines, Freiwaldau 1931, s. 262–267.

⁶ Erwin WEISER, *Vorgeschichtliche Funde im Freudenthaler Bezirke*, Freudenthaler Ländchen 16, Freudenthal 1936, s. 33–36.

⁷ Josef SKUTIL, *Předhistorické nálezy na Bruntálsku*, Nová vesnice Bruntálska, 30.1. 1958, č. 4, s. 2.

⁸ Vřatislav JANÁK, *Předhistorické kamenné artefakty v bruntálském muzeu a počátky osídlení severozápadní části Nížkého Jeseníku*, Sborník bruntálského muzea 2000, Bruntál, s. 5–14.

⁹ Lumír JISL, *K nejstaršímu osídlení krnovského okresu*, Krnovsko 1, Krnov 1957, s. 1–5.

¹⁰ Viktor KARGER, *Předhistorické bádání ve Slezsku a výstava před- a prvohistorických starožitostí v Zemském muzeu slezském*, Věstník slezského Zemského muzea v Opavě 1, Opava 1922, s. 28–29.

¹¹ Jaroslav BÖHM, *Slezsko v době předhistorické*, in: Vlastivědný sborník slezský 2, Slezská Ostrava 1926, s. 29.

¹² Viktor KARGER, *Neues zu den Fund- und Erwerbungs Umständen des Bronzekessels von Bennisch – Raase*, Bezirk Troppau, Altschlesien 9, Breslau 1940, s. 112–114; Georg RASCHKE, *Zum Bronzekessel von Raase – Bennisch*, Altschlesien 9, Breslau 1940, s. 114–119.

¹³ Např. Jiří NEUSTUPNÝ a kol., *Pravěk Československa*, Praha 1960, obr. 151.

čísle historického sborníku opavské univerzity *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis*.¹⁴

Obrátíme-li se k nálezům samým, lze konstatovat, že bezpečné doklady lovecko-sběračského osídlení (paleolit: cca 1 000 000–8 000 př. Kr. a mezolit: cca 8 000–5000/4000 př. Kr.) doposud scházejí. Některé z ojedinělých nálezů štípané kamenné industrie by sice z této doby pocházet mohly, ale jisté to rozhodně není. Svého času se takto uvažovalo o paleolitickém stáří pazourkového jádřka ze Světlé (obr. 3)¹⁵ – zastávali ho L. Franz a K. Jüttner, zatímco G. Stumpf se domníval, že je mladší.¹⁶ Po válce se k problému vrátil J. Skutil, a jednoznačně ho označil za nález „z doby neolitické“,¹⁷ tj. dle dnešního chápání z neolitu či eneolitu. Jádro již není k dispozici, ale s ohledem na to, že J. Skutil byl v oboru štípané kamenné industrie specialistou s obrovskými praktickými zkušenostmi, lze jeho vyjádření považovat za směrodatné. Nelze však vyloučit, že období paleolitu či mezolitu patří z novějších nálezů pazourková čepel z Mladecka, kterou v r. 1979 našel J. Dvořák v severní části katastru obce,¹⁸ může však být i mladší. Nelze tedy prozatím považovat pobyt (nebo alespoň kratší návštěvy) lidí v naší hornaté oblasti během trvání dlouhé lovecko – sběračské epochy za zcela vyloučený.¹⁹

3. Světlá Hora a krajina v okolí. Odněkud odtud pochází silicitové jádro ze Světlé. Foto M. Bálek

Naopak z následujících dvou archeologických období – z neolitu a především ze samého počátku epochy kovů, z eneolitu, tzn. zhruba od poloviny 6. tisíciletí do přelomu 3. a 2. tisíciletí př. Kr. – pocházejí takřka všechny prameny, které máme k dispozici. Tuto proble-

¹⁴ Jaroslav TEJRAL, *Nové poznatky k nálezům „hunského“ kotle z Razové*, *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis* 5/2000, Opava 2000, zejm. s. 151, pozn. 1–3.

¹⁵ E. HETZFLEISCH, *Fundübersicht*, s. 277.

¹⁶ E. WEISER, *Vorgeschichtliche*, s. 34–35.

¹⁷ J. SKUTIL, *Předhistorické*, s. 2.

¹⁸ Petr NERUDA – Antonín PŘICHYSTAL, *Další nálezy štípané kamenné industrie z Nizkého Jeseníku*, v přípravě.

¹⁹ Další indicií jsou nálezy jesenícké železné rudy z paleolitických tábořišť okolí hor. O tom bude řeč ještě níže.

matiku zpracoval před řadou let na základě konfrontace dochovaných nálezů s údaji starých i nových přírůstkových knih regionálních muzeí i dalších archivních pramenů a s tím, co bylo publikováno v odborné i vlastivědné literatuře V. Janák.²⁰ Zjištěný stav bohužel příliš nepotěší. Z několika málo kusů, bezpečně pocházejících z regionu a ve 30. letech zmiňovaných či dokonce vyobrazených v literatuře, není většina k dispozici, na jejich místě obvykle figurují ve sbírkách jiné, jejichž přesná lokalita a původ není znám. Pak jsou zde předměty, u nichž je známa z muzejního zápisu někdy lokalita, ale někdy také ne, a o nichž jakékoli jiné bezpečné zápisy nebo zmínky v literatuře scházejí. Naopak jsou zmínky – opět především v muzejních inventářích – o předmětech, které již nejsou k mání nebo jejichž případná identifikace s předměty, u nichž údaje chybí, nebude vzhledem k formě zápisů nikdy bezpečná. Kromě toho z archivních pramenů vysvítá, že v muzeích byly chovány také nálezy nepocházející z regionu, ale z oblastí i dosti vzdálených (jižní Morava, polská část Těšínska, Malopolsko). Předmětů, u nichž známe jak lokalitu, tak i okolnosti, za nichž byly nalezeny, je k dispozici poměrně málo.

**4. Trať „Šance“ (býv. „Schanzenberg“) u Horního Benešova.
Foto M. Bálek**

Důležitou skutečností je také to, že u dochovaných kusů jde výhradně o tzv. ojedinělé nálezy kamenné industrie různého druhu. Existují sice zmínky o dvou domnělých sídlištích, nezdaří se však důvěryhodné. Tři nádoby „páskové kultury“ (pod tímto názvem se kdysi shrnovaly památky na nejstarší zemědělce a jejich přímé pokračovatele v 6. a 5. tisíciletí) z Dlouhé Vsi u Holčovic měly být uloženy v Městském muzeu v Uničově.²¹ O tomto nálezu však není jinak známo nic a nádoby jsou dnes samozřejmě nezvěstné. Existuje také dosti vágní údaj o sídlišti „páskové kultury“ na „Schanzenbergu“ (dnes trať „Šance“, kóta 559,3 m n. m.) u Horního Benešova (obr. 4).²² V někdejších sbírkách městského muzea v Horním Benešově byla odtud uložena těrka a nalezly se tam i další předměty.²³ Nelze sice vyloučit,

²⁰ V. JANÁK, *Prehistorické kamenné artefakty*.

²¹ Nálezová zpráva v Archivu Archeologického ústavu AV ČR v Brně č.j. 2752/55.

²² Nálezová zpráva v Archivu Archeologického ústavu AV ČR v Praze č.j. 508/46.

²³ Adolf PESCHKE, *Die beiden Schanzenberge bei Benisch*, *Benischer Ländchen* 4, 1938, s. 50.

že na „Šancích“ bylo i nějaké pravěké sídliště, možná přímo z neolitu nebo eneolitu, ale je to spíše lokalita středověká – co z nálezů lze bezpečně určit, je středověké. Více by mohl říci jedině zjišťovací výzkum na místě samém. Nejpravděpodobněji by se sídlištěm či tábořištěm mohl být spojen vývrtek z kamenného nástroje, nalezený G. Stumpfem u Vrbna pod Pradědem.²⁴ Kdysi byl uložen v muzeu v Jeseníku, dnes je bohužel neznámý. Pokud by někdo v okolí Vrbna vrtal kamenný mlat či sekeromlat, jak tento nález naznačuje, jeho pobyt zde by neměl být zcela krátkodobý; mohli bychom uvažovat alespoň o sezónním tábořišti.

5. Pocheň. Navrtný polotovár kamenného sekeromlatu. Eneolit. Slezské zemské muzeum v Opavě. Foto V. Janák

6. Karlova Studánka. Sekera z glacienního silicitu. Eneolit. Slezské zemské muzeum v Opavě. Foto V. Janák

Jinak ale nálezy kamenné industrie existenci sídlišť příliš nenasvědčují. Z hlediska jejich geografického rozložení se rýsují dvě skupiny. První z nich jsou nálezy, které tvoří jakoby lem na samém okraji horské oblasti a souvisejí pravděpodobně s aktivitou obyvatel z tradičního sídelního území ve Slezské nížině směrem do zalesněných kopců v jejím nejbližším okolí: ze Zlatých Hor by měla pocházet štípaná kamenná industrie,²⁵ z Hejnova sekeromlat, uložený kdysi v místní škole²⁶ a další starý nález sekeromlatu se uvádí z Města Albrechtic.²⁷ Více víme o sekeromlatu kultury se šňůrovou keramikou, nalezeném ne tak dávno na katastru obce Linhartovy.²⁸ Ve vzdálenosti asi 1 km západně od tohoto nálezu – ovšem již na katastru Krásných Louček – měl být o něco později nalezen kamenný otloukač k výrobě štípané industrie.²⁹ Z katastru Mladecka pochází starý nález pazourkového úštěpu, který by měl být „neolitický“.³⁰ Dnes je ve sbírkách Slezského zemského muzea v Opavě, stejně jako polotovár kamenného sekeromlatu z Pochně (obr. 5). Druhý kamenný sekeromlat z Pochně – a to přímo z hradu Vartnova, kde měl být nalezen snad v r. 1901 – byl zapsán ve starých inventářích někdejšího Uměleckoprůmyslového muzea v Opavě, ale již ve 40. letech minulého. století byl neznámý.

²⁴ F. PESCHEL, *Vor- und frühgeschichtliche*, s. 267; E. HETFLEISCH, *Fundübersicht*, s. 277; E. WEISER, *Vorgeschichtliche*, s. 35.

²⁵ Nálezná zpráva v Archivu Archeologického ústavu AV ČR v Brně č.j. 1587/55.

²⁶ L. JISL, *Pravěk*, s. 2.

²⁷ Nálezná zpráva v Archivu Archeologického ústavu AV ČR v Brně č.j. 423/48.

²⁸ Jiří PAVELČÍK, *Sekeromlat lidu se šňůrovou keramikou z Linhartov* (okr. Bruntál), Přehled výzkumů 1988, Brno 1991, s. 18.

²⁹ Jiří PAVELČÍK, *Fund eines steinernen Klopfers in Krásná Loučka* (Bez. Bruntál), Přehled výzkumů 1989, Brno 1993, s. 37.

³⁰ Nálezná zpráva v Archivu Archeologického ústavu AV ČR v Brně č.j. 2128/59.

Pro poznání našeho tématu má větší význam druhá skupina ojedinělých nálezů, které naznačují pronikání do nitra Jeseníků. O vývrtku z Vrbna byla řeč před chvílí. Ze severnější části horské oblasti je zmiňován ještě silicitový (pazourkový) ústěp z Heřmanovic, nalezený na kótě 972 m n. m.³¹ a krásná silicitová sekera, nalezená na okraji lesa u Karlovy Studánky (obr. 6); obojí je dnes uloženo ve Slezském zemském muzeu v Opavě. Je sem třeba zařadit také pazourkové jádro ze Světlé, o kterém byla řeč v souvislosti s možným paleolitickým stářím některých nálezů. Nejvíce relevantních památek však pochází z území dnešního Bruntálu a nejbližšího okolí. Nejznámější z nich je asi sekeromlat ze Slezského Kočova, nalezený jižně od Uhlířského vrchu (obr. 7),³² který by se nyní měl nacházet v muzeu v Krnově³³ a který náleží nejspíše kultuře se šňůrovou keramikou pozdního eneolitu, tedy 2. polovině 3. tisíciletí př. Kr.

7. Uhlířský vrch u Bruntálu. Přírodní kuriozita sopečného původu, na temeni poutní kostel P. Marie Pomocné. Foto M. Bálek

Jen povšechně do eneolitu lze zařadit další kdysi publikovaný a dnes již nezvěstný nález, zaoblený tyl sekeromlatu, nalezený na cestě mezi Bruntálem a Starým Městem na hromadě čerstvě vyházeného kamení.³⁴ Dále je v muzeu v Bruntále uložena obdélná čepel z tmavohnědého rohovce, nepravidelně lichoběžného průřezu, s hrubším oštípáním po obvodu, která by měla pocházet z Bruntálu³⁵ a nepravidelně kvadratický roztěrač ze šedobílého křemence, bez lokality,³⁶ který je však pravděpodobně totožný s předmětem, o němž J. Skutil uvádí: „opotřebovaný a již v pravěku opracovaný zajímavý hlazený kamenný nástroj z křemenné pecky, nalezený v r. 1927 pod kostelem na Uhlířském vrchu“³⁷; roztěrač sám o sobě je ovšem nástroj s velice širokým datováním v rozmezí několika tisíc let – tento

³¹ Nálezová zpráva v Archivu Archeologického ústavu AV ČR v Brně č.j. 1911/56; L. JISL, *Pravěk*, s. 2.

³² E. HETFLEISCH, *Fundübersicht*, s. 277; E. WEISER, *Vorgeschichtliche*, s. 33–34; J. SKUTIL, *Předhistorické*, s. 2; Lubomír ŠEBELA, *The Corded Ware Culture in Moravia and in the Adjacent Part of Silesia* (Catalogue), *Fontes archaeologiae Moraviae* 23, Brno 1999, s. 41, tab. 131:1.

³³ V. JANÁK, *Prehistorické*, s. 8.

³⁴ E. WEISER, *Vorgeschichtliche*, s. 35–36; J. SKUTIL, *Předhistorické*, s. 2.

³⁵ V. JANÁK, *Prehistorické*, s. 5, obr. 1.

³⁶ V. JANÁK, *Prehistorické*, s. 5.

³⁷ J. SKUTIL, *Předhistorické*, s. 2.

kus tedy sice může pocházet z neolitu či eneolitu, ale může být i mladší. Konečně jsou v přírůstkové knize bruntálského muzea zapsána dvě „kamenná kladiva“, u nichž je jako lokalita uveden „Uhlířský vrch, Bruntál“. Jeden z těchto nástrojů by snad mohl být sekeromlat ze Slezského Kočova, který v nových přírůstkových knihách muzea jinak zapsán není, ačkoli tam byl pozitivně uložen až do začátku 80. let 20. stol.,³⁸ druhému by nejspíše odpovídal mlat ze šedozeleného kamene, uložený v muzeu bez inventárního čísla a bez lokality,³⁹ identifikace ovšem není jistá. Z nejbližšího okolí dále uvádějí staré německé inventáře bruntálského muzea „pazourek, vyoraný na poli u Černého lesa“. Podle takové lokalizace se může jednat stejně dobře o Razovou jako o Dlouhou Stráň nebo i Milotice nad Opavou – nehledě již k tomu, že zmiňovaný předmět mohl být také kámen křesadlového zámku novověké pušky.⁴⁰ Podobně ošemetný je i další německý zápis o „molyce, vykopané v Razové“ a odevzdané do muzea studnaňským mistrem Sandlerem v září 1923, dnes již ve sbírkách neidentifikovatelné. Označení „Hacke“ se kdysi v německé literatuře používalo pro více typů broušených kamenných nástrojů a dobře by odpovídalo i protáhlému neolitickému sekeromlatu s otvorem blízko týlu (jeden takový kus je uložen v muzeu bez údajů o původu a lokalitě) – podobné tvary, ovšem větší, byly kdysi mnohými badateli považovány za kamenné radlice domnělých neolitických „pluhů“. Zápis sám však nepodotýká, že jde o kamenný nástroj, jakkoliv je to pravděpodobné.⁴¹ Konečně nalezneme v muzeu nepravidelně srdčitý masivní kus hrubozrného, snadno se otírajícího a drolivého pískovce (?) s provrtem, nalezený v 60. letech na poli u Horního Benešova, který se sice tvarem podobá některým typům eneolitických sekeromlatů, ale v žádném případě nemohlo jít o pracovní nástroj a nevyklučovali bychom ani jeho novověký původ.⁴² Nepochybně eneolitický kamenný sekeromlat z katastru Horního Benešova (obr. 8) je však uložen ve Slezském zemském muzeu.

8. Horní Benešov. Kamenný sekeromlat. Eneolit. Slezské zemské muzeum v Opavě. Foto V. Janák

Poslední prý eneolitický nález z bližšího okolí Bruntálu je velice sporný a dnes již ztracený. Pokud bychom však jeho datování a udávané náleзовé okolnosti považovali za důvěryhodné, znamenal by doslova malou senzaci. Při průzkumu starých hornických děl na katastru Suché Rudné v r. 1985 byl v obvodu tzv. Měkké štoly údajně nalezen v důlní hlušíně pazourkový ústěp. Publikovaná zpráva doslova říká: „Ve výkopu pro vodovod byl v hl. 0,5–0,9

m dokumentován okrově žlutohnědý, rezavě skvrnitý aleuropsamitický materiál, při bázi slabě krypturbovaný a antropicky (tj. lidskou činností – pozn. aut.) přemístěný. Byl v něm

³⁸ V. JANÁK, *Prehistorické*, s. 8.

³⁹ V. JANÁK, *Prehistorické*, s. 6, obr. 5.

⁴⁰ Srv. V. JANÁK, *Prehistorické*, s. 7.

⁴¹ TAMTĚŽ.

⁴² V. JANÁK, *Prehistorické*, s. 8, obr. 4.

nalezen s i l e x o v ý ú š t ě p s primitivnější retuší nevýrazného hrotu. Podle archeologické typizace lze zařadit tento artefakt minimálně do doby e n e o l i t i c k é.⁴³ Pokud by tomu skutečně tak bylo, byl by dokladem nejen přítomnosti lidí, ale snad i nejstarší těžby zlata ve střední Evropě. Bohužel sám nález je nezvěstný a pokud víme, nikdy jej neviděl žádný odborník; pro akribickou vědu má tedy cenu snad jen jako velice slabá indicie, již je třeba vést v patrnosti při event. dalších nálezech v místě.

Pokud jde o jižní část horské oblasti, u Moravského Berouna nalezl na východním svahu Kočičího vrchu v r. 1980 A. Přichystal při geologickém mapování dva pazourkové úštěpy, které pocházejí nejspíše z neolitu či eneolitu.⁴⁴ Dále se uvádí kulovitý mlat z Rýmařova;⁴⁵ ten by mohl pocházet z eneolitu, mohl by být i mladší, ale dnes je již nezvěstný. Rovněž z Rýmařova nebo z jeho blízkého okolí by mohla pocházet pazourková sekera, uložená kdysi v tamějším městském muzeu a dnes v muzeu v Bruntále – bohužel, ani ve starých rýmařovských, ani v pozdějších bruntálských inventářích není u předmětu uvedena lokalita.⁴⁶

Zvažujeme-li stáří nálezů z druhé, „vnitrohorské“, skupiny, nevidíme mezi nimi žádný, který bychom mohli jednoznačně zařadit do neolitu – sekeromlat z Kočova náleží kultuře se šňůrovou keramikou, obecně do eneolitu, příp. do doby bronzové, kdy kamenná industrie v některých praktických činnostech dožívá, by měly být zařaditelné i nástroje s oblým týlem, kulovitý mlat, pazourkové sekery atd.; u ojedinělých nálezů pazourkové industrie – s výjimkou některých zvláštních typů, např. právě zmiňovaných seker – je přesnější datování uvnitř intervalu „neolit až doba bronzová“ prakticky nemožné. Prozatím tedy nelze penetraci, procházení horským regionem před počátkem eneolitu prokázat, ale vyloučena není. Výše jsme viděli, že domnělé (?) stopy po osídlení z Dlouhé Vsi a Horního Benešova byly připisovány „páskové kultuře“ nejstarších zemědělců, také mezi nálezy v bruntálském muzeu se nalézá sekeromlat neolitického tvaru, ovšem bez lokality,⁴⁷ je zde i problém nálezu při hloubení studny v Razové.

Tomu, že penetrace Jeseníků na konci doby kamenné náleží především období eneolitu s jeho všestrannou intezifikací dobývání surovin, výroby a komunikace proti předchozímu neolitickému období, mohou nasvědčovat i nálezy odjinud. V Muzeu Novojičínka v Novém Jičíně jsou mj. uloženy dvě kamenné sekery; jedna z nich je typologicky eneolitická (může pocházet také ze starší doby bronzové) a byla nalezena v okolí Sirkových Lázní (část Nového Jičína), okr. Nový Jičín, druhá náleží s největší pravděpodobností počátkům doby bronzové a byla nalezena u Libhoště, okr. Nový Jičín. Co činí oba tyto nástroje kuriózní, takřka unikátní, je materiál z něhož jsou vyrobeny – je jím železná ruda, použitá v tomto případě jako každý jiný kámen (jakkoli pracovní nástroje s funkčním ostřím z ní vyrobit nelze).⁴⁸ Existují ještě údaje o dalším nástroji z tohoto materiálu; uvádí se nedocho-

⁴³ Jaroslav AICHLER – Marie PROSOVÁ – Josef. SEKYRA, *Výzkum paleoreliéfu se zřetelem k výskytu Au v oblasti Suchá Rudná (15–13 Vrbno p. Pradědem)*, Zprávy o geologických výzkumech v roce 1985, Praha 1988, s. 13.

⁴⁴ P. NERUDA – A. PŘICHYSTAL, *Další nálezy*.

⁴⁵ Nálezová zpráva v Archivu Archeologického ústavu AV ČR v Brně č.j. 1859/63.

⁴⁶ V. JANÁK, *Prehistorické*, s. 6–7, obr. 3.

⁴⁷ V. JANÁK, *Prehistorické*, s. 5–6, obr. 2.

⁴⁸ V. KARGER, *Předhistorické*, s. 10; Gustav STUMPF, *Die Vor- und Frühgeschichte Kuhländchens*, in: Festschrift zum I. Kuhländler Heimatfest in Neu-Titschein, August 1927, Neu-Titschein 1927, s. 10, tab. II: 6; Vratislav JANÁK, *Předběžné poznámky k neolitu a eneolitu českého Slezska*, in: Otázky neolitu a neolitu našich krajín – 1998 (Kuzma, I., ed.), Nitra 1999, s. 102; Vratislav JANÁK – Antonín PŘICHYSTAL – Emanuel GREPL, *Sekery ze železné rudy z Oderské brány*, in: E. Kazdová – Z. Měřínský – K. Šabatová (eds.), *K počtu Vladimíru Podborskému (přátelé a žáci k 70. narozeninám)*, Brno 2004, s. 183–189.

vaný fragment sekeromlatu (?) z Dolejších Kunčic, okr. Nový Jičín.⁴⁹ Tyto tři kusy – svou funkcí pravděpodobně spojené s idelogickou sférou – nemají, pokud jde o použitou surovinu, ve střední Evropě prozatím takřka obdoby.⁵⁰ Pokud je můžeme datovat, náležejí eneolitu, příp. starší době bronzové, tedy počátkům epochy barevných kovů. Pro nás je důležité, že při jejich zpracování se ukázalo, že oba kusy dochované v novojičínském muzeu nejsou vyrobeny z místních železných rud z Podbeskydí, pelosideritů podřadné kvality, ale velmi pravděpodobně – pro exaktně potvrzené určení by byl samozřejmě nutný podrobný mineralogický a geochemický výzkum, i finančně dosti nákladný – z daleko kvalitnějších železných rud typu Lahn – Dill, nejbližše se vyskytujících v tzv. šternbersko – hornobenešovském pruhu, což je geologická jednotka, tvořící úzký přerušovaný pás s výchozy železných rud mezi Šternberkem, Mor. Berounem, Leskovcem a Horním Benešovem.⁵¹ To by nasvědčovalo i jednomu z možných důvodů přítomnosti lidí – získávání surovin; o tom budeme mluvit ještě v závěru.

Pro pozdější období musíme konstatovat v dokladech o přítomnosti lidí v horské části Bruntálska proluku, trvající asi dva tisíce let a snad i déle. Je ovšem docela dobře možné, že region byl i v této době dále navštěvován. Existuje pro to dokonce velmi kuriózní indicie. Vrátime-li se ke zprávě o geologickém průzkumu v Suché Rudné, nalezneme tam další údaj, pro archeologa hodný registrace. Na s. 12 můžeme číst: „V rýze č. 2 ve v. části Měkké žily byly nalezeny zbytky zuhelnatělých dřev. Vzorky dřev byly analyzovány v Hannoveru (14 C und 3H-Laboratorium, Niedersächsisches Landesamt für Bodenforschung) a jejich absolutní stáří bylo stanoveno na 3505 ± 330 B. P. I když nelze z jednoho měření dělat přesnější závěry, je třeba posunout s t á ř í d o b ý v á n í poněkud hlouběji do prehistorické doby, než bylo dosud v literatuře uvažováno.“⁵² Uvedené datum (nebylo sice kalibrováno, ale možná chyba by se mohla pohybovat snad nejvýše v řádu desítek let, což v tomto případě nehraje roli) znamená, že stáří vzorku se s 66% pravděpodobností pohybuje v rozmezí 1885–1225 př. Kr. Tedy v intervalu, začínajícím ve starší době bronzové a pokračujícím přes celou střední dobu bronzovou až do počátků mladší doby bronzové. I při úvahách o možných počátcích těžby již v době bronzové je však třeba být velmi opatrným. Ani přírodní vědy nejsou neomylné a jedno nepravděpodobné datum může být důsledkem náhodné chyby.⁵³ Je třeba také připomenout, že jedním z výsledků široce založeného pro-

⁴⁹ G. STUMPF, *Die Vor- und Frühgeschichte*, s. 11; Nálezová zpráva v Archivu Archeologického ústavu AV ČR v Brně č.j. 588/50.

⁵⁰ Z maďarské lokality Bakonyszücs je doložen fragment sekery z hematitu v základovém žlábkú domu v kontextu nálezů jako je antropomorfní plastika aj., které svědčí o tom, že byl uložen jako základová oběť. Dům ovšem náleží staršímu stupni lengyelské kultury (Judita REGENYE, *Építésialdozat a Lengyelkultúrabol Bakonyszücsről /Bauopfer der Lengyel – Kultur aus Bakonyszücs*, in: Lőrinczy, G. (ed.): *A kőkortól a középkorig Tanulmányok Trogmayer Ottó 60. Születésnapjára/Festschrift Otto Trogmayer zum 60. Geburtstag*, Szeged, s. 151–160; srv. Vratislav JANÁK, *Starší doba bronzová v Oderské bráně*, *Acta archaeologica Opaviensia* 2, 2006, s. 89–90), vzdálenost v čase i prostoru je tedy veliká. V obou ohledech bližší, ale přece jen stále dosti vzdálený, je nález fragmentu údajně krevelového nástroje (drobné sekery či hladítka) ze sídliště závěrečné fáze hornoslezské lengyelské skupiny v Krasné u Cieszyna (Bogusław CHORAŻY – Bożena CHORAŻY, *Nowe odkrycia osiedli neolitycznych na terenie Pogórza Cieszyńskiego*, in: J. Gancarski (ed.), *Neolit i początki epoki brązu w Karpatach polskich*. Krosno 2001, 351, obr. 5:k), dosud však není potvrzeno petrograficky, že jde skutečně o hematit. Že při laickém určení suroviny může lehce dojít k omylu, ukazuje případ typologicky lengyelské sekery z Opavy-Kateřinek, rovněž domněle hematitové (V. KARGER: *Předhistorické*, s. 9–10). Expertíza prof. A. Přichystala ukázala, že nález, uložený ve Slezském zemském muzeu v Opavě, je vyroben z antrózního metabazitu, přepáleného vysokým žárem.

⁵¹ K celé problematice srv. podrobněji V. JANÁK – A. PŘICHYSTAL – E. GREPL, *Sekery*.

⁵² J. AICHLER – M. PROSOVÁ – J. SEKÝRA, *Výzkum*, s. 12.

⁵³ Spravedlivě je nutno podotknout, že Jan BOUZEK, *Lužická kultura na Opavsku a její vztah k lokalitám v polském Horním Slezsku*, *Archeologické rozhledy* 55, 2003, s. 272–284, datum zřejmě za důvěryhodné považuje. Naproti tomu Stanislav STUČHLÍK, *Zlato v pravěku Moravy a Slezska*, 2015 (v tisku), pokud jde

jektu „Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren (Herkunft – Technologie – Funde)“ bylo mj. konstatováno, že v eneolitu, v době bronzové a zčásti i v době halštatské se ve střední Evropě sice užívá především zlata těženého, s vyšším podílem stříbra – na rozdíl zejména od doby laténské, kdy převažuje jednoznačně zlato rýžované – ale pokud je na bázi dosud nečetných přírodovědných analýz vůbec možné dělat nějaké závěry o jeho provenienci, počítá se s karpatským, nejspíše sedmihradským, původem.⁵⁴ Situace, která se v důsledku obou (srv. výše údajný silicitový nástroj ze stejných míst) zjištění při geologickém průzkumu rýsuje, musí být tedy ještě potvrzena, především archeologickými nálezy z té doby. Ty bohužel – nehledě ke zmiňovaným kamenným nástrojům – k dispozici nejsou, nepočítáme-li skutečnost, že v někdejší „muzeu“ Německého řádu na bruntálském zámku byla kdysi uložena bronzová sekera, tzv. se schůdkem, tedy datovatelná do střední nebo mladší doby bronzové – ovšem bez lokality, takže mohla pocházet odkudkoli.⁵⁵

9. Staré Město u Bruntálu. Kostel Neposkvrněného početí P. Marie, v jehož gotickém presbytáři byly zazděny mince a spona z doby římské a z doby stěhování národů. Foto M. Bálek

Buď jak buď, další nálezy nasvědčují případnému procházení až v době římské a na počátku doby stěhování národů, tedy od 1. stol. po Kr. do první poloviny 5. stol. po Kr. Pokud jde o nálezy římských mincí, mince ze Zlatých Hor⁵⁶ je již dávno nezvěstná a neví se ani, jak byla stará. Další dva nálezy by mohly pocházet z rozrušených depotů (pokladů), ale mohly být nalezeny také samostatně. Nepopsané mince v neznámém počtu, snad z konce 1. stol. po Kr. byly nalezeny údajně v Rýmařově,⁵⁷ dvě další mince, ze 2. pol. 2. stol. po

---

o ložisko u Suché Rudné, se stejně jako my domnívá, že „pravděpodobnost využívání naleziště v pravěku je zřejmě minimální.“

⁵⁴ Rupert GEBHARD – Gerhard LEHRBERGER, *Zusammenfassende Betrachtung der Formen und Legierungen der prähistorischen Goldobjekte*, in: *Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren (Herkunft – Technologie – Funde)*, Památky archeologické – supplementum 7, Praha 1997, Teil I: Textband, s. 260.

⁵⁵ Lumír JISL, *Soupis archeologických nálezů a nalezišť ve Slezsku*, nedatovaný rkp. uložený ve Slezském zemském muzeu v Opavě, s. 70.

⁵⁶ Lumír JISL – Zdena NEMEŠKALOVÁ – JIROUDKOVÁ, *Addenda et corrigenda k nálezům antických mincí ve Slezsku*, ČSM–B 20, 1971, 55.

⁵⁷ Jiří KOHOUTEK – Jiří MILITKÝ, *Hromadný nález římských mincí a bronzové spony z doby římské ze Starého Města u Bruntálu*, *Pravěk – Nová řada* 13, 2005, s. 417.

Kr., ve Staré Vodě, tedy přímo pod Pradědem.⁵⁸ U nálezů mincí, o kterých víme tak málo, není ovšem autochtonita nikdy plně zaručena, na lokalitu, kde byly nalezeny, se mohly dostat až v souvislosti s novodobým sběratelstvím. Jiný je případ nálezu, který byl získán zcela nedávno, doslova několik týdnů před odevzdáním tohoto příspěvku do tisku. Je jím poklad 105 stříbrných římských mincí z Milotic nad Opavou. Depot je uložen v Ostravském muzeu a dosud není samozřejmě zpracován; předběžně obsahuje mince z celého 2. stol. po Kr.⁵⁹ Poslední mincovní nález je velice kuriózní. Při výzkumu kostela ve Starém Městě u Bruntálu v r. 2002 byly nalezeny v gotické zdi presbytáře (obr. 9) ze 13. stol. římské mince – celkem 9 kusů bronzových ražeb několika císařů ze 2. poloviny 3. a zejména ze 4. stol. po Kr. a bronzová spona, která je však starší, snad z poslední třetiny 2. nebo ze 3. stol. po Kr.⁶⁰ Neležely sice přímo při sobě, ale jejich souvislost je více než pravděpodobná. Z nálezové situace vyplývá, že snad šlo o tzv. stavební oběť, rituální úkon s velice starými kořeny, s nímž se ve vrcholném středověku u významných staveb ještě občas shledáváme. Kde však stavitelé vzali takový počet tehdy již mnoho staletí bezcenných (nejsou z drahého kovu) mincí a navíc sponu, o níž sotva mohli vědět, že svým způsobem k nim patří? Počátky renesančního sběratelství ve střední Evropě byly ještě hodně vzdálené. Samozřejmě, možných výkladů je více, nejpravděpodobnější se nám ale zdá, že stavitelé mohli přímo na místě nebo v blízkém okolí narazit na depot (poklad) římských mincí a jiných věcí, nejspíše zakopaný někdy na konci 4. nebo na začátku 5. stol. po Kr., a přinejmenším část z něho zazdíť jako oběť. Předpoklad o případné existenci takového pokladu významně posiluje nejnovější nález z Milotic n. O. a oba naznačují opětovné procházení regionem, snad souvislosti s průběhem obchodní stezky. O té se uvažuje i při interpretaci nejznámějšího z pravěkých nálezů na Bruntálsku, ucha hunského kotle, vykopaného v r. 1907 v lese na katastru Razové (obr. 2).⁶¹ Ucho pochází z první poloviny 5. stol. a do země bylo uloženo nejspíše jako rituální depot nebo posmrtná oběť.⁶² Spolu s nálezem souboru hunských předmětů z Jędrzychowic na střední Odře v něm vidí J. Tejral indicii pro to, že se slezská oblast alespoň na nějakou dobu ocitá v hunském mocenském vlivu.⁶³ Příčinou toho byla snad podle něj kontrola jedné z větví „Jantarové stezky“, která měla vést z Horno-moravského úvalu ve směru Šternberk – Bruntál – Krnov a dále k Odře a směrem k dnešní Vratislavi.⁶⁴ Fungování trasy mezi dnešním Krnovem (z města a nejbližšího okolí je ostatně známo také více nálezů římských mincí⁶⁵) a Bruntálem (příp. Horním Benešovem) jak vidíme, archeologické prameny, včetně nového nálezu zlomku okrajové ozdoby dalšího ucha takového kotle jako byl razovský (kterých je jinak ve střední Evropě velice málo) a podobně datovatelného nejspíše do 1. poloviny 5. stol. po Kr., z nedalekého Lichnova (obr. 10)⁶⁶, dosti výrazně podporují. Také její pokračování směrem na Moravský Beroun a dále na Šternberk, je dobře přijatelné (arci, uznáme-li nález mincí

⁵⁸ J. KOHOUTEK – J. MILITKÝ, *Hromadný*, s. 418.

⁵⁹ Na Bruntálsku byly nalezeny stříbrné římské denáry. NPÚ, ÚOP v Ostravě. [online]. [cit. 2014-12-10]. Dostupné z: <http://www.npu.cz/news/15326-n/>.

⁶⁰ Jiří KOHOUTEK, *Předběžná zpráva o zjišťovacím archeologickém výzkumu presbytáře kostela Neposkvrněného početí Panny Marie ve Starém Městě u Bruntálu v roce 2002*, Sborník bruntálského muzea 2003, Bruntál 2003, s. 6; J. KOHOUTEK – J. MILITKÝ, *Hromadný*, s. 408–414.

⁶¹ J. TEJRAL, *Nové poznatky*, obr. 1–2.

⁶² J. TEJRAL, *Nové poznatky*, s. 158.

⁶³ J. TEJRAL, *Nové poznatky*, s. 159.

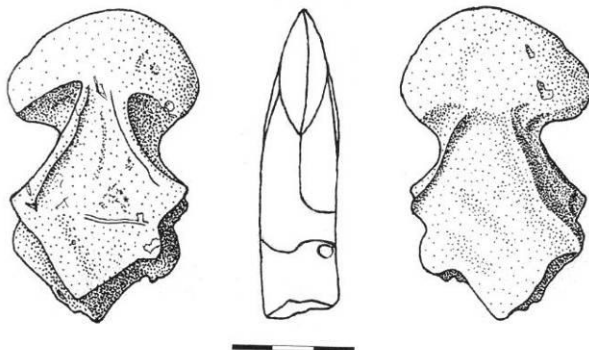
⁶⁴ J. TEJRAL, *Nové poznatky*, s. 161.

⁶⁵ Snad ze dvou míst v samotném Krnově a také z Kostelce (J. KOHOUTEK – J. MILITKÝ, *Hromadný*, s. 418).

⁶⁶ Svatopluk BRÍZA – Markéta JANÁKOVÁ, *Lichnov, okr. Bruntál*, Přehled výzkumů 51, Brno 2010, s. 384.

z Rýmařova za autentický, pak by nasvědčoval také procházení povodím Oskavy, přinejmenším v tomto období).⁶⁷

Bohužel, žádné další nálezy z doby římské, doby stěhování národů ani z doby hradištní z vnitrohorské oblasti k dispozici nemáme, z výjimkou již zmiňovaného sídliště z 8.–9. stol. na katastru Býkova.⁶⁸ Tato lokalita je však geograficky ve stejné pozici, jako nálezy kamenné industrie z Hejnova, Linhartov, Krásných Louček atd. a velmi pravděpodobně je – jak jsme již uvedli – stejně jako ony projevem aktivity obyvatelstva nížiny na samém okraji hor, s pronikáním do jejich nitra asi nesouvisí. Archeologické doklady ve vnitrohorské oblasti, časově nejbližší protohistorickým nálezům, pocházejí pak až ze 13. století, tedy až z období vrcholného středověku.

10. Lichnov. Ozdoba vrcholu ucha „hunského“ kotle. Doba stěhování národů. Kresba S. Bříza

Viděli jsme, že i situace v západní části Nížkého Jeseníku svým způsobem odpovídá modelu osídlení, který jsme popsali v úvodu. Především na základě poměrů v Oderské bráně a s využitím výsledků staršího bádání, zejména prací E. Opravila,⁶⁹ se jej pokusil vypracovat v 80. letech pro část českého Slezska, náležející ke „druhé“, periferní, sídelní sféře V. Janák a dále jej v četných studiích, sám i se spoluautory, verifikoval a rozvíjel.⁷⁰ *Mutatis mutandis* jej lze aplikovat i na další oblasti ve Střední Evropě mimo tradiční sídelní území, mj. i na oblast, která je předmětem našeho zájmu. I zde, v Bruntálské a Brantické vrchovině a přiléhajících částech dalších horských celků, jde o doklady procházení a dočasných návštěv v zemědělsky nevýhodné a tehdy v zásadě souvisle zalesněné krajině. Eventuální doklady jakéhokoli osídlení, byť jen – v souladu s modelem – velice řídkého, krátkodobé-

⁶⁷ O pohybech, vycházejících ze Šumperska a Uničovska napříč Nížkým Jeseníkem na Opavsko uvažoval již pro období kultury s lineární keramikou (nejstarších zemědělců) v souvislosti s výskytem severomoravské tuhy v keramickém těstě nádob této kultury na Opavsku kdysi už Jiří PAVELČÍK, *K problematice neolitu a eneolitu českého Slezska*, in: L. Wiegandová (ed.), *Archeologický sborník (Ostravské muzeum)*, Ostrava, s. 25. K tomu ho ovšem neinspirovaly relevantní archeologické nálezy (žádné nejsou k dispozici), ale existence středověkých komunikačních tras v tomto směru, fungujících vlastně až dodnes.

⁶⁸ Pavel KOUŘIL, *Slovanské osídlení českého Slezska*, Brno – Český Těšín 1994, s. 53.

⁶⁹ Emanuel OPRAVIL, *Moravská brána v minulosti a dnes* (na okraj práce J. Krejčího *Vývoj průchodní funkce Moravské brány*), Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín 8, Nový Jičín 1972, s. 57–60; Emanuel OPRAVIL, *Moravskoslezský pomezí les do začátku kolonizace*, in: Wiegandová, L. (ed.): *Archeologický sborník (Ostravské muzeum)*, Ostrava 1974, s. 113–133, s relevantní starší literaturou.

⁷⁰ Srv. pozn. 4.

ho, lokálně omezeného, diskontinuitního v čase a primárně nezemědělského – dokonce prozatím scházejí vůbec, i když apriorně je vyloučit nemůžeme. Navštěvuje tomu především nález z Vrbna, ale možná i koncentrace nálezů kamenných nástrojů na území dnešního Bruntálu – o ní jako o indicii pro existenci dosud neobjeveného sídliště uvažoval již J. Skutil⁷¹ – a neověřené údaje o „páskových“ osadách u Dlouhé Vsi a Horního Benešova, konečků i názny pro pravěkou těžbu zlata, byť jakkoli vratké.

Zbývá si položit ještě jednu otázku – jaké byly důvody pronikání do našeho hornatého a zalesněného regionu v pravěku? Opět, podle zmiňovaného modelu můžeme uvažovat o čtyřech skupinách pohnutek: 1) průběh komunikací; 2) exploatace nerostných surovin; 3) exploatace dalších nezemědělských zdrojů; 4) důvody zvláštní.

Pro první možnost – průběh dálkových komunikací – svědčí především nejmladší, protohistorické, nálezy – poklad z Milotic nad Opavou, poklad (?) ze Starého Města a fragmenty kotlů z Razové a Lichnova. Ovšem reliktem průběhu komunikací již dávno předtím by mohly být i některé z uváděných nálezů kamenných nástrojů. Podobnou situaci nalézáme hned v sousedním regionu. Na opačné straně masivu Pradědu jsou pro komunikaci, probíhající Ramzovským a zjevně i z hlediska přírodních podmínek mnohem méně vyhovujícím Červenohorským sedlem a spojující údolí Vidnávky a Bělé na severu s údolím Krupé, Branné a Desné na jihu (mapa 2), silné indicie v podobě ojedinělých nálezů, nejčastěji broušené kamenné industrie.⁷² Registrovány jsou v povodí horní Vidnavy dva sekeromlaty z Vápenné – první byl publikován již před válkou, ale je nezvěstný,⁷³ druhý, nepublikovaný, je uložen v Muzeu Jesenicka.⁷⁴ Ojedinělá zmínka ve staré studii M. Jahna⁷⁵ mluví také o neolitické štípané kamenné industrii z katastru této obce, ale půjde spíše o nějaký omyl. Ze Skorošic byly již před válkou publikovány dvě eneolitické broušené sekery,⁷⁶ jedna z nich se snad dochovala v muzeu v Javorníku,⁷⁷ a dokonce by odtud měla pocházet i „nordická“ (tj. podle dnešní terminologie náležející eneolitické kultuře nálevkovitých pohárů) keramika, ale tu jde opět o ojedinělou, jinak nepotvrzenou archivní zmínku.⁷⁸ „Kamenné zbraně a nástroje“ se uvádějí také z Žulové.⁷⁹ V povodí horní Bělé měl být nalezen podle předválečné novinové zprávy sekeromlat údajně v Písečné.⁸⁰ Důležitější jsou ale nálezy sekeromlatů výše proti toku řeky – z Jeseníku-předměstí⁸¹ a Adolfovic⁸² a také nález pa-

⁷¹ J. SKUTIL, *Předhistorické*, s. 2.

⁷² Že existence západojesenických přechodů byla známa již od samých počátků neolitického osídlení, naznačuje skutečnost, že obyvatelé sídliště kultury s lineární keramikou v Postřelmově užívali k výrobě částí keramiky tuhu, kterou podle výsledků přírodovědných expertíz brali z výchozů, ležících v okolí obce Branná a nacházejících se pod samým Ramzovským sedlem (Vladimír GOŠ, *Osada z mladší doby kamenné u Postřelmova*, Severní Morava 89, Šumperk 2005, s. 8).

⁷³ F. PESCHEL, *Vor- und frühgeschichtliche*, obrázek na s. 267; E. HETFLEISCH, *Fundübersicht*, č. 11 na tab. na s. 270–271.

⁷⁴ Zdeněk BRACHTL, *Katalog archeologické sbírky muzea v Jeseníku*, Informační zpravodaj členů Severomoravské pobočky Československé společnosti archeologické při ČSAV – prosinec 1983, Příbor 1983, s. 31.

⁷⁵ Martin JAHN, *Die Vorgeschichte des schlesischen Sudetengebietes, Altshlesien 4/1932–1934*, Breslau 1934, s. 7.

⁷⁶ E. HETFLEISCH, *Fundübersicht*, č. 7 a 8 na tab. na s. 270–271, foto na s. 269, kresba na s. 272.

⁷⁷ Zdeněk BRACHTL, *Katalog archeologické sbírky Zámeckého muzea v Javorníku*, Informační zpravodaj členů Severomoravské pobočky Československé společnosti archeologické při ČSAV – duben 1985, Příbor 1985, s. 30.

⁷⁸ Nálezová zpráva v Archivu Archeologického ústavu AV ČR v Brně č.j. 186/48.

⁷⁹ Angela. DRECHSLER, *Altwaterland II*, Olmütz 1931, s. 248.

⁸⁰ L. JISL, *Soupis*, s. 359.

⁸¹ F. PESCHEL, *Vor- und frühgeschichtliche*, s. 267; E. HETFLEISCH, *Fundübersicht*, 275, obr. 5.

⁸² F. PESCHEL, *Vor- und frühgeschichtliche*, s. 267; E. HETFLEISCH, *Fundübersicht*, č. 15 na tab. na s. 270–271.

zourku ze „Zlatého chlumu“ u Jeseníku, již z katastru Bukovic.⁸³ Na druhé straně rozvodí byly získány nálezy kamenné industrie z katastru několika obcí pod Červenohorským sedlem.⁸⁴ Z nich se však dochovala již jen pazourková sekera z Loučné nad Desnou ve Slezském zemském muzeu v Opavě,⁸⁵ nálezy z Bukovic u Velkých Losin, Maršíkova, Velkých Losin a Vernířovic, jakož i další nálezy z Loučné,⁸⁶ jsou již nezvěstné. Průběhu komunikace nasvědčují i nálezy z pozdějších dob, depoty bronzů ze Skorošic⁸⁷ a snad z Domašova,⁸⁸ příp. byzantské (!) mince z Jeseníku⁸⁹, na moravské straně pak jednotlivé bronzové kusy, příp. depoty z Branné a Loučné nad Desnou.⁹⁰ Analogicky bychom pak mohli uvažovat i o spojení mezi Slezskou nížinou a Hornomoravským úvalem, severojižní trasou probíhající východně od Pradědu, Bruntálskem, i když kartografie nálezů (jakkoliv jsou v zásadě seřazeny v severojižním směru) ani reliéf krajiny tam nejsou tak sugestivní (mapa 2). Uvažuje se i o příp. spojnicích, které by vedly přes Nízký Jeseník v rovnoběžkovém směru.⁹¹ Je však třeba podotknout, že na rozdíl od příp. severojižní cesty jsou zde archeologické indicie prozatím velice slabé; předpokládané trasy bývají modelovány podle průběhu tras středověkých cest, doložených písemnými prameny.⁹²

V oblasti Jeseníků mělo snad již od počátku větší význam získávání nerostných surovin než např. v Podbeskydích.⁹³ Kvalitní železné rudy odtud byly netoliko materiálem pro pozoruhodnou skupinu kamenných nástrojů ze starší doby bronzové či ze sklonku eneolitu v Oderské bráně, ale objevovaly se již desítky tisíc let předtím v prostředí paleolitických lovců a sběračů – z hematitu jesenické provenience je např. zhotovena i proslulá ženská soška z tábořiště na vrchu Landek u Ostravy, tzv. Petřkovicová Venuše.⁹⁴ Opravdu spolehlivé doklady pro přítomnost lidí uvnitř hor již v této době sice scházejí, jak již bylo řečeno, pazourková čepel z Mladecka (která by jediná snad mohla být tak stará) je však již výchozům rud typu Lahn – Dill v okolí Horního Benešova blízko. Přes interesantnost různých případných hypotéz nesmíme ale zapomínat, že výchozy se táhnou na západě až do okolí Šternberka, tedy na sám okraj Hornomoravského úvalu, který se jako východisko dálkových transportů zdá být příhodnější než vnitřek neosídlených hor. Později, v neolitu a eneolitu, není na Bruntálsku vyloučeno kromě využití rud typu Lahn – Dill k ceremoniálním (?) předmětům ani využití místních zdrojů metabazitů k výrobě běžných seker, sekeromlatů aj. broušených a hlazených nástrojů, jak by mohl naznačovat vývrtek z Vrba. Bohužel je od

⁸³ L. JISL, *Soupis*, s. 359.

⁸⁴ Kompletně s veškerou relevantní literaturou srv. Vladimír GOŠ, *Pravěk Šumperska*, Severní Morava 18, Šumperk 1969, s. 33–39.

⁸⁵ Herbert FREISING, *Neue Funde aus dem Ostsudetenland*, *Nachrichtenblatt für deutsche Vorzeit* 16, Leipzig 1940, 23, obr. 6 : 2.

⁸⁶ Srv. také F. PESCHEL, *Vor- und frühgeschichtliche*, s. 267; E. HETFFLEISCH, *Fundübersicht*, s. 277–278.

⁸⁷ Zdeněk BRACHTL, *Soubor bronzových předmětů ze Skorošic u Žulové*, Severní Morava 49, Šumperk 1985, s. 61–63; Milan SALAŠ, *Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku*, I, Brno 2005, s. 476.

⁸⁸ Jindra NEKVASIL, *Pravěk Jesenicka*, in: R. Zuber, *Jesenicko v období feudalismu do r. 1848*, Ostrava 1966, s. 55; M. SALAŠ, *Bronzové*, s. 418–419, klade ovšem tento depot do Domašova u Olomouce.

⁸⁹ L. JISL – Z. NEMEŠKALOVÁ-JIROUDKOVÁ, *Addenda et corrigenda*, s. 51.

⁹⁰ Srv. V. GOŠ, *Pravěk*, s. 35–36; k tomu nově M. SALAŠ, *Bronzové*, s. 475; Brannou nereflektuje.

⁹¹ Kromě v textu zmiňované trasy, skicované J. Tejralem např. E. OPRAVIL, *Moravskoslezský*, s. 123; Jiří PAVELČÍK, *K problematice*, s. 25.

⁹² Souborně o průchodu pravěkých dálkových komunikací Poodřím srv. naposledy Vratislav JANÁK, *Evropská dimenze*; V. JANÁK, *Slezsko, passim*.

⁹³ Vratislav JANÁK – Pavel KOUŘIL, *Archeologie Pobeskydí* (k nově polské práci o Těšinsku), *Archeologické rozhledy* 53, Praha 2001, s. 372–386.

⁹⁴ Václav CÍLEK – Lenka JAROŠOVÁ, *Železitě horniny a minerální barviva z paleolitického sídliště v Petřkovicích u Ostravy*, *Archeologické rozhledy* 51, Praha 2000, s. 94.

r. 1945 nezvěstný, takže se nelze pokusit o komparativní petrografické analýzy. Prozatím se tedy podobné úvahy nemohou opírat o nic spolehlivějšího.

Totéž platí pro příp. hypotézy o pravěké těžbě zlaté rudy, jak jsme viděli před chvílí a stejně tak pro úvahy, podle nichž mohla z jesenické těžby pocházet např. surovina pro početné zlaté šperky vládnoucích elit Velké Moravy.⁹⁵ Pro takové spekulace scházejí jakékoli indicie, ať již v pramenech archeologických nebo písemných. Jistěže nejpozději od 7. stol. byla Opavská pahorkatina osídlena slovanským obyvatelstvem a v 9. stol., nejpozději za vlády Svatopluka, ne-li již dříve, stala se závislou na Velké Moravě.⁹⁶ Ale nejenže nemáme žádné doklady pro dolování, ale ani žádné doklady vůbec pro přítomnost lidí v Nížkém Jeseníku – s výjimkou osady v Býkově na jeho okraji – po celé hradištní období, až do konce 12. století. Hypotéza je tedy prozatím nepřijatelná a je nutno preferovat jiná vysvětlení původu velkomoravského zlata – poplatky kupců, válečná kořist apod..

Ovšem i dosud málo pravděpodobné úvahy o pravěkém či slovanském dolování musíme věst alespoň v patrnosti, uvědomíme-li si, že středověké osídlení a rozvoj horské oblasti od 13. stol. se v Bruntále i všude v okolí opíraly právě o dolování rud.

Využívání dalších nezemědělských zdrojů (lov, medařství apod.) lze archeologicky prokazovat jen velmi obtížně. V posledních desetiletích se povedlo více horských lokalit v okolních zemích (např. v Německu a Polsku) identifikovat pomocí kombinace archeologických a paleobotanických argumentů, podepřených etnografickými paralelami, jako místa, kde se v eneolitu pravděpodobně odehrávala sezónní lesní pastva a shromáždění olisťených větví jakožto zásoby krmiva pro dobytek na zimu.⁹⁷ Vyhledávání takových lokalit začíná podrobným průzkumem nejbližšího okolí starších ojedinělých nálezů broušené kamenné industrie, jehož cílem je zjistit, zda existuje k nálezu další archeologický kontext (v kladném případě je to nejčastěji menší partie štípané kamenné industrie). Bohužel ojedinělé nálezy kamenné industrie, o kterých jsme mluvili před chvílí, žádný prokazatelný archeologický kontext prozatím nemají a je otázka, zda ho bude možno prokázat v budoucnu, protože jen u několika málo z nich jsme schopni přesněji určit místo nálezů. Ale zejména u nálezů přímo pod Pradědem (Karlova Studánka, Světlá, Vrbno), tedy stranou předpokládaných komunikačních tras, nemůžeme existenci nějakých sezónních pasteveckých tábořišť vyloučit.

Podobně obtížně lze archeologicky dokazovat pohyby jednotlivců nebo i celých skupin z mimoekonomických důvodů. V této souvislosti bychom však rádi upozornili alespoň na jednu pozoruhodnou věc – podstatná část nálezů kamenné industrie z koncentrace v Bruntálské kotlině by měla pocházet z nejbližšího okolí známé přírodní kuriozity sopečného původu – Uhlířského vrchu. To by mohlo – snad – ukazovat na nějakou jeho speciální úlohu v duchovním životě tehdejší populace. Intenzivní archeologický průzkum Uhlířského vrchu a blízkého okolí by ostatně mohl pomoci i v jiné věci. Kartografie nálezů a dalších indicií podtrhuje význam území dnešního města a jeho nejbližšího okolí (Bruntál, Slezský Kočov, Staré Město) v pravěku. Tento mikroregion má i dnes do značné míry charakter enklávy v zalesněném horském území. Silné odlesnění povodí potoků Černého, Bukového, Rudného aj. je jistě především důsledkem středověkého dolování (potřeba dříví do štol i paliva ve městě samém), nelze však vyloučit, že jeho počátky jsou starší a sahají možná až

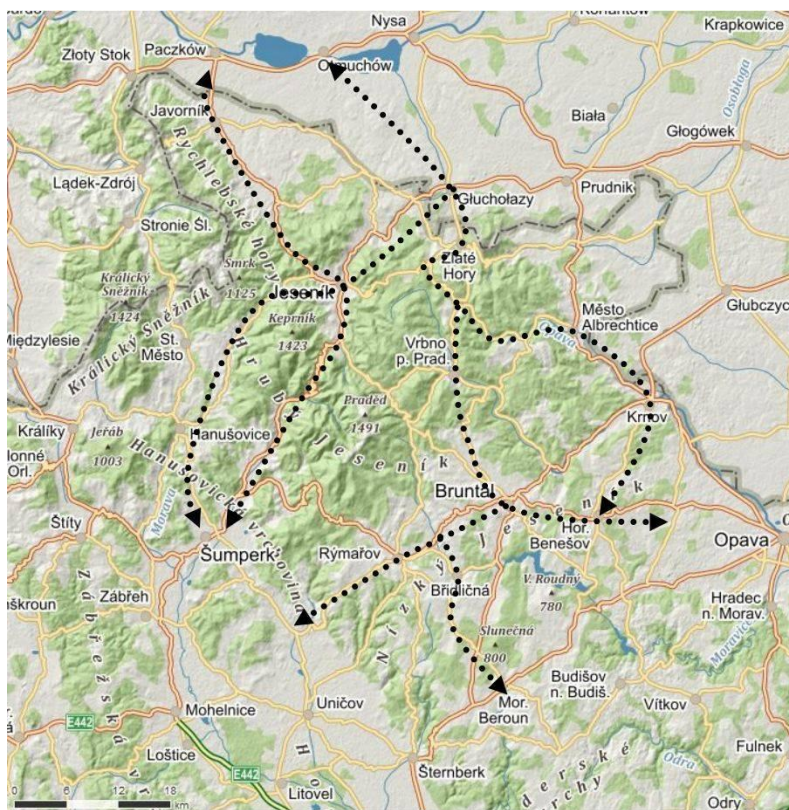
⁹⁵ Alena ŠVÉDOVÁ, *Z historie železářství v okolí Malé Morávky*, Informační zpravodaj Severomoravské pobočky ČSSA – srpen 1982, Příbor 1982, 17–24.

⁹⁶ Pavel KOUŘIL, *Severní předpolí Moravské brány a zásah velkomoravský*, in: *Śląsk i Czecha a kultura wielkomorawska*, Wrocław 1997, s. 73; V. JANÁK – P. KOUŘIL, *Archeologie*, s. 379.

⁹⁷ Paweł VALDE-NOWAK, *Osadnictwo wczesnorolnicze średniogórze niemieckiego*, Kraków 1995; Paweł VALDE-NOWAK (ed.), *Początki osadnictwa w Sudetach*, Kraków 1999.

do pravěku. Pro nějaké věrohodnější úvahy v tomto směru je však archeologických pramenů stále málo.

Obraz, který jsme zde načrtli, je hodně útržkovitý a máloco lze tvrdit přesvědčivě. To ale odpovídá současnému mezerovitému stavu pramenů a nedostatečnosti jejich zpracování. Přese všechno lze konstatovat, že poměry na Bruntálsku před kolonizací vrcholného středověku v zásadě odpovídají obecnému modelu pro podobné souvisle zalesněné oblasti střední Evropy. Region byl z různých důvodů – nejdůležitější se v tuto chvíli zdá průběh dálkových komunikací a zřejmě i exploatace nerostných surovin – navštěvován a procházen. Tato penetrace mohla být v některých dobách dosti intenzivní, v některých však nemusela lidská noha do krajiny po dlouhé roky vkročit. Pokud zde někdy vůbec existovala nějaká trvalejší sídliště, šlo pravděpodobně o ojedinělé, vyložené účelové osady nedlouhého trvání, většinou nejspíše sezónní tábořiště, související s exploatací zdejšího specifického přírodního bohatství, příp. průběhem komunikací; s běžným zemědělským osídlením nelze počítat. Tvář krajiny zásadně změnila teprve středověká kolonizace, která znamenala počátek stabilního osídlení na zemědělském základě, trvajících bez přerušení až dodnes, i když i ona původně souvisela s dolováním rud kovů.

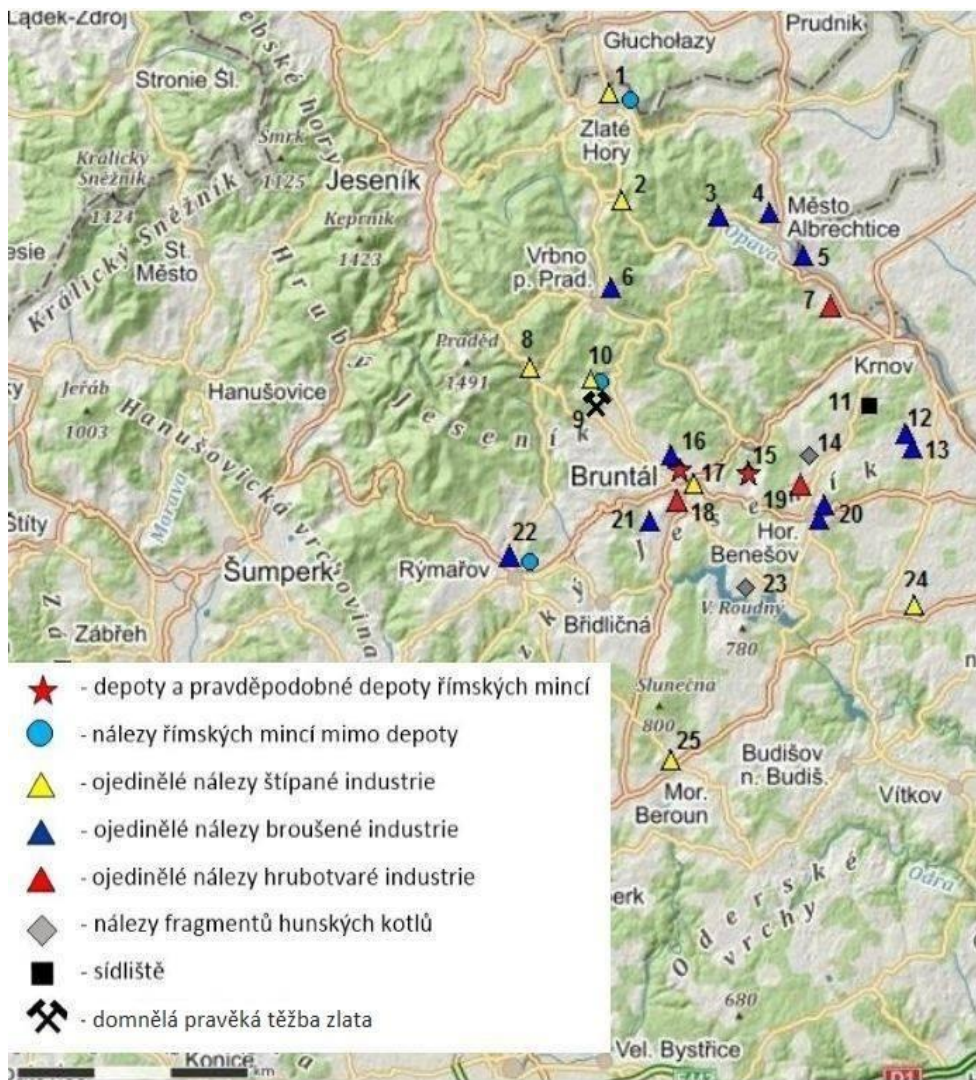

Mapa 1. Pravděpodobné trasy pravěkých cest přes Hrubý a Nizký Jeseník⁹⁸

⁹⁸ Mapy.cz. SEZNAM.CZ A.S. Mapy.cz [online]. 2014 [cit. 2014-12-22]. Dostupné z: <http://mapy.cz/s/eQqi>. Zpracoval P. Rataj.

Mapa 2. Archeologické lokality uváděné v článku⁹⁹

1. Zlaté Hory	10. Stará Voda	19. Horní Benešov – „Šance“
2. Heřmanovice	11. Býkov	20. Horní Benešov
3. Hejnov	12. Pocheň	21. Slezský Kočov
4. Město Albrechtice	13. Pocheň – Vartnov	22. Rýmařov
5. Linhartovy	14. Lichnov	23. Razová
6. Vrbno pod Pradědem	15. Milotice nad Opavou	24. Mladecko
7. Krásné Loučky	16. Staré Město u Bruntálu	25. Moravský Beroun
8. Karlova Studánka	17. Bruntál	
9. Suchá Rudná	18. Bruntál – Uhlířský Vrch	

⁹⁹ Pravěké archeologické lokality na území Bruntálu a jeho horského okolí, uváděné v tomto článku. Zpracoval P. Rataj a O. Tomančák. Mapy.cz. SEZNAM.CZ A.S. Mapy.cz [online]. 2014 [cit. 2014-12-22]. Dostupné na: <http://mapy.cz/s/eQqi>.

Summary

Prehistoric past of Bruntál and the surrounding mountains

In terms of natural conditions the mountain part of the former Bruntál district fundamentally differs from the North-Eastern part – Krnov and Osoblaha regions. They are part of the traditional settlement area on the fertile soils of the Upper Silesian loess, with characteristics similar to Central Europe regions - with a few exceptions – i.e. continuity of a relatively dense settlement based on agriculture since the beginning of Neolith in the 6th millennium BC until today as a consequence of favourable natural conditions in these regions, in the first place the fertility of soil. There is also a wooded and extensive complex of territories with less fertile soils which the stable agricultural settlements lacked. The settlement, if there is any, can be characterized as infrequent, discontinuous in time and space and with non-agricultural priorities and that from Neolithic Era up to the beginning of actual settlement continuity, which was in some cases brought only by colonisation of the High Middle Ages. Agriculture could have been means of living however not its purpose - the main motives of their establishment and episodic existence were apparently communications, exploitation of mineral resources and non-agricultural use of forests. The natural disposition of the mountain part of the Bruntál region - more or less continuously wooded uplands and highlands from the Atlantic climatic period up to the Middle Ages colonisation - is representative of the ‘second sphere’ of the Middle Europe prehistory. We have no reliable evidence of settlement and the archaeological finds have suggested mere penetration. It is impossible to decide whether it is the reflection of historic facts or of the insufficient research. Most common are isolated discoveries of stone industry divided into two geographic groups. The first forms something like a rim on the very edge of the mountain region and is probably connected with the activities of the lowlands population in the direction of the wooded hills in the vicinity (Zlaté Hory, Město Albrechtice, Hejnov, Krásné Loučky, Linhartovy, Mladecko, Pocheň), however, the second suggests penetration into the heart of Jeseníky (Heřmanovice, Vrbno pod Pradědem, Světlá, Stará Voda, Karlova Studánka, Staré Město, Bruntál, Slezský Kočov, Horní Benešov, Rýmařov, Moravský Beroun). A piece of cut stone industry from Mladecko suggests Palaeolithic origin, the other finds are probably post-Mesolithic; if it is possible to date any of the finds more accurately, they belong into Eneolithic. Other finds include roman coins in depots (Milotice nad Opavou; secondarily also Staré Město) or outside (Zlaté Hory, Stará Voda, Rýmařov) and handles of the ‘Hun’ kettles from Razová and Lichnov. Remains of Slavic settlements from the 8th / 9th centuries were found in Býkov as well as a part of stone industry found at the very edge of the mountain region and they are probably connected with the activities of the lowlands population. Further in the mountains exist unverified (and probably incorrect) data on ‘throng culture’ settlements (Dlouhá Ves and Horní Benešov). The existence of undiscovered settlement is sometimes considered in connection with the concentration of the stone industry finds in the Bruntál region. It is said that in 1985, during geological research in Suchá Rudná, a retouched head from eneolith the latest (the datum cannot be verified, because the supposed head is missing) was found. Also a sample of carbonized wood from 3505 ± 330 B. P., i.e. Bronze Age, was found in the area. The finds of Jeseníky ironstone of Lahn – Dill type from Šternberk – Horní Benešov strip, which is a geological unit whose eastern part is situated in our region, occur at several Middle European settlements during Early Palaeolithic. The famous Venus from Gravettian settlement in Landek near Ostrava-Petřkovice was made of the mentioned type of ironstone. From later period we know also several “tools” made from this ironstone and found in Odra Gate; two non-working, “ritual” (?) axes have remained preserved, they may be dated into the Early Bronze Age. Similar objects are exceptional in the Middle Europe and often thousands years older.

At present, the archaeological sources from the inside of the mountains most evidently show the communication function of the region as one of the connecting lines between the Silesian Lowlands and the Upper-Moravian Valley; they are mainly arranged into North-South direction. The concentration of stone industry finds from Bruntál and its vicinity (Bruntál, Staré Město, Slezský Kočov) and Roman coins from Staré Město (originally probably a depot) suggests a significant role of this micro region within the possible communication route and in prehistory itself; we cannot rule out a certain role of a natural curiosity – volcanic hill Uhlířský vrch around which several stone tools were excavated. Some of the stone industry finds may be also the remainder of forest pastoralism; however, no research in this respect has been carried out in Jeseníky. The possible exploitation of the local metabasites for the production of cut stone industry is suggested by the isolated find of a stone tool from Vrbno pod Pradědem – unfortunately it has been missing since 1945, thus petrographic analysis is out of the question. Evidence of the metal ores exploitation is circumstantial and unconvincing.

Pavel Kladiwa

SMÝŠLENÍM NĚMCI, STATISTICKY ČEŠI NÁRODNOSTNÍ KLASIFIKACE NA MEZIVÁLEČNÉM HLUČÍNSKU¹

Abstract

The study is concerned with the national classification of the Hlučín region population (Hultschiner Ländchen) during census in the years 1921 and 1930. Following the incorporation of the Hlučín region into the Czechoslovak Republic in 1921, the state authority was interested in achieving the best possible results for the Czechoslovak nationality. The article analyses the methods used for achieving the desired results of the nationalities census in the Hlučín region: 1) setting criteria of the national classification to prevent most of the population from entering their felt German nationality; 2) power of the state authorities to officially revise the entered nationalities; 3) appointing exclusively Czech counting officers and counting via data gathering forms which were filled in by the officers and not the residents themselves; 4) allowing agitation of the Czech nationalistic organisations before the census and on the contrary the effort to obstruct and penalize the pro-German agitation. The study brings also specific examples of legal disputes concerning the census between Hlučín region residents and the state.

Keywords: Hlučín region, nationality, Czechs, Germans, census

Na základě rozhodnutí mírové konference ve Versailles byla jižní část Ratibořska (až od té doby zvaná Hlučínsko) dne 4. 2. 1920 připojena k Československé republice. Nová státní moc měla logický zájem na tom, aby národnostní statistika vykázala na nově získaném území z jejího pohledu co nejpříznivější čísla, což mělo dokázat český charakter území vůči cizině (tj. oprávněnost nároku na Hlučínsko) i tuzemské veřejnosti (legitimizovat národnostní politiku prováděnou na Hlučínsku).

Teoreticky by mělo jít vše samo a státní aparát by ani nemusel vyvíjet žádný nátlak. Školy na Hlučínsku sice měly v posledních desetiletích před I. světovou válkou vyučovat německy, v praxi to však nebylo možné, neboť děti by se takto nic nenaučily². I zprávy pruských školních inspektorů z 90. let 19. století dosvědčují, že děti neuměly vyjádřit německy své myšlenky, zkrátka německý jazyk neovládaly. A neplatilo to jen pro školy. Hlučínský školní inspektor referoval nadřízeným orgánům v roce 1896: „Ratiboř je naprosto německým městem, o Hlučínu to říci nemůžeme. Německé bohoslužby se tam konají jen jedenkrát za měsíc... Nositeli němečtví jsou v podstatě jen němečtí úředníci, kterých není mnoho. Soud nemá pro germanizaci význam, protože vydrží tlumočníky... Duchovenstvo se přičiňuje, aby se moravština udržela – i přípravné vyučování dětí k přijímání svátostí se v mnohých případech děje v moravštině a děti jsou nuceny moravsky číst a pamatovat si.“³ Je tedy nasnadě, že obyvatelstvo Hlučína používalo v běžném styku dialekt češtiny obo-

¹ Studie byla napsána v rámci řešení projektu SGS na FF Ostravské univerzity, registrační číslo SGS7/FF/2014-2015. Za cenné připomínky a podněty, které jsem zpracoval do finální verze studie, děkuji Danovi Gawreckému.

² Od roku 1872 mělo být vyučováno již na dolním stupni (Unterstufe) kromě náboženství německy, přičemž moravština se mohla použít i v jiných předmětech, když to bylo nezbytné. Na dalších stupních se už mělo učit výhradně německy. Viz Michaela ZAVADSKÁ, *Počátky československého školství na Hlučínsku v letech 1920–1923*, Opava 2011, s. 15 (nepublikovaná diplomová práce na Filozoficko-přírodovědné fakultě Slezské univerzity v Opavě).

³ Pavel KLADIWA, *Milníky vývoje Hlučína 1256–1947*, in: Hlučín 1256–2006. 750 let města, Hlučín 2006, s. 19–65, zde s. 33.

hacený o celou řadu německých výrazů (ovšem zkomolených, tj. upravených do české výslovnosti), přičemž němčinu nejlépe ovládali migranti pracující v Německu.

Dosvědčují to i pruské statistiky. Například podle statistiky mateřské řeči na základě sčítání lidu 1905 hovořilo v Hlučíně z 3 109 obyvatel 2160 (69,5 %) pouze moravsky (tedy česky), 843 (27 %) pouze německy a jen 32 (tedy 0,1 %) obyvatel ovládalo vedle němčiny slovanský (pravděpodobně moravský) jazyk. Rovněž v největší obci budoucího Hlučínska, Kravařích, naprosto převažovala moravština: z 3 745 obyvatel jich hovořilo pouze tímto jazykem 3 403 (90,1 %), zatímco pouze němčinu používalo 214 lidí (5,7 %) a němčinu plus slovanský (moravský) jazyk 84 (2,2 %).⁴ Lze předpokládat, že sčítací orgány měly zájem napočítat každého jedince, jenž se byl schopen domluvit německy, a proto byla zařazena i ona kolonka „mluví německy a jiným jazykem“, což je při zjišťování mateřské řeči poměrně kuriózní.

Na podzim 1920 se pozvolna schylovalo k provedení prvního sčítání lidu v ČSR. Jak už bylo mnohokrát napsáno, čs. stát hned v únoru 1920 zjistil, že obyvatelstvo Hlučínska si ve většině případů nepřálo odtržení od Německa a vůči novému státu je naladěno chladně až nepřátelsky.⁵ Hlavní příčiny a projevy takového postoje obyvatelstva jsem se pokusil pojmenovat v jiném příspěvku⁶, proto se jimi nebudu zabývat. Zaměřím se na to, jak čs. stát cíleně nastavil taková kritéria národnostní klasifikace obyvatelstva, a to v první řadě při sčítáních lidu, aby se proněmecký sentiment Hlučičanů nemohl promítnout do státu nepříznivých statistických výsledků.

Slezský zemský prezident a zároveň Zplnomocněný komisař Republiky československé pro Ratibořsko Josef Šrámek napsal 24. října 1920 ministerstvu vnitra, prezidiu ministerské rady a kanceláři prezidenta republiky, že termín sčítání lidu se blíží a dosud nedošly pokyny, zda se sčítání bude provádět podle mateřského jazyka nebo podle národnosti. Šrámek vzhledem k situaci ve Slezsku doporučil sčítání podle mateřské řeči, veden k tomu znalostí poměrů na Hlučínsku a Těšínsku. Tyto poměry se podle něj budou týkat zřejmě i „zněměných krajů českých a moravských“. Kdyby bylo sčítání provedeno podle národnosti, mínil Šrámek, je jasné, že by se většina obyvatelstva na Hlučínsku přihlásila za Němce, což by poškodilo obraz ČSR v cizině, neboť republika se dožadovala Hlučínska na mírové konferenci. I kdyby získaly politické úřady právo důkladné kontroly, nikdy nemohou podle Šrámka výsledky sčítání lidu dopadnout tak příznivě jako v případě sčítání podle mateřské řeči. Hlučínsko je sice obydleno až na malé procento samými Moravci, přece tito lidé ztratili za pruské vlády cit pro svoji národní příslušnost. Jediné, co si lid na Hlučínsku zachoval, je jeho mateřský jazyk „moravský“. „Jest nepochybně, že agitace německá při sčítání lidu i tu napne všechny své síly, aby získáno bylo co nejvíce lidu pro národnost německou. Lid tamní, jak dnes věci stojí, dal by se snadno zlákati, aby při sčítání udal jako národnost německou, přičemž opravné řízení asi málo by co změnilo, ježto zvláště mladší generace ovládá oba jazyky. Výhodnější byla by pro nás ovšem situace při sčítání podle mateřského jazyka a hlavně tehdy, měl-li by úřad II. instance v ruce opravné řízení.“ ... „Budeme-li moci cizině dokázati, do jaké míry bylo sčítání lidu za starého Rakouska falšováno, jistě

⁴ Viz *Gemeindelexikon für die Provinz Schlesien. Auf Grund der Materialien der Volkszählung vom 1. 12. 1905 und anderer amtlicher Quellen bearbeitet vom Königlich Preussischen Statistischen Landesamte*, Berlin 1908, s. 276–283. U Hlučina součet údajů pro město a zámek (Hultschin-Schloss). U Kravař součet údajů pro obec a statek (Gutsbezirk).

⁵ Nejlépe asi Vilém PLAČEK, *Prajáci aneb k osudům Hlučínska 1742–1960*, Kravaře 2000; TÝŽ, *Prajáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920–1938*, Háj ve Slezsku 2007.

⁶ Pavel KLADIWA, „Řeč moravská, duše pruská?“ *Česko-německé soupeření na Hlučínsku v meziválečném období*, Hlučínsko 5, 2015, v tisku.

tím náš význam v očích Dohody se povznese a bude to jistě Slezsko, kde oprava rakouského sčítání provedena bude co nejdůkladněji.⁷

Pár dní po Šrámkově vyjádření vyšlo prováděcí nařízení k prvnímu sčítání lidu v ČSR.⁸ Podrobný výklad těch paragrafů nařízení, které nejvíce ovlivnily výsledky evidence národnostních poměrů v tom směru, aby bylo dosaženo co nejlepšího výsledku pro „československou“ národnost, jsem nedávno zveřejnil na jiném místě.⁹ Zde proto shrnu jen jejich dopad na Hlučínsko.

Na rozdíl od Předlitavska, v němž se sčítala obcovací řeč, a Pruska, v němž se zjišťoval mateřský jazyk (pod tímto pojmem byl ovšem míněn nejběžněji užívaný jazyk), se v ČSR při sčítání lidu zjišťovala národnost. Prováděcí nařízení ke sčítání lidu neobsahovalo žádné poučení o tom, co je národnost. Tato informace se objevila až v návodu k vyplňování popisného či sčítacího archu: „Národností jest rozuměti kmenovou příslušnost, jejímž hlavním vnějším znakem jest zpravidla mateřský jazyk. Židé mohou přiznati národnost židovskou.“ Příslušná kolonka popisného (sčítacího) archu měla poněkud zvláštní titul: „národnost (mateřský jazyk)“. Sčítaná osoba měla udávat národnost, ke které se sama za sebe a své nezletilé děti hlásí, avšak kvůli nebezpečí „nesprávných“ údajů zaváděl stát důslednější úřední verifikaci, než tomu bylo v Rakousku-Uhersku. Do kategorie „nesprávných“ odpovědí ale státní moc zařadila rovněž takové, které nebyly v rozporu s „objektivní skutečností“, ale byly z pohledu státu prostě jen nežádoucí. Za „nesprávné“ byly státními orgány ve stovkách a tisících případech označeny zápisy národnosti u lidí z Hlučínska. Podle dikce zákona byla v těchto případech provedena úřední oprava národnosti, a to i bez souhlasu sčítané osoby, která se sice mohla odvolat, ale její odvolání nemělo odkladný účinek. Vyhodnotily-li státní orgány původní údaj o národnosti sčítané osoby tak, že se jednalo o „vědomé uvedení nesprávných údajů“, následovala peněžní pokuta či alternativně vězení až na dobu tří měsíců.

Onen zvláštní a poněkud neohrabaný popisek „národnost (mateřský jazyk)“ nebyl zvolen náhodně, ale tak, aby co nejvíce obyvatel ČSR mohlo být zapsáno s čs. národností. Termín „národnost“ bez bližší charakteristiky, který evokoval kategorii subjektivně volní, tedy takovou, která závisí na svobodném rozhodnutí jedince, byl „státotvorný“ například na území Těšínska. Většina tamních obyvatel hovořila polským dialektem, a kdyby byla v tomto případě upřednostněna charakteristika mateřským jazykem, nemohla by se nemalá část lidí přihlásit ve sčítání lidu k československé (respektive slezské-československé) národnosti. Stejně tak by tomu bylo i v případech lidí, jejichž rodiče či prarodiče se přestěhovali z jazykově českých oblastí do Sudet, a jejichž aktuální mateřštinou (i jazykem školního vzdělání) byla němčina (češtinu třeba ani pořádně neovládali). Tam, kde se to hodilo, tedy státní moc aplikovala termín „národnost“ bez závorčky. Na Hlučínsku tomu bylo naopak, neboť zdejší obyvatelstvo sice vykazovalo objektivní znaky české etnicity (především dialekt češtiny), ale k češtví nevykazovalo žádné sympatie (svůj jazyk nepovažovalo za český, nýbrž za moravský) a hlásilo se k německu. Jedinou „státotvornou“ strategií proto bylo co nejtěsnější připoutání národnosti k faktoru mateřského jazyka. Takové řešení koneckonců radila i vůdčí česká nacionalistická organizace ve Slezsku, Národní jednota slezská, v dopise na ministerstvo vnitra. Doporučovala ve sčítání lidu přímé zjišťování národnosti, zároveň dodávala: „Je však nebezpečí, že na Hlučínsku, kde lid náš mluví česky (moravsky), cítí však prusky, hlásil by se k národnosti německé. Proto doporučujeme podtitul

⁷ Národní archiv v Praze (dále NA), fond Předsednictvo ministerské tady, kart. č. 2186, svazek 402/339.

⁸ *Nařízení vlády republiky Československé č. 592 Sb. z. a n. ze dne 30. října 1920, jímž se provádí zákon o sčítání lidu ze dne 8. dubna 1920, č. 256 Sb. z. a n.*

⁹ Pavel KLADIWA, *Etnická klasifikace a institucionální zakotvení národnosti v Československu 1918–1938*, *Moderní dějiny* 22, 2014, 2, s. 89–116.

„mateřský jazyk“, aby sčítací komisaři mohli tam tohoto podtitulu použití k vysvětlení, že v rubrice „národnost“ zjišťuje se též mateřský jazyk.“¹⁰

K tomu navíc přistupovala i skutečnost, že ani „mateřský jazyk“ není jednoznačný pojem. Nemusí se interpretovat jen jako řeč předků, či jako řeč, kterou se jedinec naučil jako první (tedy řeč matky), nýbrž je možný (a po mém soudu i přesnější) i výklad, že se jedná o jazyk, kterým dotyčný člověk aktuálně nejlépe a nejráději hovoří, tj. řeč, v níž přemýšlí (Denksprache). Podle tohoto pojetí může během života jedince dojít ke změně jeho mateřské řeči. Takové pojetí však čs. úřady na Hlučínsku nepřipouštěly, a argumentaci některých obyvatel, že moravština je jejich druhým jazykem a na rozdíl od němčiny ji ovládají jen slovem a ne písmem, striktně odmítaly, jak ještě ukázu níže.

Sčítání lidu se provádělo dvěma způsoby – sčítacími archy a popisnými archy. V prvním případě se příslušné formuláře roznášely do jednotlivých domácností, kde byly vyplňovány svépomocí a až následně si je vyzvedávali sčítací komisaři a shromažďovali je pro potřebu dalšího zpracování. Ve druhém případě prováděli zápis samotní sčítací komisaři, kteří chodili dům od domu. Posledně jmenovaný způsob sčítání samozřejmě umožňoval větší míru kontroly a nátlaku na obyvatelstvo. Vůdčí český demograf Antonín Boháč v roce 1920 tvrdil, že „při vysoké inteligenci obyvatelstva ČSR lze se nadíti, že bude obzvláště v českých zemích použito co nejvíce archů sčítacích“.¹¹ Z tohoto výroku by vyplývalo, že popisných archů mělo být užito jen v oblastech, kde by negramotnost a nízká úroveň vzdělanosti nemalé části obyvatelstva neumožňovala hladký průběh sčítání formou popisných archů, s jejichž vyplněním by si lidé zkrátka nevěděli rady. Jasně se však ukázalo, že při výběru obcí a okresů, v nichž se bude sčítat popisnými archy (rozhodovaly o tom zemské politické orgány), sehrál důležitou roli i politický faktor. Na Hlučínsku jako na politicky nespolehlivém území nebylo připuštěno samosčítání obyvatelstva.

Při sčítání formou popisných archů rostla důležitost sčítacích komisařů, kteří sice měli zakázáno vyvíjet na sčítané osoby nátlak, měli je však bezesporu možnost ovlivňovat a hlavně bylo na jejich posouzení (a vedle toho i na sčítacích revizorech), zdali je národnost udaná dotyčnou osobou „správná“ či ne, od čehož se pak odvíjel další postup státních orgánů. Proto bylo velmi důležité, jaké osoby budou na Hlučínsku jmenovány sčítacími komisaři a revizory. Ze 114 sčítacích komisařů, vesměs učitelů, bylo 109 Čechů a pouze 5 Němců, z 10 revizorů, vesměs státních úředníků, pak 9 Čechů a jediný Němec.¹²

Podle zprávy Okresního četnického velitelství v Hlučíně se v posledních dnech před sčítáním roznesla po Hlučínsku zpráva, že to, co se podnikají čs. úřady, není jenom sčítání lidu, nýbrž že je to zároveň hlasování, které má přispět ke konečnému rozřešení hlučínské otázky a děje se pod rouškou sčítání lidu, aby byl hlučínský lid obelstěn. Tuto zprávu prý přinesli dělníci, kteří se vrátili z Pruska ke svým rodinám, aby se zúčastnili sčítání lidu.¹³ Německý leták s názvem „Volksgenossen im Hultschiner Ländchen!“ rozšiřoval na Hlučínsku informace, že německá vláda nezapomene na Hlučičany oloupené o právo na sebeurčení, že se připravuje český útok na jejich svatou víru a že bezbožní a fanatičtí čeští učitelé trýzní hlučínskou mládež ve školách.¹⁴

¹⁰ NA, fond Ministerstvo vnitra – stará registratura, kart. 246, č. i. 1913, dopis Národní jednoty slezské na ministerstvo vnitra z 18. 10. 1920.

¹¹ Antonín BOHÁČ, *Příští sčítání lidu*, Čsl. statistický věstník 1, 1920, s. 268–275, zde s. 271.

¹² NA, fond Ministerstvo vnitra – stará registratura, kart. 249, č. i. 1913, sign. 11-56/1 (24), OSP v Hlučíně na ministerstvo vnitra z 11. 3. 1921 (zvláštní pozorování).

¹³ NA, fond Předsednictvo ministerské rady, kart. č. 3285, svazek 736, zpráva Okresního četnického velitelství v Hlučíně zplnomocněnému komisaři pro Ratibořsko, 20. 2. 1921.

¹⁴ TAMTÉŽ, kart. č. 3285, svazek 736, rok 1921.

Sčítání lidu proběhlo v polovině února 1921. Hned 16. února po obědě proběhlo v Kravařích asi půlhodinové shromáždění zhruba dvou tisíc osob. Přítomné policejní orgány ihned zjišťovaly účel shromáždění. Jistý František Onderka z Kravař uvedl, že důvodem je sčítání lidu – lidé se dozvěděli, že v Opavě nebo v Moravské Ostravě se ke sčítání používají jiné tiskopisy, takové, které jsou oboujazyčné a lidé si je vyplňují sami. Další kravařský občan, Josef Slaný, prohlásil, že v Kravařích nikdo nerozumí, co sčítací komisař zapisuje do popisných archů, neboť nikdo neumí číst česky [problém byl v tom, že obyvatelstvo bylo z pruské éry navyklé na švabach a kurent, ne na latinku – pozn. aut.]. Podle vládního komisaře dr. Fürsta se lidé nedali přesvědčit, že se v Kravařích ohledně sčítání národností neděje žádná křivda. Poté, co komisař pohrozil, že v případě neklidu a nepořádku přijede vojsko, se dav „za chechotu a výskání rozpršel“.¹⁵

Po sčítání informoval zplnomocněný komisař Josef Šrámek o tom, že obyvatelstvo na Hlučínsku, jež se chtělo hlásit k německví, mělo odpovědi na otázky nastudované v pořadí popisného archu, takže přehodil-li sčítací komisař pořadí, dávalo v německém jazyce zcela zmatené odpovědi.¹⁶

Několik dnů po ukončení sčítání lidu, kdy výsledky ještě nebyly zpracovány (a tedy ještě nedošlo ani k úřední verifikaci údajů o národnosti), podal o sčítání zprávu okresní hejtmán dr. Cichra. Uvedl v ní následující: Podle posledního sčítání lidu provedeného pruskou vládou v roce 1910 se přihlásilo k mateřské řeči moravské 82,6 % obyvatelstva. Od té doby německého živlu v okrese rozhodně nepřibývalo, ba naopak bezprostředně před obsazením a po obsazení Hlučínska odešla řada rodin. Přesto je výsledek sčítání lidu krajně nepříznivý. Ve velké většině obcí bude napočteno více osob národnosti německé než české (moravské). Jak se to mohlo stát? Působila německá agitace a pak taky okolnost, že sčítání lidu připadlo na nejnepříhodnější čas, tj. krátce před plebiscitem v Horním Slezsku, kdy agitace dostoupila kulminačního bodu. Rovněž bylo zneužito proti sčítání lidu obyvatelstvo v Kravařích, Štěpánkovicích a Bولاتicích, kde se zdráhalo vůbec dávat sčítacím orgánům potřebná vysvětlení, žádajíc buď aby bylo sčítáno tak jako v Opavě sčítacími archy německými, anebo aby popisné archy byly německé a aby se zanášení údajů děllo jazykem německým. Za účelem zlomení tohoto odporu bylo v těchto obcích ještě zesíleno četnictvo. Byl zabaven článek v Hultschiner Zeitung, který obviňoval úřední orgány z nátlaku na obyvatelstvo při sčítání. Celkem bylo provedeno 138 trestních řízení.¹⁷

Podle oficiálních výsledků sčítání lidu publikovaných ve statistické příručce v roce 1924 bylo s německou národností zapsáno 7 707 (16,3 %) čs. státních občanů na Hlučínsku, zatímco s čs. národností (tedy moravskou alias českou) 39 209.¹⁸ Kromě Třebomi a Sudic byla ve všech dalších obcích Hlučínska německá národnost ve výrazné menšině. Mezi Cichrovou zprávou a publikováním výsledků sčítání totiž došlo k onomu úřednímu přezkoušování a k opravám nahlášené národnosti. Například v Bobrovnících se při sčítání lidu 1921 z 552 obyvatel přihlásilo k národnosti moravské pouze 165, teprve na základě opravného řízení na Okresní správě politické v Hlučíně bylo docíleno oficiálního výsledku 502 občanů čs. národnosti (91,6 %) a 46 občanů německé národnosti. V Dolním Benešově byl obdobným způsobem snížen podíl německé národnosti ze 79 % na 12 %. Dosvědčují to

¹⁵ NA, fond Ministerstvo vnitra – stará registratura, kart. 249, č. i. 1913, sign. 11-56/1 (24), čs. zemské četnické velitelství v Opavě – odd. Opava – okr. četnické velitelství v Hlučíně na MV v Praze z 16. 2. 1921.

¹⁶ NA, fond Předsednictvo ministerské rady, kart. č. 3285, svazek 736, Pr. 80-47, v Opavě 1. 3. 1921.

¹⁷ Tamtéž, čís. akt. 377/44, OSP v Hlučíně prezidiu zemské vlády slezské 23. 2. 1921.

¹⁸ *Statistický lexikon obcí v Republice československé II. Morava a Slezsko*, Praha 1924.

přerazítované údaje v kolonce národnost ve sčítacích operátech.¹⁹ Porovnáme-li opravené výsledky sčítání lidu 1921 s pruskou statistikou, je jasně patrné, jak pevně čs. úřady přimkly zjišťování národnosti na Hlučínsku k mateřské řeči, jež se při pruském sčítání lidu 1905 přímo zjišťovala. V Bobrovnicích uvedlo v roce 1905 moravský mateřský jazyk 96,1 % populace, v Dolním Benešově²⁰ 90,6 % populace.²¹ Oficiální výsledek sčítání národností z roku 1921 se podobal pruské statistice z roku 1905 i v případě Hlučína (u německé řeči/národnosti 27 % v roce 1905 respektive 30,8 % v roce 1921).

Antonín Boháč srovnal výsledky sčítání národností 1921 s pruskou statistikou z roku 1910. Uvedl, že se tehdy k německé mateřské řeči přihlásila téměř polovina (46 %) obyvatel Hlučína, avšak z venkovských obcí jižního Hlučínska měl více než 10 % zastoupení němčiny jediný Oldřišov. V roce 1921 sice klesla německá menšina v Hlučíně na 31 %, avšak k německé národnosti se přihlásila [přesnější vyjádření by bylo, že byla zapsána] více než desetina obyvatelstva ve 12 obcích.²²

Němečtí publicisté a agitátoři upozorňovali na skutečnost, že výsledky sčítání národností na Hlučínsku v roce 1921 bylo v příkrém rozporu s výsledky voleb, které byly tajné a v nichž si lidé mohli vybrat zcela svobodně. Například Gustav Peters a Alois Erben zdůraznili, že v obecních volbách na Hlučínsku v roce 1923 obdržely německé strany asi 10 000 hlasů a české asi 14 000, a v parlamentních volbách v roce 1925 volilo německé strany 14 990 (65 %) voličů, české strany 6 592 (29 %) voličů, zatímco 5 % odevzdalo hlasy KSČ (jako jediná politická strana se nedělila národnostně).²³

Sčítání lidu na Hlučínsku 1921 se stalo předmětem několika (dohledal jsem tři) interpelací zástupců německých politických stran v poslanecké sněmovně. Zajímavá je zejména interpelace poslance dr. Luschky a kolegů na ministra vnitra z 20. dubna 1921, v níž je jasná neznalost či úmyslná dezinterpretace zákona o sčítání lidu. Interpelanti totiž tvrdili: „Bez ohledu na ustanovení zákona, že každá dospělá osoba má právo přiznati se dle vlastního uznání ke své národnosti, sčítací komisaři, většinou cizinci, v nespočetných případech nečinili dosti tomuto právu, pokud se týče, vzali si tato doznání za záminku bezohledného trestního stíhání.“²⁴ Ministr vnitra ve své odpovědi z 20. září téhož roku mj. uvedl: „Tvrdí-li interpelace, že nebylo dbáno ustanovení zákona, dle něhož každá dospělá osoba má právo přiznati se dle vlastního uznání ke své národnosti, dlužno k tomu podotknouti, že platné předpisy vyžadují, aby svobodné přiznání odpovídalo pravdě, a že výklad německých časopisů, zaměřující úmyslně svobodné přiznání s libovolným údajem národnosti, odporuje ustanovením vládního nařízení o sčítání lidu, neboť § 20 tohoto nařízení výslovně předpisuje, že údaj o národnosti musí býti zjištěn přesně podle pravdy.“²⁵

Jak jsem již uvedl, kvůli jednání obyvatelstva při sčítání lidu 1921 bylo vedeno několik desítek trestních řízení.²⁶ Někteří z postižených se proti rozhodnutí politického úřadu I. instance (Okresní správy politické v Hlučíně – dále OSP) odvolali k vyšším instancím,

¹⁹ V. PLAČEK, *Prajáci II*, s. 46–47.

²⁰ Sečetl jsem data pro Dolní Benešov a dolnobenešovský velkostatek (Gutsbezirk).

²¹ Pramen pro data z roku 1905 citován v pozn. č. 2.

²² Antonín BOHÁČ, *Národnostní mapa Republiky československé*, Praha 1926, s. 76.

²³ Gustav PETERS – Alois ERBEN, *Die Deutschen in der Tschechoslowakei*, Berlin 1930, s. 87. Srovnání úřední statistiky národností 1921 s výsledky voleb do okresního zastupitelstva ve všech hlučínských obcích provedl Janosch. Viz Hermann JANOSCH, *Das Hultschiner Ländchen*, Ratibor 1930, s. 56–57.

²⁴ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2139_00.htm.

²⁵ TAMTÉŽ.

²⁶ Například interpelace poslanců H. Jokla, R. Heegera, V. Häuslera a kolegů z 23. března 1921 se zmiňuje o jedné pokutě za hrubé chování vůči sčítacímu komisaři v Kravařích a 30 případech pokut (či alternativních trestů vězením) za odepření výpovědi sčítacímu komisaři (osmadvacetkrát Kravaře, jednu Chlebičov, jednu Bolatice). Viz http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2049_00.htm.

v naprosté většině případů bezúspěšně, ale přesto mělo jejich počínání smysl v tom, že se nám díky tomu dochovalo svědectví o postupu a argumentaci státních úřadů (agenda OSP v Hlučíně se v této záležitosti vůbec nedochovala, neboť příslušný archivní fond je velmi torzovitý).

Asi nejtypičtější (Nejvyšší správní soud projednal několik takových případů z Hlučínska) konflikt vyplýval ze situace, kdy se sčítaná osoba bránila zápisu údajů do českého popisného archu. Například 17. 2. 1921 oznámil sčítací komisař na OSP v Hlučíně, že František Trunczik z Kravař odepřel údaje na český formulář a tím zmařil sčítání lidu. Trunczik udal při výslechu na OSP dne 19. 2. 1921, že data nesdělil proto, že nemohl číst komisařovy zápisy. OSP odsoudila stěžovatele trestním náležením pro přestupek podle § 12 prováděcího nařízení ke sčítání lidu (č. 592 Sb. z. a n. z 30. 10. 1920) k pokutě 1 000 K či vězení na 30 dnů. V odvolání proti tomuto rozhodnutí Trunczik uvedl, že si není vědom žádné viny, že byl ochoten vypovídat a žádal pouze německý formulář a německý zápis svých odpovědí, aby také věděl, co se zapisuje. Zplnomocněný komisař Republiky československé pro Ratibořsko Šrámek jako odvolací instance rozhodnutím ze dne 11. 3. 1921 nevyhověl odvolání se zdůvodněním, že skutková podstata přestupku je prokázána. Nato Trunczik podal stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu (dále NSS). Argumentoval nesprávným použitím zákona a namítal, že skutková podstata, kterou OSP i Šrámek položily za základ svých rozhodnutí, že totiž Trunczik (stěžovatel) odepřel odpovídat sčítacímu komisaři, nemá podkladu ani v oznámení četnictva ani ve stěžovatelově obhajobě. Z oznámení četnictva prý plynulo pouze to, že se stěžovatel pozastavil nad českými formuláři, z jeho obhajoby pak plynulo, že se sčítací komisař zdráhal zanést stěžovatelovy údaje německy, ačkoli jej o to stěžovatel žádal. Trunczik tedy neodmítl uvést údaje, pozastavil se pouze nad způsobem jejich zanášení. Sčítací komisař mohl při troše ochoty sčítání nerušeně provést.

NSS svým rozhodnutím z 10. ledna 1922 zamítl Trunczikovu stížnost jako bezdůvodnou, s argumentací, že předpisem § 4 zákona ze dne 8. 4. 1920 č. 256 Sb., opakovaným v § 12 prováděcího nařízení ze dne 30. 10. 1920 č. 592 Sb. jsou prohlášeny za trestné všechny „vědomě nesprávné údaje, jakož i všeliká jiná úmyslná jednání a opomenutí, kterými se ohrožuje úplnost nebo správnost sčítání“. Stačí tudíž k založení objektivní skutkové podstaty tohoto deliktu jakýkoliv čin, který ve svém konečném výsledku by mohl mít vliv na úplnost nebo správnost sčítání. Úplnost a správnost sčítání je podmíněna náležitým zjištěním všech dat, která jsou předmětem statistického šetření. V konkrétním případě stěžovatel odepřel vypovídat před sčítacím komisařem, ačkoli věděl, že jde o data pro vyplnění popisných archů. Stěžovatel se bránil tím, že měl právo nahlížet do komisařových zápisů a kontrolovat jejich správnost, a když nebylo tomuto právu vyhověno, přestala i jeho povinnost údaje sdělit. Toto stanovisko nelze uznat za správné. Vyplnění popisných archů není věcí strany, nýbrž právem i povinností jedině sčítacího komisaře. Domníval-li se stěžovatel, že způsobem provedení sčítací akce bylo porušeno jeho právo, mohl se předepsanou cestou domáhat nápravy, nesměl však z tohoto důvodu odpírat splnění povinnosti jemu zákonem uložené – odpovídat sčítacímu komisaři na otázky.²⁷

Do konfliktu se státní mocí, byť z jiného důvodu, se dostal i ludgeřovický farář Alois Bitta. Trestním náležením OSP v Hlučíně z 18. 3. 1921 č. 836 byl odsouzen k peněžitě pokutě 2 000 Kč a v případě nedobytnosti k vězení na 20 dnů pro přestupek § 12 nařízení o sčítání lidu, jehož se měl dopustit tím, že působil na služebné, aby „činily údaje pravdě neodpovídající“ [zřejmě nahlášení německé národnosti – pozn. aut.], a pro přestupek § 12 nařízení z 20. 4. 1854 č. 96 ř. z., jehož se měl dopustit tím, že navzdory upozornění se choval vůči

²⁷ NA, fond Nejvyšší správní soud (NSS), kart. 97, sign. I, č. 250/1922.

sčítacímu komisaři hrubě a urážlivě (zapsán byl farářův výrok „Vy tomu nerozumíte“). Vyšší instance zamítla Bittovo odvolání a potvrdila trest, načež Bitta podal stížnost k NSS, který 10. 1. 1922 zrušil rozhodnutí nižších instancí částečně pro vady řízení, částečně pro nezákonnost. V případě prvního uvedeného přestupku bylo totiž už před vydáním trestního nálezu OSP v Hlučíně zavedeno proti Bittovi v téže věci trestní řízení, což nebylo dle zákona možné, neboť jen činy nespadající pod trestní zákon se mohly trestat politickými úřady. V případě údajného přestupku nařízení z roku 1854 (trestu podléhá ten, kdo se chová neslušně a urážlivě vůči státnímu úředníkovi při výkonu jeho zákonných úředních jednání a přes předchozí napomenutí setrvá v chování porušujícím úřední důstojnost) NSS uvedl, že nařízení vyžaduje nejprve napomenutí osoby, aby se chovala odpovídajícím způsobem. Ze spisů však neplynulo, že by byl Bitta napomenut (výzva k opuštění místnosti učiněná sčítacím komisařem nebyla takovým napomenutím).²⁸

Vyloženě účelové pak bylo stíhání dvou občanů Koberic – Josefa Kaschného a známého německého agitátora Hermanna Janosche. OSP v Hlučíně odsoudila trestním nálezem z 18. 2. 1921 č. T 450 Kaschného pro přestupek § 12 prováděcího nařízení ze dne 30. října 1920 č. 592 Sb., jehož se měl dopustit tím, že vystoupením na schůzi působil na přítomné, aby se hlásili k německé národnosti. Uložila mu peněžitou pokutu 5000 Kč a vězení na 24 hodin, v případě nezaplacení měsíc žaláře. Zplnomocněný komisař Šrámek trest potvrdil, a tak se Kaschny odvolal k NSS, který rozhodnutí 10. ledna 1922 zrušil pro vady řízení. NSS ve zdůvodnění svého rozhodnutí uvedl, že co do subjektivní stránky žádá zákon úmyslnost, tj. vědomost, že existuje příčinná souvislost mezi činem a ohrožením správnosti sčítání. V daném případě bylo zjištěno a stěžovatel to také doznal, že po schůzi koberické záložny dne 6. 2. 1921 vybídl Hermanna Janosche, aby přečetl článek o sčítání lidu uveřejněný dne 29. 1. 1921 v časopisu Deutsche Post, což Janosch také učinil. Aby toto stěžovatelovo vybitnutí bylo trestným činem podle § 4 zákona ze dne 8. 4. 1920 č. 256 Sb., musel by článek sám obsahovat nějakou přímou nebo nepřímou výzvu k osobám náležejícím k národnosti jiné nežli německé, aby při sčítání lidu udávaly německou národnost a dále, aby předčítání článku takového obsahu dalo se před osobami, z nichž aspoň některé jsou příslušníky jiné národnosti nežli německé. Tyto okolnosti nebyly ve správním řízení vůbec zjištěny, zejména nebyla vyvrácena obrana obviněného, že předčítaný článek neobsahoval nic jiného než nezávadné informace.²⁹

Hermann Janosch byl obviněn ze spáchání téhož přestupku k peněžitě pokutě 200 Kč a pětidennímu vězení. Rovněž tento rozsudek byl NSS zrušen.³⁰

Národnostní klasifikace obyvatelstva Hlučínska probíhala ve 20. letech ještě při jiné příležitosti než při sčítání lidu. Když byly záhy po přičlenění k ČSR zrušeny na Hlučínsku všechny německé školy (s výjimkou téměř ryze německých obcí Sudic a Třebomí), začali někteří rodiče, převážně ze západní části Hlučínska, posílat své děti do německých škol v Opavě. Zplnomocněný komisař Šrámek opakovaně nařizoval vyloučení z opavských škol u těch dětí z Hlučínska, které nebyly německé národnosti. V roce 1920, tedy před provedením sčítání lidu 1921, se při určování národnosti hlučínských dětí studujících v Opavě opíral o údaje z pruských školních matrik.³¹ Později se opíral o národnost rodičů (primárně

²⁸ NA, NSS, kart. 832, sign. I, č. 244/22. Alois Bitta se ocitl (zřejmě nejen kvůli této kauze) v nemilosti komisaře Šrámka, a tak mu byla Zemskou správou politickou v Opavě vyslovena nedůvěra a nebyl po státní linii uznán jako farář. Od října 1925 byl na faře v Ludgeřovicích jmenován administrátorem dosavadní kaplan. Až koncem března 1928, tedy už po zrušení úřadu Zplnomocněného komisaře RČS pro Ratibořsko, se Bitta znovu stal farářem. Viz V. PLÁČEK, *Prajáci II*, s. 106–108.

²⁹ NA, NSS, kart. 832, sign. I, č. 243/21.

³⁰ NA, NSS, kart. 104, sign. I, č. 6589/22.

³¹ V. PLÁČEK, *Prajáci II*, s. 30–31.

otce) dítěte zapsanou ve sčítání lidu 1921 a o protokolární výslech otce dítěte, v němž se zjišťovaly mj. jazykové poměry v rodině a jazyk užívaný předky. Tažení vládních úřadů proti hlučinským dětem studujícím v Opavě bylo přitom zcela protizákonné, neboť ve Slezsku, na rozdíl od Moravy, neplatil zákon, že dítě může navštěvovat pouze obecnou školu, jejíž vyučovací jazyk je shodný s jeho mateřštinou. Přesto se tato národnostní klasifikace dětí (a jejich rodičů) odehrávala více než sedm let, než ji zakázalo rozhodnutí NSS č. 1651/28 z 31. 1. 1928.³²

Vraťme se k národnostní klasifikaci při sčítání lidu. Druhé sčítání lidu v ČSR proběhlo koncem roku 1930. Formulace obsažená v návodu k vyplňování popisného či sčítacího archu v roce 1921 („Národností jest rozuměti kmenovou příslušnost, jejímž hlavním vnějším znakem jest zpravidla mateřský jazyk...“) narazila na poměrně tvrdou kritiku nejen německých národních aktivistů, ale i odborné demografické veřejnosti, zejména v zahraničí. Oprávněně se jí vyčítalo, že je nejednoznačná, a to zcela úmyslně – bylo jen na státních orgánech, kdy bude národnost interpretována jako totožná s mateřskou řečí, a kdy naopak bude kladen důraz na slovo „zpravidla“ umožňující výjimky. I judikatura NSS v několika případech zrušila rozhodnutí politických úřadů o úřední změně národnosti na československou (tyto případy se netýkaly Hlučinska) a žádala jednoznačný výklad toho, co se rozumí oním „zpravidla“. Proto se v prováděcím nařízení ke sčítání lidu 1930 (z 26. června 1930 č. 86 Sb. z. a n.) objevila tato formulace: „Národnost se zapisuje zpravidla podle mateřského jazyka. Jinou národnost, než pro kterou svědčí mateřský jazyk, lze zapsati jen tehdy, jestliže sčítaná osoba nemluví mateřským jazykem ani ve své rodině ani v domácnosti a úplně ovládá řeč oné národnosti...“

Posun tedy spočíval v tom, že při sčítání lidu 1930 už se připouštělo, že jedinec může během svého života změnit svou národnost. Na Hlučinsku však tento posun neměl naprosto žádný význam. Místní lidé jednak rozhodně neovládali němčinu dokonale, jednak i jedinci „moravského původu“, kteří se německy dohovořili, nepoužívali v každodenním životě, v komunikaci s rodiči, jinými rodinnými příslušníky či známými, výlučně jen němčinu, a proto nemohli uspět s argumentací opírající se o novou „definici“ národnosti. Například Josefu Kaschnému z Koberic změnil Okresní úřad v Opavě zápis národnosti z německé na českou. Kaschny se proti tomu odvolal k Zemskému úřadu (ZÚ) v Brně. ZÚ nevyhověl odvolání a poukazoval na rozpory ve výpovědích stěžovatele, pokud se týká jeho mateřského jazyka – zatímco Kaschny při výslechu v únoru 1931 uvedl, že zemřelí rodiče byli Němci a doma s ním mluvili jen německy, o rok později vypověděl, že rodiče mluvili mezi sebou i moravsky. Argumentace úřadu byla velmi účelová. Tvrdil, že kdyby rodiče byli Němci, mluvili by pak jistě mezi sebou německy a nemluvili by též moravsky. Proto se ZÚ přiklonil ke druhé výpovědi Emila Kaschného, že rodiče byli původu moravského. NSS toto rozhodnutí potvrdil. Považoval za prokázané, že stěžovatel dosud používá moravštinu (češtinu) ve své rodině a domácnosti, a proto nemůže mít zapsanu německou národnost.³³

Obdobný průběh i výsledek měla i stížnost Hedviky Trunczikové z Kravař, které Okresní úřad v Hlučíně výměrem z 18. 5. 1931 změnil zapsanou národnost z německé na československou, a to na základě ustanovení § 23 vl. nař. z 26. 6. 1930 č. 86 Sb. z. a n. Zemský úřad v Brně potvrdil rozhodnutí okresního úřadu. Považoval za prokázané, že stěžovatelka mluví v rodině též moravsky. Nepomohl její argument, že čte a píše jen v němčině a tříleté dítě vychovává v němčině. Advokát Trunczikové argumentoval tím, že prováděcí nařízení k zákonu o sčítání lidu, o něž je rozhodnutí opřeno, je potud neplatným, pokud je v rozporu

³² Podrobněji ke školské politice na meziválečném Hlučinsku viz Pavel KLADIWA, *Národnostní politika na meziválečném Hlučinsku (s důrazem na základní školství)*, Slezský sborník 113, 2015, v tisku.

³³ NA, fond NSS, kart. 832, sign. I, č. 12 272/35.

s §§ 121 a 134 ústavní listiny, podle kterých je zaručena svoboda svědomí a víry a zakázán každý způsob násilného odnárodňování. NSS však poukázal na to, že § 21 vládního nařízení č. 86/1930 Sb., který stanovuje, jak se má určovat národnost, nemůže být v rozporu s ústavní listinou, neboť příslušnost k určitému národu se určuje v objektivním a nikoli subjektivním slova smyslu.³⁴

Vincenci Willaschekovi z Kravař a jeho třem nezletilým dětem byl rovněž úředně změněn zápis národnosti z německé na československou, s argumentací, že jeho mateřským jazykem je jazyk moravský, jímž také mluví v domácnosti a jazyk německý ani úplně neovládá. Stěžovatel neuspěl s odvoláním ani u ZÚ, ani u NSS. Důvody, které uvedl, totiž že umí číst a psát jen německy, že k vyřízení své korespondence užívá jen německého jazyka a že odebírá německé časopisy a je členem německých spolků, byly totiž pro rozhodnutí o zápisu národnosti bez významu.³⁵

České nacionální organizace před sčítáním lidu (rozhodným dnem byl 1. prosinec 1930) lobbowały, podobně jako o deset let dříve, u státních orgánů za taková opatření, která by zajistila co nejhorší výsledek pro německou národnost. V únoru 1929 napsala Národní rada československá ministerstvu vnitra a Státnímu úřadu statistickému, že na přání jejich slezských členů by mělo být do poučení k vyplňování rubriky národnost s ohledem na Hlučínsko přípuštěno uvést také národnost moravskou.³⁶ Tento návrh Národní rady československé byl akceptován.³⁷ V dubnu 1930 byly ministerstvu vnitra zaslány návrhy Matice opavské a Slezské Matice osvěty lidové pro sčítání lidu. V dokumentu se doslova uvádí, že cílem navrhovaných opatření je, aby se na Hlučínsku nezjistilo více Němců než v roce 1921, tj. 19,2 % [sic!]. Podotýkám, že to bylo ještě předtím, než vyšly prováděcí předpisy k nastávajícímu sčítání lidu. Matice zdůrazňovaly, že za kritérium národnosti by měla platit především mateřská řeč, nikoliv jazyk, kterým se občan nejlépe domluví nebo se mu nejlépe naučil. Zdůvodňovaly to tím, že dokud byl nynější lid na Hlučínsku pod německou vládou, neměl možnosti se vzdělávat se ve své mateřské řeči. Zajímavý je rovněž návrh, aby okresním úřadům v Hlučíně a v Opavě byly dány k dispozici originální sčítací archy z roku 1921, aby sčítací komisaři měli možnost kontroly údajů z roku 1930. Mělo být přípuštěno udávání národnosti moravské, hlučínské, po našem, slezské atd., vesměs však statisticky vyhodnocováno jako národnost československá.³⁸

U dvou důležitých faktorů sčítání lidu se oproti roku 1921 nic nezměnilo. Na Hlučínsku se opět sčítalo popisnými archy a sčítací komisaři a revizoři byli české národnosti (tentokrát dokonce bez jediné výjimky).³⁹ Dva členové okresního zastupitelstva za německé křesťanské sociály, Hollain a Kremser, proti tomu podali protest u okresních úřadů v Hlučíně a Opavě (v roce 1928 bylo 12 obcí na severozápadě Hlučínska vyjmuty z hlučínského okresu a připojeno k opavskému okresu). Antonín Hollain výslovně žádal, aby podíl německých sčítacích komisařů proporcionálně odpovídal zastoupení německé národnosti v okrese. Hlučínský okresní hejtman sdělil Hollainovi, že nedostal žádné pokyny týkající se jmenování německých sčítacích komisařů, a dále jen oznámil, že bere protest na vědomí. Veškeré

³⁴ NA, NSS, kart. 832, sign. I, č. 11640/33.

³⁵ TAMTÉŽ, č. 11642/33.

³⁶ NA, fond Ministerstvo vnitra – stará registratura, kart. 1234, sign. 8-105/10.

³⁷ Ministerstvo vnitra informovalo Okresní úřad v Hlučíně dne 7. 11. 1930, že je přípustné ve sloupci patnáct popisného archu „moravská“ (mateřská řeč) / „Moravec“. NA, fond Ministerstvo vnitra – stará registratura, kart. 1237, sign. 8-105/14 (28).

³⁸ NA, fond Předsednictvo ministerské rady, kart. č. 3285, č.j. 5321/30.

³⁹ NA, fond Ministerstvo vnitra – stará registratura, kart. 1236, inv. č. 4490, sign. 8-105/14 (9), Okresní úřad v Hlučíně na presidium ZÚ v Brně dne 17. 11. 1930; Hultschiner Zeitung, 22. 11. 1930, s. 2, Volkszählung im Hultschiner Ländchen.

osoby, které se měly zakrátko zúčastnit úředních úkonů při sčítání lidu, byly (evidentně s tichým souhlasem státních orgánů) pozvány předsednictvem slezské odbočky Národní rady československé v Opavě na důvěrnou poradu v Matičním domě v Opavě dne 27. 11. 1930.⁴⁰ Nacionalistická organizace tedy školila vykonavatele státního aktu.

Státní úřady bedlivě sledovaly návraty občanů z Hlučínska pracujících v Německu za účelem sčítání lidu. Četnická stanice v Chuchelné informovala 30. 11. 1930 o návratu asi 35 podomních obchodníků a obchodnic z Kravař a Koutů. Četníci se domnívali, že za akci stojí ratibořský spolek Reichsverband heimatliebender Hultschiner.⁴¹

Několik dní před zahájením sčítacích akcí zaslal Okresní úřad (OÚ) v Hlučině pokyny všem sčítacím komisařům. Zdůraznil, očividně na základě zkušeností z předchozího sčítání lidu, že k naplnění deliktu udání vědomě nesprávných údajů je nutné vědomí, že učiněný údaj neodpovídá pravdě. Udá-li osoba při sčítání jinou národnost, než která je podle názoru sčítacího komisaře správná a dovolává-li se přitom určitých skutečností jako zdůvodnění své výpovědi, nelze ještě mluvit o vědomě nesprávném udání. Hlášení o nesprávných údajích národnosti měly být doručeny spolu se sčítacím operátem příslušnému revizorovi, kdežto delikty udání vědomě nesprávných údajů měly být hlášeny přímo okresnímu úřadu. OÚ zaslal sčítacím komisařům i příslušné tiskopisy (oznámení přestupků spáchaných proti předpisům zákona a vládního nařízení o sčítání lidu, respektive hlášení nesprávných údajů o národnosti). V posledně uvedeném formuláři se sčítacímu komisaři nabízely čtyři důvody pro jeho názor, že sčítaná osoba učinila nesprávné udání své národnosti (příp. svých nedospělých rodinných příslušníků): „1) Sama strana uznává, že mateřská řeč její a nedospělých členů rodiny je moravská a že ve své rodině (domácnosti) mluví také tímto mateřským jazykem; 2) Při provedené zkoušce se ukázalo, že německy mluví jen nedokonale, kdežto moravsky mluví tak, že i z řeči je patrné, že jest Moravec; 3) Dítka navštěvují českou školu; 4) Výpověďmi sousedů a jiných věrohodných osob může býti československá národnost strany zjištěna.“⁴² Především třetí z nabízených důvodů je zajímavý – jestliže na Hlučínsku existovaly (vyjma Sudic a Třebomí) jen školy s českým vyučovacím jazykem, rodiče německé národnosti musely buď posílat děti do Opavy, anebo je zapsat do české školy v místě. Je tedy zvláštní, že návštěva českých škol dětmi měla prokázat čs. národnost rodičů.

Z hlučínských obcí připojených k opavskému okresu se dochoval podrobný manuál pro postup při vyřízení případů sporných údajů o národnosti. Mělo se vyšetřit následující: „1) jaká národnost udána jest u osob, které navštěvovaly pruské školy, v katalogích těchto škol při vstupu do školy, ježto při propuštění ze školy jest u těchto osob zpravidla již uvedeno, že jsou znalé obou jazyků (moravského a německého); 2) Žije-li matka vyšetřované osoby, jakého jest tato původu, k jaké národnosti se přiznává a umí-li vůbec německy?; 3) Nežije-li již matka vyšetřované osoby, nutno zjistiti, zda jsou zde pamětníci, kteří by mohli potvrditi, že zemřelá osoba byla původu moravského, k této národnosti se hlásila a případně, že německy vůbec neuměla (udat jméno a bydliště pamětníků); 4) Není-li zde těchto pamětníků, nutno zjistiti osoby (sourozence, vrstevníky apod. vyšetřované osoby), které by mohly potvrditi, že vyšetřovaná osoba, která nyní udává mateřskou řeč německou, je moravského původu, že s nimi výhradně v tomto jazyku jednala a že se v její domácnosti jen tímto jazykem mluvilo, že její sourozenci německý jazyk vůbec neovládají nebo jen nedostatečně; 5) Zda vyšetřovaná osoba používá v domácnosti (ve styku s čeledí a lidmi při hospodářství) jazyka moravského; 6) Jedná-li se o rodiče, do jaké školy chodí jejich děti?;

⁴⁰ Státní okresní archiv (dále SOkA) Opava, fond Okresní úřad Hlučín, kart. 3, sign. II/1.

⁴¹ NA, fond Ministerstvo vnitra – stará registratura, kart. 1238, sign. 8-105/22.

⁴² SOkA Opava, fond Okresní úřad Hlučín, kart. 3, sign. II/1, OÚ v Hlučině dne 27. 11. 1930.

7) Obzvláště budiž také přihlíženo k tomu, neudala-li snad již vyšetřovaná osoba u příležitosti jiných úředních řízení neb šetření jako mateřský jazyk moravštinu (kupříkladu při ucházení se o přiděl půdy, v trestním řízení apod.).⁴³

Manuál podle mého názoru zcela jednoznačně dokazuje úsilí státních orgánů dokázat bud moravský původ vyšetřované osoby, anebo alespoň skutečnost, že tato osoba nepoužívá ve svém každodenním životě jako jazyk komunikace výlučně jen němčinu, což je pro Hlučínsko tehdejší doby zcela absurdní představa – to by musela žít v naprosté izolaci. Jinými slovy – výklad národnosti ve sčítáních lidu vlastně neumožňoval žádné osobě na Hlučínsku, u které byly vysledovatelné jakékoliv indicie české etnicity, zápis jiné národnosti než československé, i kdyby byly k dispozici i indicie svědčící o německé etnicitě, což je poněkud absurdní. Ještě absurdnější mi připadají ony jazykové zkoušky, které měly dokázat, že dotyčný jedinec neovládá němčinu dokonale. Pamatuji si ze svého dětství, jak mluvili staří lidé na Hlučínsku v 80. letech 20. století – zajisté by neprošli jazykovou zkouškou z němčiny, ale stejně tak by dopadli i ve zkoušce z češtiny. Mluvili velmi specifickým nářečím, který by návštěvník z centrálních Čech vyhodnotil jako cizí a zcela nesrozumitelný jazyk.

OÚ v Hlučině vydal na základě provedených výsledků a šetření celkem 1 145 výměrů o opravě národnosti zapsané při sčítání lidu 1930 z německé na moravskou.⁴⁴ Trestní řízení pro vědomé uvedení nesprávné národnosti bylo do 23. 12. 1931 provedeno celkem vůči 326 osobám, přičemž úřad předpokládal, že konečné číslo se vyšplhá někam k metě 800.⁴⁵ Ve dvanácti obcích Hlučínska podléhajících kompetenci OÚ v Opavě byla z podnětu sčítacích komisařů řešena národnost u celkem 524 osob (4,7 % obyvatel), přičemž pouze u 25 obstál u místního úřadu původně deklarovaný údaj o německé národnosti. V ostatních případech došlo ke změně na moravskou národnost (z toho jen u 10 „dobrovolně“). OÚ v Opavě konstatoval, že z výpovědí vyslychaných vyznívala nezdůvodněná neúcta ke státnímu jazyku, s nímž prý člověk daleko nedojde, zejména když si musí hledat obživu za hranicemi. Trestní řízení pro přestupky vládního nařízení o sčítání lidu bylo zavedeno v 11 případech, a ve všech těchto případech byla uložena pokuta.⁴⁶

Hlučínský okresní hejtman zdůraznil faktor německé agitace před sčítáním lidu: „Pod pláštíkem důvěrných spolkových schůzí Kulturverbandu, jak se později zdejší úřad dověděl, byl těsně před sčítáním lidu poučován zdejší moravský lid, že mateřským jazykem není vždy jazyk matky, nýbrž onen jazyk, ve kterém byl dotyčný v rodině a škole vychovávan, resp. onen jazyk, ve kterém umí číst a psát.“⁴⁷

Celkový oficiální výsledek sčítání lidu 1930 v hlučínském okrese (statistika, což je zajímavé, zahrnovala i oněch 12 obcí připojených v roce 1928 k opavskému okresu) vypadá takto: z 53 410 čs. státních příslušníků bylo zapsáno 49 316 (92,3 %) s čs. národností a 4 008 (7,5 %) s německou národností. Podíl lidí zapsaných s německou národností v samotném Hlučině klesl na 10,5 % (517).⁴⁸ Připomeňme, že v roce 1921 bylo zapsáno s německou národností 7 707 obyvatel Hlučínska. Tehdy byla do sčítání započítána i většina pozdějších optantů (do února 1921 podána jen malá část opcí). Jen odchodem optantů

⁴³ NA, fond Ministerstvo vnitra – stará registratura, kart. 2993, č. i. 7350, sign. 8-247/2, Okresní úřad v Opavě na četnické stanice v Koberčicích, Vel. Hošticích, Sudicích a Oldřišově dne 7. 1. 1931.

⁴⁴ NA, fond Ministerstvo vnitra – stará registratura, kart. 2994, sign. 8-430/12 (1), odpověď okresního hejtmána v Hlučině na interpelaci R. Junga a spol. k metodám při sčítání lidu v okrese hlučínském z 30. 12. 1931.

⁴⁵ TAMTÉŽ, kart. 2993, sign. 8-247/2, zpráva OÚ v Hlučině ke stížnosti poslance Tauba.

⁴⁶ TAMTÉŽ, sign. 8-247/2. Dopis OÚ v Opavě ministerstvu vnitra z 6. 5. 1931.

⁴⁷ Viz pozn. č. 39.

⁴⁸ *Statistisches Gemeindelexikon des Landes Mähren-Schlesien. Auf Grund der Volkszählungsergebnisse vom 1. Dezember 1930*, Prag 1935, s. XVII.

však pokles německé národnosti na Hlučínsku nevysvětlíme, neboť lze předpokládat, že zdaleka ne všichni z nich byli německé národnosti (přesněji řečeno nebyli takto zapsáni čs. sčítacími orgány).

V žádném případě si nemyslím, že sčítání národností na Hlučínsku 1921 a 1930 bylo pouhou úřední manipulací, která zamaskovala reálný stav věci. Žádná „objektivní realita“, ke které se úřední sčítání lidu dostane tu více, tu méně, u kolektivních identit, kam patří i národnost, neexistuje. Kategorie neutrální identity je oxymóron. Identita je vždy produktem subjektivních hodnocení. Census je ze své podstaty politický instrument, neboť volba konkrétních kategorií je vždy výsledkem politické volby.⁴⁹ Ve většině evropských zemí, ve kterých se v té době sčítala národnost, se sčítala na základě objektivních znaků a ne na základě subjektivní sebedeclarace jedince.⁵⁰

Čs. úřady se bezpochyby maximálně snažily, aby dokázaly, že na Hlučínsku žijí převážně Češi. Svým způsobem měly pravdu (na rozdíl od Těšínska), neboť mateřský i dorozumivací jazyk lidí v regionu byl skutečně z vědeckého hlediska český, resp. byl dialektem češtiny. Sčítané osoby na Hlučínsku však vnímaly sčítání národností jako akt státněpolitické tužby, jako plebiscit – chtěly žít raději v Německu než v ČSR. Vnímání sčítání lidu jako plebiscitu předvedli i těšíňští Šlonzáci, kteří tak vyjádřili svůj názor, že jim bude lépe v ČSR než v Polsku, pro něž měli méně sympatií. V tomto případě to vyhovovalo státněpolitickým zájmům ČSR, a tak udělala státní moc na Těšínsku výjimku – umožnila de facto sčítání národností dle subjektivních kritérií. Na Hlučínsku proti tomu zasáhla, a to poměrně tvrdě. Srovnáme-li to však třeba s polskými meziválečnými cenzy, tlak směrem k přihlášení se ke „státní“ národnosti byl v celostátním měřítku mnohem menší.⁵¹

Ve sčítání lidu v ČR v roce 2011 bylo udání národnosti nepovinné. Je to důkaz, že dnes zijeme spíše v postnacionální éře, byť je národní karta čas od času vytažována (a zneužívána) pro politické účely. Ve zmiňovaném posledním sčítání lidu se přes 2,5 milionu lidí nepřihlásilo k žádné národnosti, zatímco přes 160 tisíc jedinců se přihlásilo ke dvěma národnostem – mít tuto možnost o devadesát let dříve Hlučičané, zřejmě by většina z nich sáhla k nabízené kombinaci národností „moravská a německá“, případně „slezská a německá“. Nejlépe by to odpovídalo jejich citění.

Aktuální sčítání lidu, stejně jako národnostní politika v dnešní ČR, je důkazem toho, že po odsunu (technicky spíše vyhnání) Němců z českých zemí v letech 1945–1946 ztratila nacionální témata na výbušnosti. Subjektivní pojetí národnosti (každý si může zapsat národnost, jakou chce) je dnes samozřejmostí.

Píšeme-li o dějinách Hlučínska za I. republiky, dospíváme, s větší intenzitou než pro pozdější dobu, ke zjištění, že neexistují jedny univerzální dějiny. Dějiny periferních oblastí jsou jaksi jiné, nesouměřitelné s dějinami vnímanými z centra. Obzvláště to platí v tom případě, kdy ztotožňujeme dějiny českých zemí s českými národními dějinami, kdy zapomínáme, že národní optika je jen jednou z variant pohledu na dějiny a není totožná s dějinami jako takovými. Chyba, na které česká historiografie psaná z centra dosud svezpě trvá.

---

⁴⁹ Dominique AREL, *Language categories in censuses: backward- or forward-looking?*, in: David I. KERTZER – Dominique AREL (eds.), *Census and Identity. The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*, Cambridge University Press 2002, s. 92–120, zde s. 115.

⁵⁰ K tomu více Dan GAWRECKI, *The determination of nationality in selected European countries up to 1938*, WISOHIM/ESH, 2015, v tisku.

⁵¹ Podle Tomaszewského byl podíl Bělorusů na veškerém obyvatelstvu v jejich sídelním území (ve čtyřech polských vojvodstvích) asi padesátiprocentní, zatímco podle oficiálních výsledků sčítání lidu z roku 1931 činil jen 28 %. Jerzy TOMASZEWSKI, *Rzeczpospolita wielu narodów*, Warszawa 1985, s. 35. Rovněž počet Ukrajinců, k němuž dospěla polská statistika, byl výrazně podhodnocený.

Dnešní postnacionální éra klade, po mém soudu, legitimní otázku, zdali příběh středoevropského prostoru po rozpadu starých říší v roce 1918 nevyprávět trochu jinak a méně černobíle, stejně tak jako příběh oněch starých říší do roku 1918.

Summary

The Germans in Thought, Czechs by Statistics. National Classification in the Interwar Hlučín Region

The Hlučín region (Hultschiner Ländchen) was incorporated into the Czechoslovak Republic in 1920 (formerly it was part of Prussian Silesia). The residents spoke Czech dialect which is confirmed by the Prussian statistics of mother tongue. However, in 1920, the Czechoslovak state found out that most residents of the incorporated region were pro-Germans and did not wish to break away from Germany. Therefore, in the following census, it set such criteria of the national classification that the Hlučín region residents' pro-German sentiment would not show in the statistical results because that would have awoken doubts whether the title of the Czechoslovak Republic to the Hlučín region had been valid. The census surveyed the nationality which was for the Hlučín region tightly bound with the mother tongue (in contrast to the Teschen region) in order to prevent most of the population from entering German nationality. The state authorities were entitled to an official revision of nationality if they considered its entry incorrect (in conflict with origin and mother tongue). The preserved data from several villages prove that the above mentioned official revisions of nationality from German to Czech completely changed the results of the census – most of the population originally reported German nationality.

The state authorities took similarly strict stand also during the second Czechoslovak census in 1930. Persons of non-German origin had almost no chance to enter their German nationality even though they proved their German was excellent. That is, they could not fulfil the set condition of never using their mother tongue in everyday life (in communication with family members or just with neighbours and acquaintances). If the state authorities found any traces of Czech ethnicity (however, they were impossible not to be found for autochthonous population of the Hlučín region), they prevented the entry of German nationality by official revision. In 1930, the official revision of nationality from German to Czechoslovak concerned 1,669 persons (from the total of 53,410 residents of the Hlučín district – Czechoslovak Republic nationals).

The official results of the national statistics 1921 and 1930 in the Hlučín region (16.3 % and 7.5% Czechoslovak Republic nationals with German nationality) are primarily the result of the state census politics (compared to the present national census based on the subjective principle); however, it needs to be emphasized that the result from the year 1921 corresponds with the Prussian statistics of mother tongue in the region.

Anna W ó j t o w i c z

„GORZKIE ŹALE PRZYBYWAJCIE, SERCA NASZE PRZENIKAJCIE...”. ROLA I ZNACZENIE NABOŹENSTWA PASYJNEGO W DUCHOWOŚCI ZGROMADZENIA KSIĘŻY MISJONARZY ŚW. WINCENTEGO A PAULO

Abstract

The text concerning the prayer service "Bitter Lamentations" is based on archival materials from the 18th century and on available modern science literature dealing with this subject matter. The aim of the article is to show historical determinants and the important role that the said prayer played over the centuries in the process of forming paschal spirituality of Saint Vincent a Paulo Congregation of the Mission and the Catholic society in the Republic of Poland. The article also discusses different aspects of adapting considerations on the service about passion of Jesus Christ in the Company of the Daughters of Charity in the area in question and at the aforementioned time.

Keywords: *Saint Vincent a Paulo Congregation of the Mission, the Daughters of Charity, Poland, Paschal Service, 18th – 19th century, Catholic Church*

Nabożeństwo *Gorzkich żali* stanowi od ponad trzech wieków nie tylko arcydzieło literatury polskiej powstałe w czasach saskich, ale przede wszystkim przejaw żarliwej pobożności ludzi tamtej epoki. Utwór ten powstał za panowania Stanisława Leszczyńskiego, w kręgu francuskiego Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo, założonego w Paryżu w 1625 roku z inicjatywy św. Wincentego a Paulo¹. Posłannictwo Zgromadzenia Misji wyrażają ewangeliczne słowa wypowiedziane przez św. Pawła z Tarsu: *Głosić Ewangelię ubogim posłał mnie Pan* (1 Kor 1, 17)². Pierwszorzędnymi celami tej wspólnoty stały się: prowadzenie misji i rekolekcji parafialnych na szczególnie zaniedbanych terenach wiejskich, pełnienie dzieł miłosierdzia względem ludzi chorych, biednych i cierpiących poprzez zakładanie szpitali i przytułków oraz troska o formację gorliwych duszpasterzy Kościoła zakładając liczne seminaria duchowne.

Do Polski misjonarze przybyli w listopadzie 1651 roku z inicjatywy królowej Ludwiki Marii Gonzagi. Dwa lata później zostali osadzeni przy istniejącym już kościele św. Krzyża³ w Warszawie, gdzie powierzono im powadzenie parafii⁴ oraz od 1708 roku szpitala

---

¹ Św. Wincenty a Paulo (1581–1660) założył także Bractwo Miłosierdzia (1617), Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia (1634), oraz wraz ze św. Ludwiką de Marillac- Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia-Szarytki (1633).

² *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Biblia Tysiąclecia, Poznań 2003.

³ W tym miejscu (przy ul. Krakowskie Przedmieście) istniała od 1526 roku (fund. Marta Mollerowa) drewniana świątynia pod takim samym wezwaniem, zniszczona doszczętnie w czasie potopu szwedzkiego, przy której w 1624 roku założono Bractwo św. Rocha. Powstanie bractwa wiąże się ściśle z szerzeniem się zarazy powietrza morowego, wówczas to zginęła 1/6 mieszkańców Warszawy. By zaradzić tej zarazy powołano bractwo, które obrało sobie za patrona św. Rocha- orędownika chorych na dżumę.

⁴ Stanisław ROSPOND, *Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (1651–2001)*, t. 1, *Dzieje*, Kraków 2001.

św. Rocha. Przy wspomnianym kościele działało prężnie Bractwo św. Rocha⁵, które za cel postawiło sobie oddawanie czci Bogu (szczególnie kult pasyjny), oraz niesienie pomocy chorym.

W lutym 1707 roku Stanisław Wawrzyniec Benik, jeden z księży misjonarzy z warszawskiego kościoła św. Krzyża, promotor wspomnianego powyżej bractwa na polecenie pierwszego wizytatora Zgromadzenia Misjonarzy ks. biskupa Michała Bartłomieja Tarło (1685–1710)⁶ napisał utwór literacki zatytułowany *Snopek miry z Ogroda Getsemańskiego albo żalodne gorzkiej Męki Syna Bożego, co piątek a mianowicie podczas Passyjej w niedziele Postu Wielkiego po południu, około godzin niespornych rozpamiętywanie* [...] ⁷, znany dziś jako popularne i chętnie rozważane szczególnie w okresie Wielkiego Postu nabożeństwo *Gorzkich żali*⁸. Wydany w Warszawie tegoż samego roku drukiem tekst, bardzo szybko zyskał popularność wśród wiernych Kościoła katolickiego na terenie całej ówczesnej Rzeczypospolitej. Warto nadmienić, że niemalże zaraz po wydaniu drukiem omawianego nabożeństwa (1708–1709) miała miejsce w Polsce epidemia dżumy. Być może więc była to jedna z iskieł, które rozpałyły lud do żarliwej modlitwy wypracowanej *staraniem i kosztem* w bractwie⁹ patrona chorych na dżumę św. Rocha, działającym wówczas przy kościele św. Krzyża w Warszawie, którego promotorem był wspomniany wcześniej ks. Stanisław Bienik, późniejszy proboszcz parafii misjonarzy w Mławie¹⁰.

Głównymi promotorami nabożeństwa byli rzecz jasna Księża Misjonarze, którzy szerzyli je podczas prowadzonych przez siebie misji duszpasterskich w najbardziej zaniedbanych i odległych od centrów miejskich parafiach całego kraju. Odprawiali je oczywiście także we własnych kościołach. W 1777 roku wprowadzono je w Krasławiu, gdzie ówczesny przełożony tamtejszej wspólnoty zakonnej oświadczył ludowi zebranemu w świątyni: *Wszystkie okoliczności, na które względ miałem, przekonały mnie zupełnie o przyzwoitości tego nabożeństwa* [...]. *A sposób rozpamiętywania Męki Pana jest to sposób najzbawienniejszy, i jakże w nim się nie kochać?*¹¹ – czytamy dalej w rękopisie przechowywanym w Bibliotece Seminarium Duchownego w Lublinie¹². O powszechności

⁵ Wiktor PRADZYŃSKI, *Bractwo św. Rocha w Warszawie 1651–1864*, Sandomierz 1951 (mps).

⁶ Alfons SCHLETZ, *Ks. Biskup Michał Bartłomiej Tarło, opiekun ubogich*, Kraków 1946. Ks. Tarło, po objęciu sakry biskupiej w diecezji poznańskiej (1710–1715), zaprowadził *Gorzkie żale* w całej swej rozległej diecezji.

⁷ Stanisław Wawrzyniec BENIK, *Snopek miry z Ogroda Getsemańskiego albo żalodne gorzkiej Męki Syna Bożego, co piątek a mianowicie podczas Passyjej w niedziele Postu Wielkiego po południu, około godzin niespornych rozpamiętywanie; z przydatkiem Króciuchnego Nabożeństwa do Najświętszego Sakramentu*, Warszawa 1707. Pierwodruk ten przechowywany jest obecnie w Bibliotece Sióstr Karmelitanek Bosych w Krakowie, sygn. 647–651 I.

⁸ Por. Michał CHORZĘPA, *Gorzkie żale, ich geneza i rozwój historyczny*, „Nasza Przeszłość”, 1960, t. 12, s. 221–258; Marian BAŃBUŁA – Bronisław BARTKOWSKI, *Gorzkie żale*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 1310; Tarsycjusz Sinka, *Gorzkie żale. Geneza, teologia, przyszłość*, [w:] „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, R. LIV, 2001, z. 1, s. 51–54; Jerzy MISIUREK, *Gorzkie żale*, [w:] *Leksykon duchowości katolickiej*, pod red. M. Chmielewskiego, Lublin–Kraków 2002, s. 301.

⁹ Bractwo św. Rocha prowadziło szpital dla chorych, którzy z pewnością mogli się tam zetknąć z tą praktyką religijną, tak bliską im poprzez tematykę cierpienia.

¹⁰ Nabożeństwo Gorzkich Żali w kościele pw. Trójcy Świętej w Mławie wprowadzono już w 1712 roku i było ono ściśle związane z działalnością funkcjonującego przy parafii bractwa św. Rocha. Odprawiano je w każdą niedzielę Wielkiego Postu w godzinach popołudniowych. Por. Henryk Gawarecki, *Wiadomości o kościele parafialnym w mieście Mławie wraz z domem zgromadzenia ks. Misjonarzy*, „Pamiętnik Religijno-Moralny”, 6/1844, s. 293.

¹¹ Biblioteka Seminarium Duchownego w Lublinie (dalej: BSL), rkps 501, k. 262 r.

¹² Obiekt do 1864 roku należał do Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo, który prowadził tu seminarium duchowne oraz dom zakonny, przylegający do kościoła pw. Przemienienia Pańskiego. Obecnie

tego nabożeństwa w Polsce świadczy także list pasterski spisany w 1775 roku przez bp plockiego Michała Poniatowskiego, który nakazał wiernym zachowywać i pomnażać *kazania i śpiewania pasyjne*, należycie dawniej aprobowane, zachęcając jednocześnie aby rozważanie w tym czasie czynili w *najgorętszym natężeniu ducha*¹³. Takie właśnie żarliwie rozważanie Męki Pańskiej odnalazł w każdym kościele bp Józef Rybiński, co pisemnie potwierdził w sprawozdaniu z wizytacji archidiaconatu pomorskiego z 1780 roku¹⁴. Należy zauważyć, że nabożeństwo *Gorzkich żali* było chętnie odmawiane nie tylko w obrębie wiejskich parafii, ale bardzo szybko zyskało aprobatę możnych tego świata. Wprowadzane na dwory monarsze uchodziło za utwór niezwykle szlachetny i wyrafinowany zarówno w budowie literackiej jak i starannym doborze przekazywanych treści religijnych o wysublimowanych treściach pasyjnych, dostosowanych (wbrew obiegowym dziś opiniom) do intelektualnych możliwości odbiorców różnych grup społecznych.

Rozważanie Męki Pańskiej zostało pogrupowane w 6 zasadniczych elementów składowych takich jak: Przedmowa (wspólna dla wszystkich części), Pobudka, Hymn, Lament, Rozmowa i Intencja, powtarzających się w trzech częściach utworu. Cały los Jezusa ujęto więc w 10 wydarzeń w każdej lamentacji, w sumie więc trzydzieści wydarzeń z życia Jezusa wyraża Jego pełne misterium paschalne, które daje możliwość chrześcijanom uczestnictwo w Jego śmierci, pogrzebaniu i zmartwychwstaniu¹⁵.

W pierwotnym zamysle autora nabożeństwo *miało być rzewne, miało rozkliwiać cierpieniami Jezusa*¹⁶, a tym samym trafiać w najczulsze obszary duszy odmawiającego je Ludu Bożego. Ks. Benik stanął przed trudnym zadaniem znalezienia odpowiedniej formy łączącej *movere*, czyli funkcji dydaktycznej utworu z zasadami *decorum*, czyli stosowności. Mówiąc innymi słowami połączenia atmosfery wzniosłości z płaczącą emocjonalnością, nie odbierając przy tym historyczności zdarzeniom, ani nie zacierając interpretacji teologicznej omawianego opisu pasji. Utwór stanowi więc w pierwszej kolejności rdzennie polskie nabożeństwo pasyjne zrodzone na kanwie rodzimych tradycji czczących mękę Pańską, będące kompilacją jutrzni brewiarzowej, średniowiecznych misteriów i rozmyślań o cierpieniu Chrystusa¹⁷.

Tekst stanowi ponadto praktyczną realizację wykładni założyciela Zgromadzenia Misji – św. Wincentego a Paulo na temat zasad kształtowaniu utworu literackiego, który jest jednocześnie nauką skierowaną w pierwszej kolejności do ubogich wiernych. W tym sposobie ewangelizowania doradzał on by zachować łagodność, prostotę i umiar w formie¹⁸. Odrzucał styl kwietystyczny oraz kunsztowne koncepty kaznodziejskie niezrozumiałe dla maluczkich i przez to nieskuteczne w pracy duszpasterskiej.

---

kompleks zabudowań na Żmigrodzie należy do Archidiecezjalnego Seminarium Duchownego prowadzonego przez duchownych diecezjalnych.

¹³ List pasterski z 20 VIII 1775 roku, [w:] *Rozrządzenia y pisma pasterskie za rządów J. O. Xięcia JMCI Michała Jerzego Poniatowskiego, biskupa plockiego do dyecezyi plockiej* wydane, t. 1, Warszawa 1785, s. 471, 473.

¹⁴ Por. Jakub FANKIDEJSKI, *O publicznej pokucie w polskim Pomorzu i na Ziemi Chełmińskiej*, Przegląd Kościelny, R. 2: 1880/81, s. 241.

¹⁵ Por. Ks. Stanisław ROSPOND, *Gorzkie żale na tle historii Zgromadzenia Księża Misjonarzy w Polsce i kościoła św. Krzyża w Warszawie*, [w:] *Gorzkie żale przybywajcie.... Studia i szkice w 300- lecie powstania nabożeństwa Gorzkich żalów*, pod red. ks. prof. dr hab. S. Urbańskiego i ks. lic. J. Śmigiera, Warszawa 2008, s. 31. W myśl słów św. Pawła, iż mamy umierać dla świata, by być pogrzebanym i zmartwychwstać z Jezusem (por. Rz 6, 2; Ef 2, 6).

¹⁶ Michał BUCZKOWSKI, *Gorzkie żale. Między rozumem a uczuciem*, Kraków 2010, s. 13.

¹⁷ Henryk Damian WOJTYSKA, *Męka Chrystusowa w religijności polskiej XVI-XVIII wiek*, [w:] *Męka Chrystusa wczoraj i dziś*, pod red. H. D. Wojtyłki, J. Kopcja, Lublin 1981.

¹⁸ Wytyczne te wynikały także z zaleceń pastoralnych tzw. małej metody, według której kazanie pasyjne powinno składać się z trzech części: historycznej, teologiczno-dydaktycznej i moralno-praktycznej.

Ks. Stanisław Benik jako wyraziciel tej idei ukazał więc wielkie cierpienie nie tylko bez popadania w ekliwizację i płaczliwość¹⁹, ale przede wszystkim ustrzegł się zarówno makabry jak i groteski²⁰. Gorzkie żale jako utwór, który stał się owocem uczonego umysłu starającego się pogodzić dysharmonię między sercem a rozumem zyskał popularność odbiorcy zbiorowego, starając się zaspokoić duchowe potrzeby wszystkich warstw społecznych.

Wiara w rozliczne łaski i owoce duchowe płynące z rozważania nabożeństwa Męki Pańskiej była silnie zakorzeniona wśród wiernych XVIII wieku. Wyraz temu wykazuje ks. Benik w przedmowie pierwszego wydania *Snopka miry* z 1707 roku, gdzie czytamy: *I zaiste, najmilsi moi, stroskanego dla nas Serca JEZUSA Pana i Matki jego Bolesnej niczym bardziej pocieszyć nie możemy, jako nabożnym teje Męki rozmyślaniem*. Autor przywołuje ponadto znane wówczas autorytety Kościoła katolickiego potwierdzające rozliczne łaski przysługujące czcicielom Męki Pańskiej, obiecane im niejednokrotnie w wizjach przez samego Chrystusa. Do św. Mechtyldy powiedział On, jak cytuje misjonarski autor: *Powiadam ci w prawdzie córko [...] kto by w nabożeństwie ku Męce mojej łzy wytoczył z serca skruszonego- ten afekt pragnę przyjąć tak właśnie, jakoby on za mnie wszystko to ucierpiał, com ja dla jego poniósł miłości*²¹. Św. Albert Wielki natomiast twierdzi, że modlitwa o Mece Pańskiej, *choć króciuchna, więcej waży, aniżeli gdyby kto cały rok o chlebie pościł i wodzie albo się codziennie aż do krwi wylania różgami siekł [...]*²². Z kolei doktor miódopłynny- św. Bernard taką dają o Pasji naukę: *Wiem, że zasługi moje nie są dostateczne, toć tedy poufale, co mi niedostaje, zabieram sobie z ran Pana mojego; trzymając za pewne co powiedział apostoł, iż jeżeli tu cierpimy z bolejącym, toć też z uwielbionym w niebie Chrystusem królować będziemy*²³.

Ogromnej popularności rozważania Męki Pańskiej w XVIII wieku sprzyjała liczna sieć seminariów duchownych pozostających pod zarządem Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo²⁴, tą drogą wincentyni mogli przekazywać treść nabożeństwa rzeszom kształcących się alumnów, z których niejednokrotnie wyrastali także przyszli biskupi i dostojnicy kościołni. Na dynamiczny rozwój nabożeństwa miały ponadto wpływ misje parafialne prowadzone w najbardziej odległych zakątkach Rzeczypospolitej, a także bractwa, które przyjęły i rozkrzewiały praktykę śpiewania *Gorzkich żali*. Należy także pamiętać o siostrzanym Zgromadzeniu Szarytek (Sióstr Miłosierdzia), które także propagowały tą formę modlitwy w swoich kościołach i kaplicach, szpitalach oraz przytułkach.

Natomiast już w poł. XIX wieku *Gorzkie Żale* znane były już w całym kraju. W Księdze protokołów Bractwa św. Rocha pod datą 16 i 23 stycznia 1848 roku czytamy: *Nie masz bowiem kościoła, gdzie tylko język polski sięga, aby odprawiane nie było [nabożeństwo pasyjne czyli Gorzkie żale]*²⁵. W tym czasie powstały także szczególnie zasłużone

---

¹⁹ Tak krzywdzący obraz nabożeństwa, traktujący *Snopka miry*..., jako przejaw prostego, naiwnego podejścia do przeżywania wydarzeń pasyjnych łączy się z XIX-wiecznym niepogłębionym odbiorem tego tekstu, kiedy to straciło swoje znaczenie wśród szlachty oraz pomniejszej inteligencji, a stało się jedynie popularne wśród prostego ludu.

²⁰ J. w., s. 56.

²¹ S. W. BENIK, *Snopka miry z Ogroda Getsemańskiego* s. 4.

²² J. w., s. 4.

²³ J. w., s. 4-5.

²⁴ W XVIII wieku na 31 istniejących ogółem na terenie ówczesnej Polski seminariów duchownych 22 z nich powierzono pod opiekę Zgromadzeniu Misjonarzy św. Wincentego a Paulo, zwłaszcza od momentu zalecenia wydanego przez papieża Innocentego XII (1676-1689), mówiącego o tym by zarząd i wychowanie w seminariach powierzać Księżom Misjonarzom.

²⁵ Ks. S. ROSPOND, *Gorzkie żale na tle historii Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Polsce i kościoła św. Krzyża w Warszawie*, s. 21.

modlitewniki ks. Mioduszewskiego i ks. Siedleckiego, opracowane przez misjonarskich muzykologów²⁶.

Nabożeństwo Gorzkich żali rozważające pełną upokorzeń, ofiary, wyrzeczenia i cierpienia drogę Chrystusa doskonale wpisuje się w duchowość i charakter posługi duszpasterskiej pełnionej przez Księżę Misjonarzy. Św. Wincenty a Paulo – założyciel zgromadzenia – bardzo intensywnie przeżywał tę chrześcijańską rzeczywistość, będąc przekonany o tym, że *aby siostry miłosierdzia mogły przewyżczać bezmiar cierpienia z jakim muszą się zetknąć służąc ubogim [i] aby misjonarze mogli osiągnąć świętość i jej drogami prowadzić innych*²⁷ sami muszą przechodzić drogę, którą szedł Chrystus. Przyjście krzyża jest także nieodłącznym naśladowaniem Chrystusa, postępowaniem za nim, aż do zupełnego, niemalże mistycznego zjednoczenia z nim w tej ofierze. W liście do ks. S. Blatirona, superiora domu w Geniu pisał: *Mysł o naszym Panu i Jego cierpieniach będzie dla ciebie wsparciem. Im bardziej nasze cierpienia upodabniają się do Jego cierpień, tym bardziej jest z nas zadowolony* (SVP IV, 97)²⁸. Podobnymi słowami zachęcał Siostry Miłosierdzia, aby cierpliwie znosiły cierpienia fizyczne i moralne, pamiętając iż nie mogą szukać innej drogi niż ta, którą postępował Syn Boży. Był on przekonany, że dla tych, którzy postępują za Chrystusem mając udział w Jego krzyżu jest to najskuteczniejsze źródło ich apostołskiej działalności i najkrótsza droga do świętości. Tą krzepiącą prawdę starał się Wincenty przekazać przebywającemu w Rzymie ks. J. Pesnelle- cierpiącemu w imię sprawiedliwości- słowami: *Wiesz, że musi być coś wielkiego i tajemniczego w cierpieniu, jeżeli Syn Boży na ziemi wybrał taką właśnie drogę. W naszym życiu konieczne jest bezwarunkowe oddanie się Bogu, abyśmy mogli cierpieć bez zniechęcania się i szemrania* (SVP V, 519–520). Założyciel obydwu zgromadzeń, który na co dzień pracował wśród chorych i cierpiących doskonale wiedział, że droga cierpienia jest najkrótszą trasą do świętości. Nauka, która głosił była szczególnie krzepiąca dla tych, którzy z cierpieniem żyli na co dzień.

Podobnie wśród Sióstr Miłosierdzia żywa była chęć naśladowania Chrystusa ukrzyżowanego. Założycielka zgromadzenia św. Ludwika de Marillac, która od urodzenia cierpiała fizycznie, w krzyżu Jezusa Chrystusa starała się znaleźć wzór do naśladowania i źródło siły do pełnienia swojego życiowego posłannictwa. Pisane przez nią listy do sióstr kończyła często słowami: *Pozostaję w miłości Jezusa Chrystusa ukrzyżowanego*. W rozmyślanii o męce Naszego pana odkrywa zobowiązanie do rozważania życia Jezusa ukrzyżowanego, aby dzięki temu uczestniczyć również w Jego chwalebny m martwychwstaniu. Św. Wincenty a Paulo często powtarzał Siostrom Miłosierdzia, że w służbie ubogim muszą być gotowe nawet na przyjęcie męczeństwa, bo taka postawa jest prawdziwym naśladowaniem Chrystusa. Widząc w ubogich obraz cierpiącego i ogołconego Chrystusa umożliwia Siostram Miłosierdzia autentycznie ofiarowywać siebie tym, którzy najbardziej potrzebowali ich pomocy.

Wydaje się zatem, że gotowość postępowania drogą, którą przeszedł Chrystus była żywa w misjonarskiej działalności. Nie dziwi zatem fakt, że nabożeństwo, które swoją treścią tak doskonale zespała duszę wiernego z cierpiącym Chrystusem powstało właśnie w kręgu tegoż zgromadzenia. Ścisłe zjednoczenie duszy z Chrystusem było możliwe między innymi w głębokie i nabożne rozpamiętywanie Jego męki w Gorzkich żalach.

²⁶ Karol MROWIEC, *Liturgia i muzyka u Księży Misjonarzy w Polsce*, Nasza Przeszłość 1961, t. 13.

²⁷ W. BOMBA (ed.), *Słownik duchowości wincentyjskiej*, t. 1, Kraków 1997, s. 155.

²⁸ Cytaty z pism św. Wincentego podane są w tekście według: Saint Vincent de Paul, *Correspondence, Entretiens, Documents*, wyd. P. Coste, Paryż 1920–1925 (w tekście: SVP). Numer tomu oznaczony cyframi rzymskimi, numer strony arabskimi.

Summary

„Let us pray in contemplation, while we sing this lamentation...”. The role and the meaning of the paschal service in the spirituality of Saint Vincent a Paulo congregation of the mission

Not only has the *Bitter Lamentations* service been for over three centuries a masterpiece of the Polish literature that was formed in the beginning of the 18th century, but also a sign of immerse devotion by people of that epoch. This piece was formed during the reign of the king Stanisław Leszczyński, in a circle of Missionaries Priests Assembly of Saint Vincent a Paulo. In February 1707, Stanisław Wawrzyniec Benik, who was one of the missionaries of Saint Cross Church in Warsaw, upon the order of the first visitor of the Congregation of the Mission, Bishop Michał Bartłomiej Tarło (1685–1710), wrote a literary work called *Snopek mirry z Ogroda Getsemańskiego albo żalodne gorzkie Męki Syna Bożego, co piątek a mianowicie podczas Passyjej w niedziele Postu Wielkiego po południu, około godzin nieszpornych rozpamiętywanie [...]* (*Myrrh sheaf from Gethsemane Garden or bitter Passion of Jesus Christ, every Friday, namely during Passion Prayers on Lent Sunday in the afternoon, around vesper service time brooding [...]*) which today, especially in Lent, is known as *Bitter Lamentations* service. The text, which was published in Warsaw in the same year, became immensely popular among worshippers of the Catholic Church in the area of the Republic of Poland of that time.

The brothers form the Congregation of the Mission became the main promoters who propagated the service during priest missions that they conducted in the most neglected parishes of the whole country. It is worth noticing that not only was the *Bitter Lamentation* prayer service led in provinces, but it also met an approval of the wealthy. Prayers introduced in royal courts were considered to be sophisticated pieces of work in terms of their literary form and due to the careful selection of sublime paschal content.

Extensive network of clerical seminaries administered by the priests from the Congregation of the Mission as well as the frequency of the conducted parish missions in the most distant areas of the Republic of Poland helped the service grow in popularity in the 18th century. During those missions they encouraged worshippers to consider Paschal mysteries either in a group or alone. The Company of the Daughters of Charity should be also remembered as they used to propagate this form of praying in their churches, hospitals, and shelters.

Martin Klimeš

KONCEPTUÁLNÍ VÝCHODISKA A MÉDIUM FOTOGRAFIE V DÍLE JIŘÍHO ŠIGUTA

Abstract

The study analyses and describes Šigut's work and its difference from traditional photography. It also introduces basic differences of both the approaches. The part concerned with the Czech conceptual art is detailed as it formed the accompanying art context of Šigut's work and at the beginning influenced the formation of his creative mood. Other parts analyse the basic stages and development line of Šigut's work and include also the final evaluation. The analysis of Jiří Šigut's work is based on long term observation, examination and evaluation and also study of specialist literature.

Keywords: Jiří Šigut, conceptual art, photographic medium, medium of photography, photographic record, record, documentation, natural processes, natural events

Dílo Jiřího Šiguta patří užitým médiem do oblasti fotografické, ale důrazem na konceptuální aspekty, tělesnost, akci, časovost apod. patří do umění výtvarného. V každém případě práce tohoto autora přináší řadu výzev k interpretaci a podnětů k teoretickému uchopení. Nejzákladnější principy charakterizující Šigutovu tvorbu reflektoval Martin Klimeš v prvním textu o díle tohoto autora vůbec, v roce 1986 v katalogovém listu k neuskutečněné výstavě Fotografie, Na schodech Okresního kulturního střediska v Opavě (Klub mladých MDKPB, Opava 1986). Zásadní texty, které uvádí tvorbu Jiřího Šiguta do souvislostí současného vizuálního umění napsal Jiří Valoch v katalogu z výstavy Záznamy v Domě umění v Opavě (Dům umění, Opava 1993) a v katalogu Slezský koncept z výstavy v Galerii výtvarného umění v Ostravě (GVUO, Ostrava 2004). Pozoruhodnou dizertační práci s názvem Jiří Šigut vypracovala Eva Pospěchová (ITF FPF SU v Opavě, Opava 2013). Práce má charakter autorské monografie, podrobně a komplexně rozebírá Šigutovu práci včetně osobního a společenského kontextu, uměleckých začátků, paralel a analogií umělcevy tvorby a důkladně analyzuje všechny typy práce a přináší podrobnou bibliografii. O díle Jiřího Šiguta vyšlo několik desítek textů, recenzí, rozhovorů a poznámek v odborných médiích, katalozích, v regionálním a celostátním tisku jako je např. Ateliér, Fotografie, Art&Antiques, Mladá fronta DNES, Lidové noviny a mnoho dalších.

Médiium a technika

„*Jiří Šigut protrhnul vyšlapané hranice fotografie*“.¹ Práce tohoto umělce je od svého počátku spojena s médiem fotografie, aniž by se dala možnostmi tohoto média jednoznačně charakterizovat či vymezovat nebo dokonce svazovat. Naopak Jiří Šigut více než tři desetiletí hledá hranice fotografického média, aby je překračoval, posouval, redefinoval a uváděl do širších souvislostí vizuálního umění. Ačkoli je dílo Jiřího Šiguta v kontextu fotografické tvorby nezdídko představováno, je podstatná část jeho práce v přímém protikladu k cílům tradičního fotografa. Ten se snaží vytvořit dílo na základě adekvátního „otisku“ vybrané

¹ Jiří SIOSTRZONEK, *Jiří Šigut – Fotografie 1985–87* (katalog výstavy), Galerie pod Podloubím, Olomouc 1987, nestránkováno.

části viditelné skutečnosti prostřednictvím fotoaparátu pracujícího s působením světla na fotocitlivou vrstvu filmu, z něhož je obraz přenesen na fotografický papír. Přiměřenost „otisku“ je dána především tvůrčí snahou fotografa, jenž určuje, které světelné a prostorové aspekty chce zdůraznit, které potlačit, které mají spolu rezonovat, jaký výsek reality má být zaznamenán, z jakého úhlu, jak dlouho atd. Prvotní je tedy záměr fotografa, jak situaci zachytit a jak má vypadat. Ten je poměřován výsledkem. Pokud neodpovídá předem danému záměru nebo i dodatečně představě, nebývá akceptován. Jiří Šigut přistupuje ke své práci bez konkrétního záměru, nevytváří si žádnou představu, žádné danosti, s nimiž by výsledek své práce konfrontoval. V jeho přístupu vidíme totální nezáměrnost, totální otevřenost všem možnostem, které optická skutečnost ve své časovosti přináší. Dá se říci, že každý výsledek je správný, že tedy odpovídá tomu, co Šigut v obecné rovině chce komunikovat. Hledisko časového parametru je pro tradičního fotografa zásadní technickou otázkou, která ovlivňuje výslednou podobu fotografované reality. Fotografa zajímá okamžik, krátký časový výsek skutečnosti, Šiguta naopak zajímá situace, která se uskutečňuje, která trvá, která se vyvíjí. To je jasný důraz na postižení skutečnosti v její větší komplexnosti a současně taky zkouška, zda médium fotografie je pro takový postoj adekvátní. Kromě nezáměrnosti a důrazu na časovou kontinuitu, odlišuje podstatnou část Šigutovy práce od běžné fotografické tvorby absence užití fotografického přístroje jako vhodného a zauzivačného prostředku k přepisu reality na fotografický film. Šigut většinou nechává působit světlo rovnou na roli fotografického papíru po zvolenou dobu. Veškeré procesy, které se na fotocitlivou vrstvu zapisují, jsou součástí hotového díla. Tento způsob, tyto procesy a možnosti a technika jejich zobrazování se staly poznávacím znakem Šigutovy tvorby. Autor se nesnaží viděnou realitu tvůrčím způsobem přepsat do fotografického díla, interpretovat ji, rozlišovat podstatné od nepodstatného, ale proniká ke skutečnosti mnohem hlouběji, postihuje ji bez hierarchizace vrstvením stop veškerých dějů, odvíjejících se na daném místě a v daném čase a projevujících se schopností vizuálního záznamu na zvolený materiál.

Ve fotozáznamech definuje autor koncept, tedy způsob, který je obecně dán zaznamenáváním všech optických dějů probíhajících v dosahu světlocitlivého materiálu. Jednotlivými parametry jsou lokalita a čas. Čas je doba, po kterou bude záznam probíhat. Ta je různá, ale vždy se jedná o delší úsek, než je pro konvenčního fotografa běžné, jak jsme již zmiňovali výše. Jednou je doba daná pádem fotografického přístroje na zem z balkónu v 5. patře, jindy délkou procházky, koncertu nebo filmu, podruhé dobu expozice určí autor v podobě limitu „několika dní“, „přes noc“ apod. Lokalita je místo, kde záznam probíhá. To může plynule měnit svou polohu společně s autorem v případě procházek, cest autobusem a vlakem apod. nebo bývá statické, záznam filmu, koncertů a také ve všech případech záznamů na fotosensitivní papír, který je vsouván mezi trávu, pokládán na pole, na zem do lesa, do potoka apod. a de facto „čeká“ na to, co se bude dít. Jiným případem je ale oblečení, např. košile, trenýrky a ponožky, které je napuštěno fotocitlivou emulzí. Tady se předpokládá pohyb autora a tedy i záznamového materiálu. Šigutovi tento způsob umožňuje dokumentovat svůj každodenní pohyb, podobně jak to realizoval s fotoaparátem s otevřenou clonou, ale speciální oblečení umožňuje pořídit záznam bezprostředně, zcela nenápadně a navíc prostorově. Zapisuje se skutečnost, která se odehrává po stranách, vpředu i vzadu najednou. „Záznamník“ neustále mění během záznamu svou polohu, tak to, co se zapisovalo do jedné části, se při pohybu zapisuje už zase do jiné... Oblečení se potom stává bohatě vrstvenou „plynulou“ koláží záznamů optické reality, která cele „záznamník“ obklopuje.

V jiných pracích z posledních několik let Šigut přistupuje ke médiu fotografie opět svým originálním způsobem. Digitální fotografie krajin transformuje pomocí počítačového programu podle určitého přesně zvoleného principu tak, že výsledné dílo redukováno na jeden

obrazový bod ztratí svou původní vizuální charakteristiku. Nebo v cyklu portrétů uměleckých osobností jsou digitalizované fotografie změnou rozlišení dekonstruovány na základě jednoduchého algoritmu a výsledná podoba se proměňuje v závislosti na věku portrétovaného v geometrickou skladbu čtverců a obdélníků. Počítačem vygenerované fotografie potom Šigut přesně převádí do podoby akrylových obrazů.

Šigut využívá některé základní principy fotografické tvorby, používá je ale jinak, než bývá zvykem, převrací je, aby odhalil jejich dosud skryté možnosti a souvislosti nebo je absolutizuje a přivádí ad absurdum některé jejich vlastnosti. Tím i zabydluje dosud neznámý a neprozkoumaný terén a rozšiřuje potenciál umělecko-estetického prožívání.

Dobový kontext

Na přelomu 70. a 80. let minulého století nebyla většinová fotografická tvorba v kontextu konceptuálního umění, v němž Šigut nacházel své tvůrčí zájmy, shledávána jako médium, které svými výsledky zásadně vypovídá o relevantních aktuálních uměleckých problémech doby. Převládající fotografická tvorba se v okruhu konceptuálních umělců jevila jako uzavřená do svých problémů, často technického rázu, jako by nebyla schopna reflektovat dobu v její šíři a hloubce, jakoby se v ní zastavil čas, jakoby nekráčela v jednom zájmu souběžně s ostatní vizuální tvorbou. Konceptuální umění v českém prostředí na přelomu 70. a 80. let bylo soustředěno do několika málo lokalit, na několik tvůrců.

Výrazným centrem konceptuálního myšlení se v té době stává Brno. Spiritus agens brněnského konceptuálního podhoubí je Jiří Valoch, teoretik, kurátor a konceptuální básník. Kolem něj se soustřeďuje výrazná neformální skupina umělců, organizátorů a příznivců. Ze starší generace na sebe upozorňuje především Dalibor Chatrný, analyticky pracující na řadě výtvarných problémech, které jsou „ve vzduchu“. Chatrný se stává uměleckým i lidským příkladem pro mnohé mladší kolegy svým svěžím uvažováním, schopností být důsledný, jednoduchý a přitom se nevzdávat vizuálního působení svých děl. Jan Steklík, tvůrce akcí v přírodě, lyrických konceptů a hospodské poetiky, tvoří v té době rozsáhlý cyklus Stříhů na krajinu, subtilních kreseb představujících souhru racionálního, objektivního uchopení krajiny a specifického lyrického akcentu. Brněnská skupina M vytvářela v polovině 70. let neutilitární intervence v přírodě, v nichž se výrazně uplatňoval text nebo pouhý pojem, slovo právě ve vztahu k přírodnímu fenoménu. Jejimi členy byli Dušan Klimeš, Jiří Hynek Kocman, Jitka Kocmanová a Jiří Valoch. Výraznou postavou brněnské umělecké scény je Marián Palla. Jeho koncepty bylo možno vnímat jako originální středoevropskou ozvěnu zenové a taoistické estetiky. Palla ve své práci ritualizuje jednoduché děje vztahující se k lidské postavě, lidskému pobývání a konání, jako např. každodenní posouvání kamenů po podložce se zakreslováním jejich polohy, dlouhodobé namotávání klubka provazu, jednoduché vizuální dokumentování běžných situací – štěkot psa, déšť, padání listů atd., prosté dýchání „potvrzované“ zakreslováním čar představujících nádechy a výdechy. Na pomezí konstruktivního a konceptuálního přístupu pracuje Pavel Rudolf. V nalezeném fotografickém, textovém či notovém materiálu vizualizuje imanentní prostorové a významové vztahy, jednoduchými grafickými zásahy podle předem zvoleného pravidla demonstruje divákovi jejich skryté zákonitosti. Podstatnou osobností v českém konceptuálním umění je J. H. Kocman. Na přelomu 70. a 80. let minulého století realizuje důsledný koncept re-making books a re-making papers, v němž absolutizuje princip interpretace, recyklace a objevuje pro konceptuální umění nově dosud neakceptované oblasti, především sensibilitu k materiálu, proces listování, stavbu knihy apod. Subtilní topografické kresby vytváří Pavel Holouš. V nich tématizuje prostorové vztahy různých míst na mapě a jejich některé charakteristiky. Pomocí technických kót interpretuje morfologii rostlin a dřevin. Jiří Valoch je

znám především jako kurátor řady výstav v Brně a po celé republice. V jeho zájmu stojí především autoři konceptuálního a racionálního, konstruktivistického a minimalistického zaměření. Ve svých teoretických pracích, jednalo se především o texty do katalogů a úvodní slova k výstavám, vymezuje, typologizuje a uvádí do širších souvislostí práce autorů poměrně širokého okruhu, kteří se svým způsobem dotýkají problematiky výše zmíněných okruhů. Jiří Valoch také postupně představuje celou progresivní slovenskou scénu, kde nachází řadu velmi kvalitních tvůrců jako je např. Desider Tóth, Otis Laubert, Milan Bočkay, Klára Bočkayová, Michal Krén, Igor Kalný a mnoho dalších. Poněkud stranou vzniká Valochova vlastní umělecká práce, vyvíjející se od poloviny 60. let. Jeho poezie s výrazným vizuálním až op-artovým účinkem se v průběhu dalšího desetiletí proměňuje ve svébytnou konceptuální poezii a textové instalace, které má možnost bez omezení realizovat až v posledních dvaceti letech.

Výrazným centrem konceptuálního umění je po Brně industriální slezské město Třinec, v němž žije a tvoří Karel Adamus a Jan Wojnar. Z Třince pochází i Petr Ševčík, vizuální básník a Milan Lasota, konceptuální umělec. K třineckému okruhu má blízko i Dáša Lasotová, tvůrkyně lyrických konceptů. Wojnar a Adamus jsou vizuální básníci, v jejichž díle konceptuální přemýšlení hraje významnou roli. Svou práci rozvinuli v mnoha tematických řadách, v nichž své místo má i uplatnění fotografie. Ta slouží nejen jako pomocný dokumentační prostředek, ale často se stává i tématem sobě samým. Významné bylo pro Jiřího Šiguta (podle autorových vlastních slov) kontaktování se s opavským Jiřím Siostrzonkem, grafikem a básníkem a Martinem Klimešem, kurátorem a konceptuálním tvůrcem. Přes Klimeše se Jiří Šigut seznámil s většinou brněnských výše jmenovaných umělců a Klimeš byl kurátorem první Šigutovy výstavy na schodišti Okresního kulturního střediska v Opavě v r. 1986, která byla ještě před zahájením zrušena rozhodnutím z „vyšších míst“ pro uměleckou nedostatečnost. V Olomouci pobývali a pracovali svou tvorbou Šigutovi blízcí Vladimír Havlík, autor četných akcí a konceptů, z nichž podstatná část se odehrávala v přírodě a Ladislav Daněk, kreslíř pracující na svém vesmíru tvořeném důmyslným systémem čar a jejich křížením na milimetrovém papíře. K podstatným tvůrcům, jejichž dílo výrazně komunikovalo s prací Jiřího Šiguta, bezesporu patří Miloš Šejn z Jičína a Milan Maur z Plzně. Oba v té době pracovali na svých konceptuálních projektech vycházejících z reflexe přírody a pobývání v ní. Mimo jiné se s oběma Šigut setkává o pár let později ve skupině Měkkohlaví. Kontakty Jiřího Šiguta s názorově blízkými umělci byly pro něj ověřením si správnosti své cesty, potřebou komunikovat intence své práce, ale na tvůrčí směřování autora však neměly žádný přímý vliv. Od počátku umělecké činnosti jde Jiří Šigut svou cestou většinou zcela bez ohledů na názory svého okolí nebo odborné veřejnosti.

Typologie tvorby a analýza jazyka

Při rozboru Šigutovy práce je zapotřebí znovu komentovat užitou metodu a médium, které se jeví jako základní kameny jeho poetiky. V první polovině 80. let si vytvořil Jiří Šigut svůj rukopis, originální metodu nezáměrných záznamů nehierarchizované optické reality na filmové poličko. S fotografickým přístrojem pověšeným na hrudi snímal při svých každodenních aktivitách okolo probíhající realitu. Uskutečnil tímto způsobem několik procházek v okolí svého bydliště v Opavě. *„Potom se otevřený fotoaparát stával svědkem celé řady dalších činností a aktivit, žádná z nich se ovšem neodehrávala kvůli fotografickému záznamu, ale naopak – protože se stejně odehrávala, bylo možné ji také zviditelnit tímto dlouhodobým záznamem, jehož tematizovaná faktická temporálnost je protikladná časovým cha-*

rakteristikám obvyklých fotografií s jejich specifickým důrazem právě na okamžik.“² Jedná se například o jízdu výtahem, cesty autobusem a vlakem nebo Šigut také zaznamenával čas, který uplynul v mezidobí průjezdu tří automobilů kolem stanoviště autora, v mezidobí aplikace antibiotik nebo zaznamenával dobu 12 minut deště atd. Portrét Měkkohlavých, výtvarné skupiny tvořící ideový protipól známé pražské skupiny Tvrdohlaví, byl vytvořený opakovaným fotografováním všech přítomných členů (Dalibor Chatrný, Martin Klimeš, Otis Laubert, Václav Malina, Milan Maur, Marian Palla, Ivona Raimanová, Jan Rauner, Jiří Valoch) skupiny na jedno políčko filmu. Vytvořil se tak mnohočetný portrét s nejasnými konturami postav a neidentifikovatelnými tvářemi. Důležité ale je, že všichni fotografovaní jsou součástí tohoto skupinového portrétu. Jindy naopak nechával fotografický přístroj na jednom místě a zaznamenával situaci s expozicí dalších médií. Např. zaznamenával na jediné fotografické políčko filmu celý film Jana Švankmajera *Zánik domu Usherů*. Shodou okolností na výsledné fotografii je možno rozeznat rozmazaný titulok filmu a pomačkané filmové plátno s různými stíny a šmouhami. Tak se vzácně potkávala Švankmajerova surrealistická estetika s nezáměrností Šigutova experimentálního konceptu. Podobně Šigut zaznamenával rovněž průběh koncertů Johna Cage. Tento autor mu je velmi blízký svými „požadavky mezioborovosti, multimedialnosti, důrazu na náhodu, nezáměrnost, přirozený průběh událostí, objevování nových možností, hledání tam, kde se nachází zdánlivý okraj podstatného.“³ Zaznamenávání koncertů Johna Cage můžeme zcela jistě chápat jako vědomé přihlášení se k odkazu jedné z nejinspirativnější tvůrčí osobnosti 20. století. Fotografie z průběhu koncertu Johna Cage, ale také i jiných hudebníků a skladatelů je vytvořena expozicí fotoaparátu po dobu celého koncertu, tedy přehrání gramofonové desky v Šigutově pokoji. Fotoaparát byl postaven bez většího rozmyslu, prakticky na libovolné místo v bytě. Přesná podoba toho, co na fotografii vidíme, opět důležitá není. Podstatné je, že jedno políčko fotografického filmu událost hudby po celou dobu zachycovalo. Hudba zněla v konkrétním prostoru a v konkrétních vizuálních podmínkách. Okolnosti průběhu skladby jsou na fotografii způsobem, který médium poskytuje, dokumentovány. Podobně jako u předchozích popsaných prací, dochází k záznamu delšího časového úseku nějaké situace do jednoho filmového pole, ale v případě záznamů hudby je to snaha o registraci jiného média než jen vizuálního. O vztahu tvorby Johna Cage a Jiřího Šiguta píše Jiří Valoch v katalogu *Slezský koncept* (Galerie výtvarného umění v Ostravě, 2004) a Eva Pospěchová ve své dizertační práci nazvané *Jiří Šigut* (Slezská univerzita v Opavě, 2013). V ní počátky tvorby Jiřího Šiguta charakterizuje následovně: „*Od poloviny 80. let, kdy se Jiří Šigut začal věnovat fotografickým záznamům, si vybudoval svá pravidla a osobité postupy nedogmaticky propojující různé oblasti fotografie a výtvarného umění. Ty se v průběhu času vyvíjejí a posouvají, nicméně v konzistentním způsobu uvažování o možnostech a vlastnostech fotografického média, zdůrazňování osobního prožitku, procesualnosti, relativizování estetična, či využívání principu náhody jako spolutvůrce.*“⁴ Výše popsaný typ Šigutovy práce, charakteristický dlouhodobou expozicí fotoaparátu, můžeme zahrnout do období let 1985–2001.

Po několika letech práce s otevřenou clonou fotografického přístroje se Šigut zbavuje i této vnější podobnosti s prací konvenčního fotografa. „*Od počátku roku 1990 postupně rezignuje Jiří Šigut i na tradiční vztah negativ pozitiv, který byl pro ty jeho práce, o nichž jsme se dosud zmiňovali, podstatný. Pracoval s negativy, i když vznikaly poněkud jinak, než jsme u tradiční fotografie zvyklí. Možnost vzdát se negativu bezpochyby podnítil akční cha-*

² Jiří VALOCH, *Slezský koncept* (katalog výstavy), Galerie výtvarného umění v Ostravě, Ostrava 2004, s. 13.

³ Martin KLIMEŠ, *Na houby / for John Cage* (katalog výstavy), Bludný kámen, Opava 2012, nestránkováno.

⁴ Eva POSPĚCHOVÁ, *Jiří Šigut* (dizertační práce), Institut tvůrčí fotografie Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě, Opava 2013, s. 5.

rakter většiny jeho prací. Co bylo logičtější, než vynechat technologicky determinující fotoaparát i negativ a pracovat přímo na fotografických papírech? Samozřejmě to jsou většinou papíry veliké, protože jsou určeny k záznamům artikulovaným vlastním tělem nebo nějakou přírodní situací. Přírodními zdroji světla exponuje autor přímo papír a ten pak zpracovává ve vývojce a v ustalovači.“⁵ Fotozáznamy Jiřího Šiguta jsou výrazné svou vizuální stránkou. Přesto je jejich vizualita, dána svou jedinečnou barevností a tvarovou konkrétností snadno a rychle přecházející do abstraktních poloh, produktem přírodních procesů, kterým je autor vystavil. Za každým fotozáznamem jsou děje, bohaté svými projevy, které se nevyčerpávají pouze svou optickou kvalitou. „Tyto děje, probíhající několik hodin až dní, vždy začínají a končí ve tmě. Je to dáno nejen technologickými předpoklady, ale i možností soustředění, uvědomění si přírody, sama sebe a nočního ticha, kdy se zdánlivě nic neděje. Právě ony nepatrné pohyby a změny autora zajímají, pohyb písku, kamínků, měnící se hladina vody, padání listů, měsíční světlo, zvuky lesa, vlastních kroků i dechu. Šigutovy výtvarné práce se dějí, utvářejí samy v souladu s přírodními ději a jejich zákonitostmi“.⁶ „Fotografický papír používaný od roku 1999 znamenal ještě větší uvolnění a přímočarost, v beztak již svobodném a otevřeném přístupu. Jeho haptičnost a oprostěnost od sofistifikovanosti mechaniky fotoaparátu umocňuje bezprostřednost prožitku. Distanz mizí, „hra“ jde více na tělo, je syrovější a papír se slovy autora, bez nadsázky stává jeho druhou kůží.“⁷ Pro Jiřího Šiguta má nesmírnou cenu osobní zkušenost, jeho přítomnost při každé „akci“ a její fyzické a duchovní prožívání. Každá akce se tak stává soukromou tělesnou performancí. Vlastní autorovy zážitky a prožitky jsou divákovi výsledných fotozáznamů skryty, ale jejich domýšlení společně s vědomím potenciality přírodních dějů se podílejí na interpretaci díla. Záznam velmi často zprostředkovává komplexnější děje, než jen optické. Např. interpretace práce Pokus o spánek se jistě nevyčerpá pouze popisem záznamu pohybů postavy na fotografickém papíru. Papír, podobně jako filmové pole v průběhu Cageova koncertu, se stává svědkem Šigutova eventu a zachytí jen změny optického charakteru. Ale ona vizuální informace si v sobě svým způsobem ony ostatní synchronní děje a významy, které nemají optický projev, nese. Nemusí nás o nich přesvědčovat, ony se autenticky uskutečňovaly. Je překvapivé v kolika neustále nových tvarových variacích a barevných proměnách nové záznamy v přírodě vznikají. Zdálo by se, že tato metoda má své optické limity, ale velkoformátové záznamy vytvářejí vizuálně stále nové velmi působivé obrazy, jejichž estetická složka hraje při vnímání díla velkou roli. Svým způsobem působí proti původnímu konceptu, který odsunuje do pozadí a dominantní se stává to, co vidíme. Naznačená cesta od otevřeného záměru a tělové akce ke krásnému obrazu naznačuje možnost jiného chápání, možnost vytvářet efektní instalační kompozice, možnost širšího působení na diváka. Ale jako podstatné stále zůstává, že to viditelné není tvořeno za účelem estetického působení, ale děje se mimoděk, nezáměrně, bez vlastního autorského úsilí. Poslední záznamy z přírodního cyklu byly uskutečněny v roce 2008.

Průmyslová architektura

Kromě přírodních záznamů zpracovával Šigut v posledních letech doteky průmyslové architektury, která dosluhuje či již dosloužila svému účelu, ale dosud neprošla konverzí a revitalizací. Tak se snaží specifickým způsobem uchovat, respektive dokumentovat její atmosféru, než dojde ke ztrátě a devastaci. Koncept záznamů je totožný s předcházejícím

⁵ Jiří VALOCH, *Fotografie – záznamy* (katalog výstavy), Tirage, Ostrava 1993, s. 3.

⁶ Martin KLIMĚŠ, *Jiří Šigut Záznamy* (katalog výstavy), Galerie mladých, Brno 1993, nestránkováno.

⁷ E. POSPĚCHOVÁ, *Jiří Šigut*, s. 6.

záměrem, ale charakteristické místo předurčuje vizuální stránku výsledných prací. Tvarová organičnost přírodních záznamů se proměnila v konstruktivnější a úspornější tvarosloví.

Portréty

„Celá Šigutova práce překvapuje zdánlivě ostrými předěly traktujícími její vývoj, zároveň silnou vnitřní kontinuitou a progresí, která je ve své logice zákonitá, avšak nepředvídatelná.“⁸ Jinou možností jak znovu artikulovat médium fotografie představují Šigutovy akrylové obrazy z posledních několika let. Tento jistý významový paradox – zaobírat se médium fotografie prostřednictvím malovaných obrazů ještě není to nejpodstatnější. Na počátku stojí opět poměrně jednoduchý koncept. Pomocí fotografického portrétu vytipované osoby a jejího věku vytvoří autor prostřednictvím jednoduché operace počítačového programu Photoshop nový portrét. Ten vzniká převedením rozlišení fotografie vzhledem k věku portrétovaného na nový tvar daný souborem obdélníků a čtverců v tlumených tónech šedé, hnědé a nazelenalé barvy. Mezi původní fotografií a novým portrétem stojí počítačová operace, vyjádřitelná matematickou rovnicí. Většinu portrétovaných tvoří výtvarní umělci pracující s jazykem geometrie a racionálními přístupy. Skutečnost, že Šigut rozšířil okruh portrétovaných osobností i mimo „konstruktivisty“, činí z řady portrétů sbírku významných uměleckých osobností, kteří jsou ve svém úhrnu Jiřímu Šigutovi osobně blízcí. Tento osobní vztah je zřejmě jediným kritériem výběru portrétovaných osob. Počítačem vygenerovaný portrét je včetně přesné barevnosti autorem přenesený, tedy ručně namalovaný na plátno. Celý proces je poměrně technicky a časově náročný. Je třeba zmínit, že autorem fotografií – předloh často není Jiří Šigut, ale jsou také užívány fotografie od cizích víceméně anonymních autorů.

Krajiny

Pokračováním přemalovávání konvertovaných fotografií je nový cyklus krajin. Fotografie lesa, pole, horizontu atd. dle osobního výběru pořizuje již samotný autor a v počítačovém programu mění jejich rozlišení, až dosáhne velikosti jednoho pixelu. Krajina se tak formou i barvou redukuje do jednoho obrazového bodu. Ten je potom opět přemalován akrylovými barvami na rozměrnější plátno. Výsledkem uplatnění obou naposledy zmíněných přístupů jsou geometrické obrazy na první pohled zcela abstraktní bez jakýchkoli vztahů k vnější realitě. Jejich tvarosloví v podobě jednoduché geometrické skladby vychází z konstruktivního a minimalistického umění 60. a 70. let. Přes nebo také právě pro určitou známost a jistotu tohoto způsobu prostorového přemýšlení, nám jsou Šigutovy obrazy sympatické, myslím, že se nemusíme rozpakovat napsat, že se jeví jako krásné. Ale teprve dekódováním celého autorského záměru, zjišťujeme, že to, co vidíme, není zcela to, co vidíme. Pochopíme posléze na základě názvů a celkového kontextu Šigutovy práce, že se jedná o do extrému redukováné podoby krajiny.

Položme si otázku, zda prostým vytištěním počítačem vytvořených konečných podob portrétů a krajin, tedy bez zprostředkující role řemeslné malířské práce, by autorovo sdělení nebylo přesnější, nebo zda by se naopak neochudilo o další významové vrstvy? Nebo podobně: Je převedení fotografického portréta a krajiny počítačovým programem do jeho ručně malované obrazové polohy záměrnou paradoxní hrou či je úmyslem snaha o uplatnění malířského řemesla, byť v poněkud mechaničtější podobě a snaha o materiálově kvalitní formu, nebo se jedná o sémantickou komplikaci? Na tyto otázky není snadné odpovědět, je možné, že ani žádná jednoznačná odpověď se nenalezne. Nechť jsou zodpovídaný až

---

⁸ E. POSPĚCHOVÁ, *Jiří Šigut*, s. 6.

v delším časovém odstupu, kdy se mohou projevit nejrůznější osvětlující okolnosti a signifikantní akcenty. V každém případě tyto Šigutovy práce odpovídají soudobé tendenci aktualizovat umělecký geometrický jazyk, obohacovat jej o nové významy a konotace, které naše digitální současnost přináší.

Jiří Šigut kromě těchto základních typových linií své tvorby uskutečnil několik dalších fotografických cyklů jako např. Moji nejbližší, Spermagramy, instalaci a akcí na Dole Michal v Ostravě nebo instalace Řeky atd. Jejich rozbor přesahuje možnosti této studie.

Zhodnocení

„*Jiří Šigut se prezentoval na téměř 50 samostatných výstavách (Slovensko, Polsko, Rakousko, Francie, Itálie) a téměř sto skupinových (Slovensko, Polsko, Rakousko, Německo, Dánsko, Itálie, USA). Mezi zásadní, jistě patří výstava Picturing Eden, pořádaná kurátorkou Deborah Klotchko v roce 2006–2009 v několika galeriích po celých Spojených státech. Výstava Slezský koncept, pod koncepčním vedením Jiřího Valocha, pak zasazuje práci do kontextu s několika výše zmíněnými autory a konečně na výstavě Membra Disjecta pro Johna Cage koncipované Josefem Cseresem a Georgem Weckwerthem v roce 2012 ve Vídni, v Praze a v Ostravě.*“⁹ Za neméně významné pokládáme také Šigutovu účast na mezinárodní výstavě Na houby / for John Cage v roce 2012 a na výstavě Body varu v roce 2013 v Opavě. Obě výstavy pořádalo sdružení Bludný kámen. „*Dnes je Šigut významnou osobností umělecké scény domácí i zahraniční*“¹⁰ jeho tvorba je charakteristická nacházením nových uměleckých cest, snahou nalézt co nejpřesnější pojmenování a zprostředkování skutečnosti, jeho práce reflektuje využití soudobé techniky a digitální technologie, ale na druhou stranu vidíme její typický romantický rozměr. Šigut si vytvořil vlastní mýtus pobývání v přírodě, kde hledá a nachází ztracený ráj. Přitahuje jej příroda jako zdroj hluboké psychické zkušenosti, jako něco, co je posvátné, co je v neustálém procesu a pohybu, co v sobě skrývá tajemství přesahující horizont lidské existence. Práce Jiřího Šiguta je ojedinelá, původní, na první pohled rozlišitelná. Šigutova tvůrčí aktivita neustrnula na exploataci jedné objevené metody, ale stále rozvíjí pohledy na možnosti fotografického média, stále zkoumá nosnost konceptuálních a racionálních přístupů vedoucích mimoděk k realizaci vizuálně podmanivých obrazů. Některé naznačené otázky a problémy, které Šigutovo dílo nastoluje, bude třeba zodpovědět, jak bylo výše již naznačeno, až z delšího časového odstupu.

Poznámka: reprodukce fotografií z archivu Jiřího Šiguta

Summary

Conceptualism and the Medium of Photography in the Work of Jiří Šigut

Jiří Šigut's work is right from the beginning closely connected with the medium of photography and is often mentioned in the context of photography. Nevertheless, Šigut's thinking and traditional photography are miles apart. Šigut's work does not create a mirror of visual reality, however stylised it may be. He is interested in a profound portrayal of longer time actions and processes which he first records with a camera with an opened cover on one freeze-frame. Later he stops working with the camera device altogether and realises his works directly on a large photographic paper which he places in the nature. Šigut does not have any a priori plan of the outcome of his particular work; he

⁹ E. POSPĚCHOVÁ, *Jiří Šigut*, s. 40–41.

¹⁰ Jiří VALOCH, *Měkkohlaví* (katalog výstavy), Galerie města Plzně, Plzeň 2009, nestránkováno.

just lets the natural events and processes work instead. Thus the natural events record themselves on the photographic paper. The outcome are pictures somewhere in between abstraction and actual shapes and processes. Pictures are visually attractive and varied in colour and shape. Despite the intention their form is quite distinctive; the pictures are very impressive by themselves. Another shift in Jiří Šigut's work was the use of photographs portraying various personalities mostly by different authors. He digitalizes the photograph and with the use of algorithm he transforms the photograph into a system of rectangles and squares by changing its definition in a computer programme. An important parameter of a portrait transformation is the age of the portrayed. The outcome is later on transferred to canvas using acrylic paint. In another cycle, Šigut photographs landscape and transforms it again, this time into a single pixel. Thus the whole landscape is reduced in its form as well as colour. Afterwards the author precisely copies the resulting pixel to canvas. In both the cases he creates impressive pictures in the geometric abstraction style. The issue to be discussed is whether the painted or handmade transcript of the computer generated stage is appropriate to the overall concept. Contact with fellow artists was immensely important for J. Šigut. Šigut was close with Brno and Třinec circles and solitaires from several other towns. Šigut finds new artistic path, his work is consistent and original. It is obvious that Šigut's work shows many romantic features despite his rational and conceptual approach.

1. *Břeh – led*, 29. 1.–3. 2. 2004, 70,3 × 100,4 cm

2. *John Cage – »Sonata XIII for prepared piano«*, 6. 10. 1987; Ostrava–Poruba, 30 × 29,6 cm

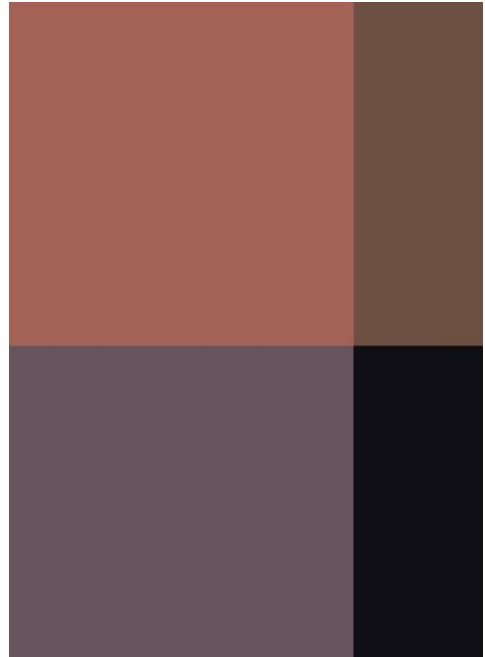

3. *Jan Švankmajer »Zánik domu Usherů«*, asi 1986, Ostrava, 20 × 29,7 cm

4. Měkkohlaví (D. Chatrný, M. Klimeš, O. Laubert, V. Malina, M. Maur, M. Palla, I. Raimanová, J. Rauner, J. Valoch), 22. 4. 1989, Rousínov, 100 × 100 cm

5. Zdeněk Sýkora (ze série Portréty), 2010/2011, akryl, plátno, 180 × 130 cm

6. Tráva — sníh, 17.– 21. 1. 2004, 81,6 × 75,2 cm

Ilona Matejko - Peterka

MOTYWY ZOOMORFICZNE W IKONOGRAFII KWARTNIKÓW ŚLĄSKICH

Abstract

The presented article analyses zoomorphic images appearing in the iconography of Silesian Kwartniki, especially with respect to their ideological contents. They were divided into several symbol groups according to their diversity. First are the symbols of power which show in domestic as well as foreign heraldic interpretations. The second group of images is connected with urban symbolism. Within this group, all images of animals bound to different town centres (the so-called speaking symbols) are analysed. The third group consists of religious symbolic motives.

Keywords: Silesian Kwartniki, Silesia, numismatics, coins, animal symbols

Średniowieczne monety prezentują znaczne zróżnicowanie typologiczne pod względem ikonograficznym. W tej grupie numizmatów specyficzne miejsce zajmują, z racji mnogości wyobrażeń na nich umieszczanych oraz przekazywanych za ich pośrednictwem treści symbolicznych, kwartniki śląskie.¹ Emisję owych numizmatów zapoczątkowała reforma

¹ Prezentowany artykuł o kwartnikach śląskich powstał dzięki finansowemu wsparciu Ministerstwa Kultury Republiki Czeskiej w ramach instytucjonalnego finansowania długoterminowego rozwoju koncepcji organizacji badawczej Slezské zemské muzeum (DKRVO, MK000100595), interní grantový projekt SZM č. IGS201510/2015. Kwartnikom poświęcono już wiele miejsca w literaturze przedmiotu. Systematykę owych monet stworzył Ferdinand Friedensburg (F. FRIEDENSBURG, *Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter*, cz. 1–2, Breslau 1887–1888, *Codex diplomaticus Silesiae*, t. 12–13, dalej CDS; idem *Die schlesischen Münzen des Mittelalters*, Breslau 1931). Numery numizmatów pojawiające się w niniejszym studium w postaci skrótu „Fbg” i ukośnej kreski, która je rozdziela, pochodzą z obu wspomnianych dzieł. Z obszernej literatury na temat kwartników zob. m.in.: Marian GUMOWSKI, *Moneta na Śląsku do końca XIV.*, [w:] *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, red. W. Semkowicz, t. 3, Kraków 1936, s. 649–691; Ryszard KIERSNOWSKI, *Nieznanzy kwartnik śląski*, Wiadomości Numizmatyczne 6 (dalej: WN), 1962, z. 3–4, s. 108–115; idem *Kwartniki śląskie i czeskie grosze*, WN 6, 1962, z. 3–4, s. 225–243; idem *W sprawie genezy kwartników śląskich*, WN 10, 1966, z. 4, s. 197–220; idem *Waga i próba kwartników śląskich*, WN 13, 1969, z. 4, s. 211–227; idem *Rejestr kwartników śląskich: uzupełnienia, sprostowania i pytania*, WN 24, 1980, z. 1, s. 37–45; Jaromír KALUS, *Vidnavský kvartník*, separát z: *Folia numismatica 2*, Supplementum ad Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales 72, 1987, s. 27–28; Arnold PAUL, *Die schlesischen Quartenses im Münzkabinett Dresden*, WN 37, 1993, z. 3–4, s. 173–182; Krystyna KAMOČKA, *Kwartniki śląskie w zbiorach Muzeum Narodowego we Wrocławiu*, WN 37, 1993, z. 3–4, s. 183–191; Stanisław SUCHODOLSKI, *Skarb z Ostrowa Lednickiego i problem kwartników śląskich*, WN 37, 1993, z. 3–4, s. 101–162; Bernd KLUGE, *Die schlesischen Quartenses ca. 1290 bis 1327 im Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin*, WN 37, 1993, z. 3–4, s. 163–171; Borys PASZKIEWICZ, *Kwartniki śląskie w zbiorze Zamku Królewskiego w Warszawie*, WN 40, 1996, z. 3–4, s. 147–152; idem *Kwartniki śląskie w Królewskim Zbiorze Monet i Medali w Kopenhadze*, (współautor: Jørgen Steen Jensen), WN 40, 1996, z. 3–4, s. 153–158; idem *Pieniądz górnośląski w średniowieczu*, Lublin 2000, passim; idem *Reforma monetarna króla Wacława II w Polsce*, WN 45, 2001, z. 1, s. 23–44; idem *Średniowieczne mennictwo w Legnicy, Brzegu i Lubinie*, [w:] *Silesia Numismatica. Ducatus Lignicensis et Bregensis. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej w Muzeum w Miedzi w Legnicy, 24–25 listopada 2000 r.*, red. B. Paszkiewicz, Legnica 2001, s. 71–79; Ilona MATEJKO, *Symboliczne wyobrażenia oznak władzy i sacrum na średniowiecznych kwartnikach śląskich*, [w:] *Wokół znaków i symboli. Herby, monety i pieczęcie na Pomorzu, Śląsku i Ziemi Lubuskiej do 1945 r.*, red. A. Gut,

przeprowadzona w latach dziewięćdziesiątych XIII w. przez księcia głogowskiego Henryka III. Polegała ona na zaniechaniu bicia ówczesnych brakteatów i zastąpieniu ich pieniądzem cięższym, mającym w stosunku do nich wagę czterokrotnie większą. Kwartniki ważyły około 1,7 grama i miały wartość kwarty, czyli czwartej części skojca będącego wówczas jednostką obrachunkową.² Zaprzestano je wybijać na Śląsku ok. 1330 r. w następstwie politycznej i gospodarczej zależności tej dzielnicy od króla czeskiego Jana Luksemburskiego.

Wśród szerokiej gamy wizerunków występujących na owych monetach, na szczególną uwagę zasługują przedstawienia zwierząt. Swą wymową ideową nawiązują bowiem do najważniejszych w wiekach średnich zespołów tematycznych, związanych w większości z kręgiem kultury politycznej bądź też religijnej. Z tego też powodu, aby podkreślić zachodzące w tym względzie relacje, przedmiotem analizy w niniejszym studium uczyniono widniejące na kwartnikach śląskich motywy zoomorficzne. Wiele miejsca poświęcono również możliwym przyczynom wprowadzania poszczególnych wyobrażeń na stemple mennicze.

Zwyczaj umieszczania motywów zwierzęcych na omawianych krążkach z kruszcu wydaje się bowiem równie istotny, jak honorowanie w ten sposób ważnych dla ówczesnego społeczeństwa osób np. książąt.³ Wskazuje na to liczne występowanie na kwartnikach, obok wizerunków związanych z osobą panującego, stworzeń rzeczywistych oraz fantastycznych. Wśród tych pierwszych pojawiają się zarówno zwierzęta domowe, będące przedmiotem hodowli, jak i dzikie. Wszystkie one stały się nośnikami rozmaitych treści ideowych, na podstawie których, można wyodrębnić w ikonografii kwartników kilka głównych grup symbolicznych. Pierwszą z nich stanowi symbolika władzy przejawiająca się m.in. w rodzimych, jak i obcych przedstawieniach heraldycznych. Druga grupa wyobrażeń nawiązuje do symboliki miejskiej. Trzecia zaś obejmuje symboliczne motywy religijne.⁴ Tworzenie tego typu klasyfikacji nastęrcza jednak wiele trudności, ponieważ niektóre motywy mogą być niejednokrotnie przydzielane do kilku różnych grup symbolicznych.

Przeprowadzona analiza przedstawień plastycznych kwartników pozwala zauważyć, iż najliczniejszą grupę stanowią wyobrażenia tych zwierząt, których postaci w sferze władzy cieszyły się niekwestionowanym prymatem. Pośród nich miejsce pierwszoplanowe zajmuje niewątpliwie orzeł będący godłem Piastów śląskich. Treści ideowe przekazywane za pośrednictwem tego znaku nawiązywały bowiem do symboliki królewskiej. W świadomości ówczesnego społeczeństwa funkcjonował on wszakże jako oznaka najwyższej władzy świeckiej, niezależności i suwerenności.⁵ Ptak ten nie przyjmuje jednak na owych monetach jednolitej formy, ale ulega różnym zmianom stylizacyjnym. Pojawia się zarówno w całości, jako stojący lub kroczący, jak i zredukowany do poszczególnych części ciała (np. Fbg 459/246). Niekiedy występuje też na tarczy (np. Fbg 666/239) lub w koronie (Fbg 466/232) (**Ryc. 1**).

A. Chlebowska, Warszawa 2008, s. 149–157; Józef DEMBINIÓK, *Kwartniki śląskie w zbiorach Muzeum w Chorzowie*, *Zeszyty Chorzowskie* 11, 2010, s. 189–203.

² M. GUMOWSKI, *Moneta na Śląsku*, s. 649–650.

³ Tomasz PANFIL, *Lingua symbolica. O pochodzeniu i znaczeniach najstarszych symboli heraldycznych w Polsce*, Lublin 2002, s. 52.

⁴ W literaturze przedmiotu znana jest już klasyfikacja wizerunków występujących na kwartnikach stworzona przez M. Gumowskiego, która jednak w niewielkim stopniu uwzględnia treści ideowe. Badacz ten wyróżnił w ikonografii owych monet cztery rodzaje wyobrażeń: związane z władcą, godła kościelne, znaki rycerskie oraz znaki symbolizujące miasta (M. GUMOWSKI, *Moneta na Śląsku*, s. 683–687).

⁵ Małgorzata KAGANIEC, *Heraldyka Piastów śląskich 1146–1707*, Katowice 1992, s. 16–46.

Poza rodzimymi przedstawieniami heraldycznymi symbolika władzy znalazła także swoje odbicie w obcych motywach. Znamiennym tego przykładem może być m.in. wyobrażenie lwa, które jest znane z kilku kwartników.⁶ Dla dwóch ich typów (Fbg 691/345, Fbg 454/163), jak przypuszcza Ryszard Kiersnowski, wzorem stały się prawdopodobnie grosze praskie, gdyż zwierzę to zostało przedstawione na nich w bardzo podobny sposób, tj. z podwójnym ogonem i jako wspięte.⁷ (**Ryc. 2**). Na innym zaś egzemplarzu (Fbg 458/156), gdzie pojawia się razem z motywem korony, występuje już z pojedynczym ogonem, co świadczy o tym, iż nie jest królewskim lwem czeskim (**Ryc. 3**). Na tej podstawie Borys Paszkiewicz wysunął tezę, że być może jest to herb rodziny wrocławskiego starosty w latach 1303–1305, Beneša Wielkiego z Vartenberka z rodu Markvarticów, burgrabiego praskiego. Wyobrażenie korony zinterpretował zaś jako oznakę rządów opiekuńczych króla czeskiego, który sprawował je we Wrocławiu w imieniu małoletniego księcia Bolesława III.⁸ Wyobrażenie lwa z pojedynczym ogonem znane jest również z innego typu (Fbg 457/154), gdzie występuje z przedstawieniem Prawicy Bożej z Alfą i Omegą (**Ryc. 4**).

Wprowadzanie obcych motywów na kwartniki mogło także wynikać, jak się wydaje, z chęci podkreślania powiązań dynastycznych poszczególnych książąt śląskich.⁹ I tak np. w wyniku zawarcia małżeństwa córki Władysława Łokietka, Kunegundy, z Bernardem świdnickim na jednej z monet (Fbg 623/223) pojawił się herb kujawski w postaci połuorła i połulwa (**Ryc. 5**).¹⁰ Podobnie dla upamiętnienia małżeństwa Henryka III głogowskiego z Mechtyldą brunszwicką na awersie innego kwartnika (Fbg 614/217) wystąpił herb rodowy księżnej w postaci dwóch leopardów, na rewersie zaś widniał wspięty leoparc, kroczący w prawo (**Ryc. 6**). Na tej samej zasadzie na innych typach znalazła się m.in. głowa wołu – herb meklemburski czy też gryf – herb książąt pomorskich.¹¹ W ikonografii kwartników śląskich wyobrażenia obcych herbów dynastycznych odgrywały zatem istotną rolę. Obecność ich na stemplach miała bowiem znaczenie zarówno prestiżowe, jak i polityczne.

Niezwykle interesującym zjawiskiem, zarówno w numizmatyce, jak i sfragistyce wieków średnich, były także herby rycerskie. Pojawiając się również na kwartnikach tworzyły bogatą galerię przedstawień zoomorficznych. Znaczna część tych motywów została ukazana na stemplach w sposób naturalistyczny, niekiedy z wyraźnie zarysowanymi cechami typowymi dla poszczególnych zwierząt, co pozwalało na bezpośrednią identyfikację danego stworzenia. Niektóre z nich zostały wyobrażone w polu monetarnym

⁶ Motyw lwa funkcjonował w średniowiecznej ikonosferze przede wszystkim jako symbol siły i potęgi władcy (Ryszard KIERSNOWSKI, *Wstęp do numizmatyki polskiej wieków średnich*, Warszawa 1964, s. 99; idem *Moneta w kulturze wieków średnich*, Warszawa 1988, s. 388–391; Dorothea FORSTNER, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990, s. 275–280; Jean Campbell COOPER, *Zwierzęta symboliczne i mityczne*, Poznań 1998, s. 140–144; T. PANFIL, *Lingua symbolica*, s. 96–128; Michel PASTOUREAU, *Średniowieczna gra symboli*, Warszawa 2006, s. 55–72. Poza monetami wyobrażenie lwa znane jest także z ikonografii pieczęci książęcych zob. Stefan Krzysztof KUCZYŃSKI, *Pieczęcie książąt mazowieckich*, Wrocław–Warszawa 1978, nr 12, 13, 18, 19; Zenon PIECH, *Ikonografia pieczęci Piastów*, Kraków 1993, fot. 25, 26, 30, 92, 93).

⁷ R. KIERSNOWSKI, *Kwartniki śląskie*, s. 228–229.

⁸ B. PASZKIEWICZ, *Średniowieczne mennictwo*, s. 74–75.

⁹ Zdaniem R. Kiersnowskiego recepcja obcych motywów ikonograficznych mogła być także spowodowana dążeniem do upodobnienia do monet będących już w obiegu pieniężnym bądź też zostały one przyniesione przez sprowadzonych na Śląsk mincerzy–fachowców (Ryszard KIERSNOWSKI, *O wspólnych cechach ikonograficznych monet polskich i czeskich w średniowieczu*, WN 24, 1980, z. 2, s. 67–68).

¹⁰ O okolicznościach zawarcia tego małżeństwa zob. Helena KAŁUCKA, *Córka i wnuczki Łokietka na dworach Piastów śląskich*, Acta Universitatis Wratislaviensis, Historia 14, 1968, s. 5–6. Por. Borys PASZKIEWICZ, *Mennictwo Władysława Łokietka*, WN 30, 1986, z. 1–2, s. 79–80.

¹¹ Ryszard KIERSNOWSKI, *Pradzieje grosza*, Warszawa 1975, s. 160–161.

w całości jak np. jelen na kwartniku oleśnickim łączony z rodem Jeleńczyków (Fbg 665/238) (**Ryc. 7**), inne zaś we fragmencie ilustrującym określoną część ich ciała np. głowę czy też rogi. Z ikonografii owych monet znany jest m.in. motyw głowy dzika (Fbg 620/344) czy też barana (Fbg 464/258) (**Ryc. 8**). Tym ostatnim posługiwała się, jak można przypuszczać, rodzina Rechenbergów. Przynależność tego znaku do wspomnianego rodu potwierdzają ponadto jego pieczęcie na których również widnieje ten wizerunek. Na innym zaś typie (Fbg 443/340) pojawia się jeleni łeb mogący być herbem rodu Awstacz, który był blisko związany z dworem legnickim.¹²

Wyobrażenie rogów zwierzęcych reprezentowało natomiast w mennictwie śląskim dwa rody: Bibersteinów oraz Dohnów. Pierwszy z nich posługiwał się herbem w postaci pojedynczego rogu jelenia¹³, który wystąpił na numizmacie (Fbg 460/250) bitym w Szprotawie (**Ryc. 9**), drugi używał z kolei godła w postaci dwóch skrzyżowanych poroży tego stworzenia widniejących na kwartniku świdnickim (Fbg 462/339)¹⁴ (**Ryc. 10**).

Ikonografię omawianych monet cechowała więc różnorodność herbów rycerskich. W dużej mierze była ona spowodowana napływem na terytorium Śląska znacznej liczby obcego rycerstwa (głównie Niemców), które używało własnych godeł. Niekiedy tylko, pod wpływem nowego otoczenia, dochodziło do ich zmian.¹⁵ Nie wiadomo jednak, z jakich powodów wprowadzano obce motywy na stemple mennicze. Przypuszczać jedynie można, że przyczyną tego typu działania mogła być chęć upamiętnienia ważnych dla danej miejscowości osób, które pełniły na dworach książęcych istotne funkcje. Przypuszczenie to wydaje się dość prawdopodobne zwłaszcza, że niektórzy rycerze posiadali prawo bicia monety z tytułu udzielonego im przez panującego przywileju.¹⁶ Z tego też powodu znaki ich reprezentujące znalazły się zapewne w ikonografii kwartników.

Wyjątkowym przedstawieniem, związanym niewątpliwie z symboliką władzy, było także wyobrażenie księcia-rycerza na koniu kroczącym w prawo, który trzyma w prawej ręce włócznię a w lewej tarczę. Motyw ten widnieje na kwartniku bitym w Głogowie (Fbg 434/224) i nie posiada żadnych miejscowych analogii w zakresie numizmatyki (**Ryc. 11**). Zdaniem Ryszarda Kiersnowskiego został on prawdopodobnie zapożyczony z monet flandryjskich typu *cavaliers* w których polu znajduje się podobny wizerunek.¹⁷ Wiązać go należy niewątpliwie z symboliką władzy, gdyż we wspomnianym okresie panujący uchodził jednocześnie za pierwszego przedstawiciela rycerstwa swojego kraju. Nieodzownym zaś jego atrybutem był koń.¹⁸

Inną grupą przedstawień występujących na owych numizmatach tworzyły wizerunki zoomorficzne, których wymowa ideowa nawiązywała do symboliki miejskiej. Pojawiając

¹² B. PASZKIEWICZ, *Średniowieczne mennictwo*, s. 74.

¹³ Franciszek PIEKOSIŃSKI, *Heraldyka polska wieków średnich*, Warszawa 1899, s. 25–26; S. KOZIEROWSKI, *Obce rycerstwo w Wielkopolsce*, s. 11; Leon BIAŁKOWSKI, *Ród Bibersteinów a ród Momotów. Godła Jeleniego Rogu w wiekach XIV–XVI*, Lublin 1948, s. 3; Józef SZYMAŃSKI, *Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego*, Warszawa 1993, s. 80–81; T. JUREK, *Obce rycerstwo na Śląsku*, s. 200; R. SĘKOWSKI, *Herbarz*, t. 1, s. 175–176. Poza monetami, pojedynczy róg jeleni pojawia się również na pieczęciach Bibersteinów (Národní archiv, České gubernium – guberniální listiny, inv. č. 1194).

¹⁴ T. JUREK, *Obce rycerstwo na Śląsku*, s. 213; R. SĘKOWSKI, *Herbarz*, t. 2, Katowice 2003, s. 61–63.

¹⁵ Tomasz JUREK, *Zmienność herbów rycerzy niemieckich na Śląsku*, *Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego* 2(13), 1995, s. 41–51.

¹⁶ Rycerze nie posiadali zapewne mennic na własność, gdyż przynosiły one książętom ogromne dochody, co pozwala przypuszczać, że nie oddawano je raczej w ręce prywatne (Roman GRODECKI, *Dzieje zwierzchności menniczej w Polsce średniowiecznej*, *Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne* 12 (dalej: WN–A), 1928–1929, s. 79–80).

¹⁷ R. KIERSNOWSKI, *W sprawie genezy*, s. 209.

¹⁸ Zbislav MICHNIEWICZ, *Ze studiów nad symboliką niektórych wyobrażeń w kulturze doby Piastów*, WN 9, 1965, z. 1, s. 15.

się wcześniej na pieczęciach poszczególnych miast zostały następnie w procesie „heraldyzacji” przeniesione na tarcze herbowe.¹⁹ W niniejszej grupie można wyszczególnić wyobrażenia zwierząt nawiązujące przede wszystkim do nazwy ośrodka miejskiego. Za przykład może posłużyć tu wizerunek smoka widniejący na monecie (Fbg 463/254) bitej w Żmigrodzie (**Ryc. 12**). Pełnił on funkcję znaku mówiącego tej miejscowości zarówno na podstawie jej nazwy w wersji niemieckiej (Trachenberg – Góra Żmij), jak i polskiej („żmij” był przypuszczalnie jedną z odmian smoka).²⁰ Podobnie, nazwę innego miasta śląskiego – Wołowa, ilustrowała głowa wołu, która jest znana m.in. z kwartnika Fbg 627/236 (**Ryc. 13**).²¹ Warto wspomnieć również o tym, iż w średniowiecznej numizmatyce poza wizerunkami zwierząt, tzw. godłami mówiącymi były także rośliny. W tej roli nie wystąpiły one jednak na kwartnikach śląskich. Znane są natomiast z innych standardów monetarnych m.in. z denarów emitowanych przy udziale hrabiów z Lindow–Ruppin, w których ikonografii, jako herb mówiący widnieje liść lipy.²²

W kontekście powyższych rozważań należy również zwrócić uwagę na elementy natury związane z symboliką miejską, lecz niestanowiące tzw. godła mówiących miejscowości. Takim motywem był m.in. kogut znajdujący się na numizmacie oławskim (Fbg 465/162) (**Ryc. 14**). Pojawienie się tego wyobrażenia, jak i jego geneza, są jednak zagadnieniami szeroko dyskutowanymi w literaturze przedmiotu. Trudno jest bowiem jednoznacznie stwierdzić, dlaczego wybrano koguta na godło wspomnianego miasta. Zdaniem Mariana Haisiga mógł on zostać przejęty przez ludność oławską od przebywających w ich mieście osadników walońskich, których ptak ten był symbolem.²³ Teza ta została jednak uznana za wątpliwą przez wielu badaczy tematu. Podważył ją m.in. Przemysław Wiszewski, który stwierdził, że *uznanie koguta za godło miasta można w większej mierze tłumaczyć internalizacją przez mieszczan powszechnie zrozumiałych znaczeń wizerunku tego zwierzęcia – symbolu płodności, siły, waleczności, a także mądrości*.²⁴ Na uwagę zasługuje również fakt, że wyobrażenie koguta znane jest też z pieczęci Oławy.²⁵

Analizując wizerunki zoomorficzne kwartników śląskich można także wyodrębnić, obok motywów związanych z tematyką władzy oraz miejską, grupę przedstawień obejmujących symboliczne wyobrażenia religijne. Na owych monetach zajmowały one poczesne miejsce, gdyż podkreślały zarówno pozycję emitenta, jak i jego związek z wiarą chrześcijańską.

¹⁹ Józef SZYMAŃSKI, *W sprawie genezy polskich herbów miejskich*, [w:] *Spoleczeństwo Polski średniowiecznej*, red. S.K. Kuczyński, t. 6, Warszawa 1994, s. 173–174; Wojciech STRZYŻEWSKI, *Treści symboliczne herbów miejskich na Śląsku, Ziemi Lubuskiej i Pomorzu Zachodnim do końca XVIII w.*, Zielona Góra 1999, s. 83. Przy tworzeniu herbów najczęściej sięgano po wizerunki napieczętne.

²⁰ R. KIERSNOWSKI, *Moneta w kulturze*, s. 406. O nazwie „żmij” także zob. Ryszard TOMICKI, *Żmij, żmigrody, wały żmijowe. Z problematyki religii przedchrześcijańskich Słowian*, *Archeologia Polski* 19, 1974, z. 2, s. 485–495. Por. również wyobrażenie smoka-hybrydy umieszczonego na szerokim brakteacie śląskim znalezionym we Wrocławiu (Borys PASZKIEWICZ, *Szeroki brakteat śląski ze smokiem znaleziony we Wrocławiu*, *WN* 50, 2006, z. 1, s. 71–75).

²¹ Niektórzy badacze uważają, że na kwartnikach nie występuje głowa wołu, lecz tura (Konstanty STECKI, *O kwartnikach śląskich i spotykanych na nich rysunku głowy zwierzęcia*, *WN* 10, 1966, z. 2, s. 102–103).

²² Hans-Dieter DANNENBERG, *Najnowsze badania nad denarami Marchii Brandenburskiej i krajów sąsiednich*, *WN* 50, 2006, z. 1, s. 36–37).

²³ Marian HAISIG, *Herb miasta Oławy*, *Acta Universitatis Wratislaviensis, Historia* 52, 1985, s. 15–21. O ludności walońskiej w Oławie zob. Benedykt ZIENTARA, *Walonowie na Śląsku w XII i XIII wieku*, *Przegląd Historyczny* 66, 1975, s. 257–259; Westyna GŁADKIEWICZ, *Z dziejów średniowiecznej Oławy (do pocz. XIV w.)*, *Acta Universitatis Wratislaviensis, Historia* 52, 1985, s. 32–33.

²⁴ Przemysław WISZEWSKI, *Elementy natury na wizerunkach wybranych średniowiecznych pieczęci śląskich*, [w:] *Człowiek i przyroda w średniowieczu i we wczesnym okresie nowożytnym*, red. W. Iwańczak, K. Bracha, Warszawa 2000, s. 86.

²⁵ Marian GUMOWSKI, *Pieczęcie śląskie do końca XIV wieku*, [w:] *Historia Śląska*, red. W. Semkowicz, t. 3, Kraków 1936, s. 392;

Religijność była bowiem powszechnie eksponowaną cnotą zarówno w średniowiecznej numizmatyce, jak i sfragistyce. Manifestowano ją zazwyczaj poprzez umieszczanie w polu monet, jak i pieczęci, postaci biskupów, osób świętych bądź reprezentujących ich atrybutów.²⁶ I tak np. na awersie trzech kwartników przypisywanych mennicy nyskiej (Fbg 765/435, Fbg 766/436 oraz na jednym typie nieuwzględnionym przez F. Friedensburga) pojawia się postać biskupa z atrybutami jego władzy, na rewersie zaś Baranek Boży z proporcem będący symbolem św. Jana Chrzciciela, patrona katedry wrocławskiej, biskupów wrocławskich i tym samym diecezji wrocławskiej (**Ryc. 15–17**). Przedstawienie tego zwierzęcia znane jest także z innego numizmatu (Fbg 469/253) oraz z jednego typu (Fbg 453/94) bitego we Wrocławiu (**Ryc. 18**). Okaz wrocławski stanowi niewątpliwie wytwór mennicy książęcej, gdyż na jego odwrocie widnieje wizerunek orła na tarczy. Monety nyskie noszą natomiast, jak można przypuszczać, wyobrażenie pana menniczego. Biskupi wrocławscy otrzymali bowiem na podstawie tzw. Wielkiego Przywileju Henryka IV z 1290 r. liczne kompetencje książęce w dominium nysko-otmuchowskim, włącznie z prawem bicia własnej monety.²⁷

Religijne wyobrażenia zoomorficzne, podobnie jak postaci biskupów czy osób świętych, odgrywały więc istotną rolę w ikonografii omawianych monet. Poza tym, iż stanowiły obiekty kultu i dewocji, umożliwiały również identyfikację miejscowości, w której daną monetę wybito.²⁸

Na podstawie przeprowadzonych badań można zatem stwierdzić, iż wizerunki zwierząt zajmowały poczesne miejsce w języku plastycznym kwartników śląskich. Świadczy o tym zarówno ich liczebność, jak i przewaga nad innymi wyobrażeniami, np. roślinami, które w omawianym standardzie monetarnym pojawiały się bardzo rzadko. Przyczyn częstego wprowadzania owych motywów na stemple mennicze można doszukiwać się przede wszystkim w fakcie, iż dzięki przypisywanej im symbolicznie związanej głównie ze sferą władzy, miejską i religijną, okazały się one z jednej strony skutecznym narzędziem do przekazywania informacji, z drugiej zaś umożliwiającym poznanie światów wyobrażeń ludzi średniowiecza. Na tej podstawie należy uznać owe motywy zwierzęce za istotną część składową ikonografii kwartników, a je same za wyjątkowy pod względem liczebności i różnorodności wspomnianych przedstawień, standard monetarny na Śląsku.

---

²⁶ Otto WIMMER, *Handbuch der Namen und Heiligen*, Innsbruck 1959, s. 561; Gertrud SCHILLER, *Ikongraphie der christlichen Kunst*, Bd. 2, Gütersloh 1966, s. 129; Urszula JANICKA-KRZYWDA, *Patron – atrybut – symbol*, Poznań 1993, s. 155.

²⁷ B. PASZKIEWICZ, *Pieniądz górnośląski*, s. 201.

²⁸ R. KIERSNOWSKI, *Moneta w kulturze*, s. 352.

Summary

Zoomorphic Motives in the Silesian Kwartniks' Iconography

The research shows that the animal motives were predominant in the iconography of Silesian Kwartniks. It could be concluded not only from their number but also from their predominance over other images, e.g. plants which occurred only rarely in this mintage standard. The reasons of such a frequent use of these motives on minting dies lie in their symbolism connected mainly with monarchical, urban and religious spheres. On the one hand they worked as an effective instrument for information exchange and on the other hand they allowed understanding of the Middle Ages person's world of imagination. Thus these animal motives could be considered an important part of Kwartniks' iconography and Kwartniks themselves could be considered an exceptional mintage standard in Silesia as for the number and variety of the mentioned images.

Załącznik

Ryc. 1.

Av. Monogram z połączonych liter „MA”
Rv. Orzeł w koronie zwrócony w prawo
Muzeum Narodowe we Wrocławiu,
Gabinet Numizmatyczny, nr inw. 3807.

Ryc. 2.

Av. Lew wspięty w prawo z podwójnym ogonem
Rv. Orzeł zwrócony w prawo
Fbg (1931), nr 163.

Ryc. 3.

Av. Korona królewska
Rv. Lew wspięty w prawo
Muzeum w Chorzowie, Gabinet Numizmatyczny,
nr inw. MCh/N 10000.

Ryc. 4.

Av. Prawica Boża z Alfą i Omegą
Rv. Lew wspięty w prawo
Muzeum w Chorzowie, Gabinet Numizmatyczny,
nr inw. MCh/N 9993.

Ryc. 5.

Av. Helm z pióropuszem
Rv. Na tarczy połuorzeł i połew (herb kujawski)
Fbg (1931), nr 223.

Ryc. 6.

Av. Tarcza z dwoma leopardami kroczącymi
w prawo
Rv. Leopard wspięty w prawo
Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Gabinet
Numizmatyczny, nr inw. 3764.

Ryc. 7.

Av. Jeleń kroczący w prawo
Rv. Litera „Z” z dwoma gwiazdkami po bokach
Muzeum w Chorzowie, Gabinet Numizmatyczny,
nr inw. MCh/N 6494.

Ryc. 8.

Av. Głowa barana
Rv. Orzeł kroczący w prawo
Fbg (1931), nr 258.

Ryc. 9.

Av. Tarcza z porożem jelenia
Rv. Hełm z pióropuszem o sześciu piórach
Muzeum w Chorzowie, Gabinet Numizmatyczny,
nr inw. MCh/N 9979.

Ryc. 10.

Av. Dwa skrzyżowane jelenie rogi
Rv. Hełm z pióropuszem profilem w prawo
Muzeum Narodowe we Wrocławiu,
Gabinet Numizmatyczny, nr inw. 7666.

Ryc. 11.

Av. Jeździec na koniu zwrócony w prawo, za nim rozeta
Rv. Ozdobny krzyż
Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Gabinet
Numizmatyczny, nr inw. 5133.

Ryc. 12.

Av. Smok skrzydlaty wspięty w prawo
Rv. Ozdobny krzyż kwiecisty
Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Gabinet
Numizmatyczny, nr inw. 9172.

Ryc. 13.

Av. Sześcioramienna gwiazda
Rv. Głowa wołu na wprost
Muzeum w Chorzowie, Gabinet Numizmatyczny,
nr inw. MCh/N 9975.

Ryc. 14.

Av. Kogut zwrócony w prawo
Rv. Tarcza z rozetami
Fbg (1931), nr 162.

Ryc. 15.

Av. Postać biskupa na wprost w mitrze,
z pastorałem w lewej ręce, otoczona pięcioma
gwiazdkami
Rv. Baranek Boży w aureoli z proporcem
Muzeum w Chorzowie, Gabinet Numizmatyczny,
nr inw. MCh/N 6500.

Ryc. 16.

Av. Postać biskupa na wprost w mitrze,
z pastorałem w prawej i krzyżem w lewej ręce.
Po boku gwiazdka.
Rv. Baranek Boży w aureoli z proporcem
Muzeum w Chorzowie, Gabinet Numizmatyczny,
nr inw. MCh/N 9187.

Ryc. 17.

Av. Postać biskupa na wprost w mitrze,
z pastorałem w prawej i krzyżem w lewej ręce,
otoczona trzema gwiazdkami
Rv. Baranek Boży w aureoli z proporcem
Slezské zemské muzeum, inv. č. Nu I/1113.

Ryc. 18.

Av. Baranek Boży w aureoli z proporcem
Rv. Tarcza z orłem śląskim
Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Gabinet
Numizmatyczny, nr inw. 3732.

Mečislav B o r á k

PERSONÁLNÍ SLOŽENÍ JEDNOTEK POLICIE SLEZSKÉHO VOJVODSTVÍ NA TĚŠÍNSKU V LETECH 1938–1939

Abstract

The material study summarizes the results of archive research and supplements the recently published work on history, structure and activities of the Polish Police of the Duchy of Silesia (Policja Województwa Śląskiego) in the occupied Teschen region between October 1938 and September 1939. It is based primarily on the materials from the collection of the Duchy of Silesia Police, which is deposited in the State Archive in Katowice. The study is based mainly on the personal records and files of Silesian policemen and also the headquarters' commands from the years 1938–1939. The collection was held by German invaders during the war and after the war it became the Soviet war trophy for many years, thus at present it is quite fragmental. Nevertheless, it has become the basic precondition of the research because together with the study of Polish historians, who used also other parts of the police agenda, it enabled the reconstruction of the structure of the police units in the Teschen region and determines almost eight hundred of its policemen.

Keywords: Polish Police, Teschen, Silesia 1938–1939, material study

Tato materiálová studie shrnuje výsledky archivního výzkumu¹ a doplňuje nedávno vydanou práci o historii, struktuře a činnosti polské Policie Slezského vojvodství (*Policja Województwa Śląskiego*, dále jen PWŚl.) na zabraném území Těšínska v době od října 1938 do září 1939.² Vychází především z materiálů fondu Policie Slezského vojvodství, který je uložen ve Státním archivu v Katovicích.³ Základem této studie byly zvláště personální spisy a osobní kartotéky slezských policistů,⁴ stejně jako rozkazy Hlavního velitelství PWŚl. z let 1938 a 1939.⁵ Tento fond prošel za války rukama německých okupantů a po ní se na řadu let stal sovětskou válečnou trofejí, takže je dnes značně torzovitý.⁶ Přesto se stal základním předpokladem výzkumu, neboť spolu se studií polských historiků,⁷ která z něj rovněž vycházela a využila i dalších částí policejní agendy, umožnil zrekonstruovat strukturu policejních jednotek na Těšínsku a jmenovitě určit téměř osm set jejich příslušníků.

¹ Výzkum se uskutečnil v rámci interního grantového projektu Slezského zemského muzea v Opavě č. IGS201110.

² Mečislav BORÁK, *Struktura a činnost Policie Slezského vojvodství na Těšínsku v letech 1938–1939*, ČSZM–B 62, 2013, s. 1–23.

³ Státní archiv v Katovicích (*Archiwum Państwowe w Katowicach*, dále jen APK), fond Policie Slezského vojvodství (*Policja Województwa Śląskiego*, dále jen PWŚl.). Fond podrobně popsal Edward DŁUGAJCZYK, *Inwentarz akt Policji Województwa Śląskiego [1911] 1922–1939*, Katowice 2010 [Archiwum Silesiae Superioris, vol. II]. Fond tvoří celkem 718 archivních jednotek, tj. 16,5 m spisů.

⁴ APK, f. PWŚl., sign. 72–106. Jsou zde evidenční personální karty, periodické kvalifikační listiny, návrhy na vyznamenání, životopisy, dotazníky, prohlášení, smlouvy, průkazy, jen zcela výjimečně fotografie.

⁵ TAMTÉŽ, sign. 9 a 10.

⁶ Např. osobní spisy a kartotéky ve 35 kartonech tvoří sice přes devět tisíc listů, ale týkají se jen několika málo tisíc osob, navíc některá písmena v kartotéce buď zčásti nebo zcela chybí (např. G, H, I, J, S, Z, Ž). Podle průzkumných sond (např. v souvislosti s verifikovanými oběťmi tzv. katyňského zločinu z řad policistů PWŚl.) může v kartotéce policistů chybět až třetina jmen.

⁷ Bernard KAYZER – Ziemowit Bernard KAYZER, *Policja Województwa Śląskiego i pododdziały zwarte Policji Państwowej – udział w inkorporacji Zaolzia (1938–1939) i wojnie obronnej (1939)* [dále jen PWŚl. i pododdziały zwarte PP – udział], in: *Przegląd Policyjny*, 2008, nr 4 (92), s. 74–78.

Podle hlášení vojvodova delegáta u operační skupiny „Slezsko“ ze 26. října 1938 byla pro zabrané území Těšínska zřízena dvě okresní velitelství PWŚl. (pro bývalou československou část okresu Těšín a pro okres Fryštát), sedm komisariátů a 35 stanic.⁸ Podle Úředního věstníku,⁹ v němž byla oznámena dislokace policejních jednotek na zabraném území, vznikla místo plánovaného komisariátu v Jablunkově jen policejní stanice, a naopak ze stanice v Petřvaldě vznikl v prosinci 1938 komisariát. Po delimitaci státní hranice mezi Polskem a Československem byly k těšínskému okresu přiřazeny i tři stanice zřízené v obcích frýdeckého okresu (Šenov, Vojkovice a polská část Morávky) a dvě stanice v obcích zabraných na Slovensku (Svrčinovec a Skalité). V obou okresech vznikla též Vyšetřovací oddělení (*Wydziały Śledcze*) a jízdní čety (*Plutony Konne*), v Bohumíně byla zřízena policejní škola a ve Fryštátě rota policejních kandidátů.

V přehledu uvádíme pouze policisty zařazené do konkrétních útvarů PWŚl. na Těšínsku a ponechali jsme stranou několik set policistů, kteří byli do některého z okresů nebo obecně na Těšínsko (Zaolzí, *Zaolzie*) pouze delegováni a jejichž skutečné zařazení jsme nezjistili. Většinou zde jen dočasně vypomáhali a odešli zpět do vnitrozemí Polska již během října 1938, protože se u nich nepředpokládalo trvalé nasazení na zabraném území. Nebylo sem zařazeno ani zhruba sto nových policistů z náboru mezi rodáky z českého Těšínska, kteří byli hned po výcviku zařazení na stanice ve vnitrozemí Polska. Přehled zachycuje příjmení a jméno policisty, jeho hodnost, příchod do útvaru (příp. i odchod) a sdělení, odkud dotyčný přišel. Pokud poslední údaj není uveden, jedná se většinou o nově přijaté policisty nebo údaj nebyl zjištěn, což je zvýrazněno otazníkem. Pokud je to známo, jsou označeni i velitelé příslušných útvarů.

Jsmo si vědomi toho, že přehled personálního složení jednotek PWŚl. na zabraném Těšínsku je neúplný, neboť torzovitě jsou bohužel i archivní zdroje, nicméně aspoň základní obraz sledované problematiky přehled může poskytnout.

Použité zkratky:

kom.	komisariát	stan.	stanice
odd.	oddělení	velit.	velitelství
okr.	okresní	vyšetř.	vyšetřovací
PP	Policja Państwowa, Státní policie	WP	Wojsko Polskie, Polské vojsko
PWŚl.	Policja Województwa Śląskiego, Policie Slezského vojvodství		

Personální složení jednotek Policie Slezského vojvodství na Těšínsku v letech 1938–1939

Fryštátský okres

Okresní velitelství Fryštát (Komenda Powiatowa)

Atanowski Franciszek, strážmistr, od 17. 11. 1939, z Velit. záloh Katowice
 Bargiel Romuald, komisař, velitel, od 25. 1. 1939, z Kom. Świętochłowice
 Folek Franciszek, nadstrážník, od 7. 4. 1939, ze Stan. Pszczyna
 Gaszczyk Karol, zřízenec, od 10. 2. 1939

⁸ Jerzy TOMASZEWSKI, *Sprawozdania z ustanowienia polskiej administracji na Zaolziu w 1938 r.*, in: Slezský sborník 99, 2001, s. 286.

⁹ 54. *Komunikat o dyslokacji Policji Województwa Śląskiego na obszarze Śląska Zaolziańskiego*, in: Dziennik Urzędowy Delegata Wojewody Śląskiego przy Dowódcy Samodzielnej Grupy Operacyjnej Śląsk, Nr 10, Cieszyn Zachodni 21. 10. 1938.

Gąsczyk Antoni, nadstrážník, od 20. 12. 1938, z Okr. velit. Bielsko
Gołąb Juliusz, nadstrážník, od 18. 7. 1939, z Velit. záloh Katovice
Korpok Piotr, nadstrážník, od července 1939, z Kom. Nový Bohumín
Krzystek Gustaw, nadkomisař, velitel, od 13. 12. 1938, z Okr. velit. Bielsko
Księżarczyk Teodor, strážník, od 3. 1. 1939, z II. Kom. Chorzów
Łabudek Karol, strážmistr, od 21. 12. 1938, z Okr. velit. Bielsko
Przeczek Leon, strážník, od 1. 7. 1939, ze Stan. Wilcza Dolna
Rataj Jerzy, strážník, od 26. 7. 1939, z Velit. 3. roty policejních kandidátů Fryštát
Rozbrój Jan, strážmistr, od 1. 11. 1938 do 24. 5. 1939
Śliwka Jerzy, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z Vyšetř. odd. Chorzów
Smuż Alojzy, strážník, od 20. 4. 1939, z Kom. Trzyniec
Stonawski Jan, strážník, od 26. 7. 1939, z Velit. záloh Katovice
Węglorz Karol, strážník, od 3. 1. 1939, ze Stan. Piotrowice
Woska Paweł, nadstrážník, od 23. 2. 1939, z II. Kom. Chorzów
Wójcik Jan, komisař, od 5. 1. 1939 do 2. 2. 1939, z I. Kom. Katovice
Wybierek Juliusz, nadstrážník, od 1938 (?)

Vyšetřovací oddělení Fryštát (Wydział Śledczy)

Bonczek Józef, vrchní strážmistr, od 20. 12. 1938, z Vyšetř. odd. Katovice
Dobrowolski Marian, strážník, od 21. 12. 1938 do 15. 5. 1939, z Vyšetř. odd. Katovice
Dymalski Józef, nadstrážník, z Vyšetř. odd. Chorzów
Francus Marian, strážník, od 26. 5. 1939, z Vyšetř. odd. Katovice
Hoppek Engelbert, nadstrážník, od 27. 12. 1938, z Důstojnické stan. Tarnowskie Góry
Jeleń Bolesław, nadstrážník, od 27. 12. 1938, z II. Kom. Chorzów
Kalina Arnold, strážník, od 27. 12. 1938, ze Stan. Kochcie
Kłoda Paweł, strážník, od 27. 12. 1938, z Kom. Lipiny
Koczur Stanisław Józef, nadstrážník, od 26. 12. 1938, z Kom. Hajduki Wielkie
Kornas Teofil, vrchní strážmistr, od července 1939, z Vyšetř. odd. Těšín
Kubaniec Józef, nadstrážník, od 2. 3. 1939, ze Stan. Rychvald
Lenartowski Franciszek, nadstrážník, od 23. 2. 1939, z Vyšetř. odd. Chorzów
Makselon Eugeniusz, strážmistr, od 2. 3. 1939 do 19. 7. 1939
Mašlorz Piotr, strážník, od 27. 12. 1938, z Kom. Ruda Śląska
Nawrat Józef, strážmistr, od 21. 12. 1938, z Kom. Rybnik
Neff Alfred, strážmistr, od 23. 2. 1939, ze Stan. Bielsko
Opaska Stanisław, nadstrážník, od 1. 3. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Pauch Franciszek, nadstrážník, od 26. 5. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Pauch Stanisław, strážmistr, od 6. 3. 1939, z Vyšetř. odd. Katovice
Pilich Józef, vrchní strážmistr, od 20. 12. 1938, z Důstojnické stan. Mikołów
Pilorz Teodor, nadstrážník, od 27. 12. 1938, z II. Kom. Chorzów
Sekta Alfons Jan, strážník, od 27. 12. 1938, z II. Kom. Chorzów
Staś Wiktor, strážmistr, od 2. 3. 1939, z Kom. Fryštát
Swaczyna Wiktor, strážmistr, od 21. 12. 1938, ze Stan. Zebrzydowice
Turoń Paweł, nadstrážník, od 3. 1. 1939, z Kom. Radzionków
Wojnar Jerzy, nadstrážník, od 28. 1. 1939, z Vyšetř. odd. Chorzów

Velitelství 3. roty policejních kandidátů Fryštát (Dowództwo 3. Kompanii Kandydatów Szeregowych)

Brachaczek Brunon, strážník, od 5. 5. 1939
Bylok Dominik, strážník, od 5. 5. 1939, z Kom. Karviná
Felixs Karol, aspirant, od 26. 5. 1939, z Důstojnické stan. Wisła
Gania Antoni, kandidát, do 30. 6. 1939, propuštěn na vlastní žádost
Janek Wilhelm, kandidát, do 30. 6. 1939, propuštěn na vlastní žádost
Kret Franciszek, kandidát, do 30. 6. 1939, propuštěn na vlastní žádost
Kuczmiertz Henryk, strážník, od 1. 5. 1939, z Velit. záloh Katovice
Nikiel Józef, strážník, od 5. 5. 1939, z Velit. záloh Katovice
Olszar Karol, strážník, od 3. 6. 1939, z Velit. záloh Katovice
Rataj Jerzy, strážník, 1939 (?)
Rozbrój Jan, strážník, od 3. 6. 1939, z Velit. záloh Katovice
Sporysz Jan, strážník, od 24. 5. 1939, z Kom. Karviná
Sporysz Józef, strážník, od 3. 6. 1939, z Kom. Karviná

Stawiarski Paweł, kandydát, do 12. 5. 1939, propuštěn

Jízdní četa Orlová (Pluton Konny)

Gawlikowicz Józef, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z II. Kom. Chorzów
Gramczewski Bolesław, strážník, od 15. 2. 1939, z Kom. Rybnik
Guzy Augustyn, strážník, od 19. 12. 1938, ze Stan. Rychvald
Hudy Paweł, strážník, od 1939 (?), ze Stan. Rychvald
Kapłonek Alfons, strážník, od 1. 7. 1939, z Velit. záloh Katovice
Kozioł Wilhelm, strážník, od 21. 12. 1938 do 2. 8. 1939, z Jízdní čety Katovice
Kwosek Paweł, strážmistr, od 1. 7. 1939, z Jízdní čety Katovice
Mańka Michał, strážník, od 21. 12. 1938, z Jízdní čety Katovice
Michnol Walenty, strážmistr, od 21. 12. 1938 do 1. 7. 1939, z Jízdní čety Katovice
Miczko Augustyn, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z Jízdní čety Katovice
Morawski Tomasz, strážník, od 21. 12. 1938, z Jízdní čety Chorzów.
Mosz Jerzy, strážník, od 21. 12. 1938, z Jízdní čety Chorzów
Pastuszka Karol, vrchní strážmistr, od 21. 12. 1938, z Jízdní čety Chorzów
Piegza Bertold, strážník, od 21. 12. 1938, z Jízdní čety Katovice
Piszek Jan, zřízenec, od 20. 12. 1938, z Vyšetř. odd. Chorzów
Polok Józef, strážník, od 21. 12. 1938, z Jízdní čety Katovice
Polok Paweł, strážník, od 13. 1. 1939, ze Stan. Kochłowice
Quill Otton, strážník, od 23. 11. 1938, z Kom. Karviná
Raszka Oskar, przod, od 20. 12. 1938, ze Stan. Chorzów
Russek Jan, nadstrážník, od 20. 12. 1938, z Jízdní čety Katovice
Skrzypczyk Kurt, strážník, od 1. 7. 1939, z Velit. záloh Katovice
Sosna Józef, strážník, od 20. 12. 1938, z Jízdní čety Katovice
Spandel Roman, strážník, od 20. 12. 1938 do 2. 8. 1939, z Jízdní čety Katovice
Steuer Eryk, strážník, od 1. 7. 1939, z Velit. záloh Katovice
Suchocki Mieczysław, strážník, od 9. 1. 1939, z Kom. Fryštát
Szczyrbowski Wilhelm, strážník, od 1. 5. 1939, z Velit. záloh Katovice
Szostek Konrad, strážník, od 1. 7. 1939, z Velit. záloh Katovice
Wieczorek Emanuel, vrchní strážmistr, od 20. 12. 1938, z Jízdní čety Katovice
Witelski Czesław, strážník, od 20. 12. 1938, z Jízdní čety Katovice
Wyleżoł Franciszek, nadstrážník, od 20. 12. 1938, z Jízdní čety Katovice
Zieliński Antoni, strážník, od 13. 1. 1939, z Velit. záloh Katovice

Komisariát Fryštát (Fryštát, Staré Město, Ráj)

Badura Jerzy, strážník, od 2. 11. 1938
Bargiel Romuald, komisař, velitel, od 25. 1. 1939, z Kom. Świętochłowice
Brazda Antoni, strážník, od 3. 11. 1938
Cienciala Karol, strážník, od 2. 11. 1938 do 3. 3. 1939
Czapczyk Józef, nadstrážník, od 23. 12. 1938, z Kom. Karviná
Czerwiński Augustyn, nadstrážník, od 20. 12. 1938, ze Stan. Godów
Firla Rudolf, strážník, od 2. 11. 1938
Folwarczny Alojzy, strážník, od prosince 1938, z Kom. Rybnik
Gądzik Stanisław, strážník, od 20. 12. 1938, z Kom. Szopienice
Hadrosek Wilhelm, strážník, od 18. 8. 1939, z Velit. záloh Katovice
Hereda Ludwik, strážmistr, od 19. 12. 1938, ze Stan. Goleiszów
Jeznach Józef, nadstrážník, od 19. 12. 1938, ze Stan. Katovice-Letiště
Jokiel Sylwester, strážník, od 3. 11. 1938
Kajzer Jan, strážník, od 21. 12. 1938, z Kom. Świętochłowice
Koloń Jerzy, nadstrážník, od 20. 12. 1938, z Kom. Bielsko
Krokowski Jan, nadstrážník, od 22. 12. 1938 do února 1939, z I. Kom. Katovice
Łabędź Gustaw, strážník, od 27. 12. 1938, z Důstojnické stan. Pszczyna
Małek Jan, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Sauer mann Antoni, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Słowik Wilhelm, strážník, od 23. 12. 1938, ze Stan. Kochłowice
Śmietański Zygmunt, strážmistr, od 21. 12. 1938, z Kom. Bielsko
Staś Wiktor, strážmistr, od 21. 12. 1938, ze Stan. Istebna
Stryczek Paweł, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Suchocki Mieczysław, strážník, od 1. 11. 1938 do 8. 1. 1939, z Velit. záloh Katovice

Tannenberg Paweł, strážmistr, od 21. 12. 1938, z Kom. Těšín
Warzecha Ludwik, strážník, od 27. 12. 1938, z I. Kom. Chorzów
Wiśniowski Józef, vrchní strážmistr, velitel, od 21. 12. 1938
Wowro Alojzy, strážník, od 21. 12. 1938, z II. Kom. Katowice
Wojnar Karol, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Zebrzydowice
Wyrtki Konrad, nadstrážník, od 27. 12. 1938, z Kom. Rybnik
Zientek Jan, nadstrážník, od 22. 12. 1938, ze Stan. Kaczyce

Komisariát Karviná (Karviná, Sovinec, důl Hohenegger, důl Barbora, důl Jindřiška)

Antosiewicz Juliusz, strážník, od 20. 12. 1938, ze Stan. Bulsowice
Białas Stefan, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Białoń Karol, strážník, od 1. 11. 1938 do 12. 7. 1939
Biela Albert, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Branny Józef, vrchní strážmistr, velitel, od 20. 12. 1938, ze Stan. Mikołów
Bula Alfons, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Burczyk Paweł, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Bylok Dominik, strážník, od 20. 12. 1938 do 4. 5. 1939, z Kom. Świętochłowice
Czapczyk Józef, nadstrážník, od 19. 12. do 23. 12. 1938, z I. Kom. Katowice
Dudek Franciszek, strážník, od 1. 11. 1938 do 3. 2. 1939
Eichler Jerzy, strážník, od 1. 11. 1938
Faber Józef, strážník, od 1. 11. 1938
Francuz Franciszek, strážník, od 20. 12. 1938, ze Stan. Chropaczów
Gabzdyl Franciszek, nadstrážník, od 20. 12. 1938, z Vyšetř. odd. Chorzów
Gałuszka Józef, vrchní strážmistr, velitel, od 20. 12. 1938, z Kom. Skoczów
Gibaszek Adam, strážník, od 22. 12. 1938, z Kom. Łagiewniki
Gwóźdź Leopold, strážník, od 30. 3. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Jarząbek Antoni, strážník, od 20. 12. 1938, ze Stan. Katowice-Ligota
Juzof Karol, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Puńców
Kokot Paweł, strážník, od 23. 12. 1938, z Kom. Nowa Wieś
Kołatek Józef, strážmistr, od 20. 12. 1938, ze Stan. Skoczów
Kornas Wincenty, strážník, od 1938 (?) do 29. 7. 1939
Kostorz Marcin, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Kowalczyk Franciszek, strážník, od 30. 3. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Kowalski Wincenty, nadstrážník, od 2. 3. 1939, z Kom. Hajduki Wielkie
Kozusznik Henryk, strážmistr, od 20. 12. 1938, z Železničního kom. Katowice
Krawczyk Jan, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z Kom. Hajduki Wielkie
Kubeczka Karol, strážmistr, od 21. 12. 1938, velitel expozitury Důl Jindřich
Kwoczala Henryk, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Ligocki Antoni, strážník, od 2. 11. 1938
Lojkasek Adolf, strážník, od 2. 11. 1938
Łupiński Józef, strážník, od 2. 11. 1938 do 1. 3. 1939
Lysek Alojzy, strážník, od 2. 11. 1938
Macura Karol, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Pietrzyk Mieczysław, strážník, od 31. 3. 1939, ze Stan. Polská Lutyně
Prandzioch Paweł, strážník, od 27. 12. 1938, z I. Kom. Chorzów
Quill Otton, strážník, od 1. 11. 1938 do 22. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Racki Piotr, strážník, od 23. 2. 1939, z Kom. Siemianowice
Ruppik Gerhard, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Ryś Ludwik, strážník, od 21. 12. 1938, z II. Kom. Katowice
Sikora Alojzy, strážník, od 3. 11. 1938 do 26. 12. 1938
Sochaczewski Jan, strážník, od 21. 12. 1938, z Kom. Siemianowice
Sojka Józef, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Sporysz Jan, strážník, od 1938 (?) do 28. 2. 1939, z II. Kom. Chorzów
Sporysz Józef, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Synoczek Józef, strážník, od 27. 12. 1938, z Kom. Bielsko
Szymiczek Wincenty, strážmistr, od 21. 12. 1938, z Kom. Bielsko
Trojanowicz Ignacy, vrchní strážmistr, od 23. 2. 1939, z Kom. Roździeń
Ulfik Paweł, strážník, od 22. 12. 1938, z Kom. Bielsko
Wieczorek Eryk, strážník, od 23. 12. 1938, z Kom. Siemianowice
Wilczak Czesław, strážmistr, od 22. 12. 1938, z Kom. Roździeń

Witoszek Rudolf, vrchní strážmistr, od 21. 12. 1938 do 22. 6. 1939, z Vyšetř. odd. Katovice
Wojnar Karol, strážník, od 7. 11. 1938
Zimmer Władysław, strážník, od 21. 12. 1938 do 2. 8. 1939, z Kom. Szopienice

Komisariát Nový Bohumín (Nový Bohumín)

Bajtek Franciszek, strážník, od 15. 11. 1938
Balon Adolf, strážník, od 15. 11. 1938
Bojko Józef, strážník, od 3. 11. 1938 do 22. 2. 1939
Brzezina Augustyn, strážník, od 20. 12. 1938, z Kom. Siemianowice
Brzozowski Józef, nadstrážník, od 20. 12. 1938, z III. Kom. Katovice
Budny Jan Klemens, nadstrážník, od 20. 12. 1938, z Kom. Zebrzydowice
Byra Jan, strážník, od 15. 11. 1938
Cienciala Alojzy, strážník, od 3. 11. 1938
Ciešlar Jan (I), strážník, od 15. 11. 1938 do 13. 4. 1939
Ciešlar Jan (II), strážník, od 15. 11. 1938
Ciołka Jan, strážmistr, od 20. 12. 1938, z Kom. Siemianowice
Ćmiel Paweł, strážník, od 15. 11. 1938 do 13. 4. 1939
Chwaliszewski Stanisław, nadstrážník, od 6. 2. 1938, z Železničního kom. Katovice
Czudek Alojzy, strážník, od 15. 11. 1938
Czyż Paweł, strážmistr, od 20. 12. 1938, z Vyšetř. odd. Katovice
Dajka Alfred, strážník, od 20. 12. 1938, z Kom. Piekary Śląskie
Danyś Jan, strážník, od 15. 11. 1938 do 12. 7. 1939
Foltyn Stefan, strážník, od 15. 11. 1938 do 14. 4. 1939
Franek Józef, strážník, od 15. 11. 1938 do 13. 4. 1939
Frej Józef, vrchní strážmistr, od 1. 2. 1939, z Kom. Katovice-Zalęże
Fujcik Władysław, strážník, od 15. 11. 1938
Gałgonek Ludwik, vrchní strážmistr, od 20. 12. 1938, z Kom. Siemianowice
Gulba Jan Franciszek, strážník, od 26. 2. 1938, z I. Kom. Chorzów
Górzyński Sylwester, strážník, od 20. 12. 1938, ze Stan. Michałkowice
Gwóźdź Leopold, strážník, od 15. 11. 1938 do 30. 3. 1939, z II. Kom. Katovice
Halor Antoni, strážník, od 27. 12. 1938 do 4. 8. 1939, z I. Kom. Chorzów
Hanak Alojzy, strážník, od 15. 11. 1938
Herman Jan, strážník, od 31. 10. 1938, z Velit. záloh Katovice
Jamrozy Aleksander, nadstrážník, od 5. 2. 1939, ze Stan. pohotovosti Chorzów
Kantor Jan, strážník, od 15. 11. 1938
Kazanecki Alfons, nadstrážník, od 20. 12. 1938, z Kom. Těšín
Kempny Jarosław, strážník, od 15. 11. 1938 do 14. 4. 1939
Kleiman Karol, vrchní strážmistr, od 19. 12. 1938, z Kom. Mysłowice
Klimsza Franciszek, strážník, od 15. 11. 1938
Klus Józef, strážník, od 15. 11. 1938 do 13. 4. 1939
Kluz Jan, strážník, od 15. 11. 1938
Kołodziejczyk Augustyn, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Konieczny Ferdynand, nadstrážník, od 1938 (?) do 23. 8. 1939
Kopyto Paweł, strážník, od března 1939, ze Stan. Pawłowice
Korpok Piotr, nadstrážník, od 23. 12. 1938 do července 1939, ze Stan. Szopienice
Koszmider Rudolf, strážník, od 15. 11. 1938 do 14. 4. 1939
Kotas Józef, strážník, od 15. 11. 1938
Kowalczyk Franciszek, strážník, od 15. 11. 1938 do 30. 3. 1939
Kowalski Piotr, strážník, od 1938 (?) do 25. 7. 1939, z I. Kom. Chorzów
Kozanecki Alfons, nadstrážník, od 20. 12. 1938, z Kom. Zebrzydowice
Krzywkowski Marian, strážník, od 23. 2. 1939, ze Stan. Chorzów
Kufa Alojzy, strážník, od 15. 11. 1938
Kulig Wiktor, strážník, od 15. 11. 1938
Lasek Henryk, strážník, od 15. 11. 1938
Łabaj Franciszek, strážník, od 2. 11. 1938
Macher Józef, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Makselon Eugeniusz, strážmistr, od 19. 7. 1939, z Vyšetř. odd. Fryštát
Marosz Karol, strážník, od 2. 11. 1938 do 5. 2. 1939
Maruszczak Ernest, strážník, od 15. 11. 1938 do 31. 3. 1939, z Kom. Těšín
Michalewicz Emanuel, strážník, od 23. 12. 1938, ze Stan. Dąbrówka Mała

Michalewicz Stefan, nadstrážník, od 23. 2. do 22. 8. 1939, ze Stan. Strumień
Mierzwa Gerhard, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Misala Franciszek, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Zebrzydowice
Mitrenga Józef, strážník, od 15. 11. 1938 do 31. 3. 1939
Mrózek Jan, strážník, od 3. 11. 1938 do 18. 1. 1939
Nieslanik Paweł, strážník, od 15. 11. 1938
Nieżgoda Emil, strážník, od 15. 11. 1938
Olbrych Karol, strážmistr, od 21. 12. 1938, ze Stan. Zebrzydowice
Olszar Karol, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Olszowski Jerzy, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Opaska Stanisław, nadstrážník, od 21. 12. 1938 do 1. 3. 1939, ze Stan. Kończyce
Pak Józef, strážník, od 1938 (?), z Velit. záloh Katovice
Palarczyk Karol, strážník, od 15. 11. 1938
Pauch Franciszek, nadstrážník, od 21. 12. 1938 do 25. 5. 1939, z Kom. Piekary Śląskie
Pietrzyk Mieczysław, strážník, od 15. 11. 1938 do 15. 2. 1939
Piksa Rudolf, strážmistr, od 21. 12. 1938, ze Stan. Zebrzydowice
Pindor Jan, strážník, od 15. 11. 1938
Przybyła Wilhelm, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z Kom. Łagiewniki Śląskie
Puczok Józef, strážník, od 2. 11. 1938
Pyszko Alojzy, strážník, od 15. 11. 1938
Raszyk Robert, strážmistr, od 21. 3. 1939, z PP v Poleském vojvodství
Reichenbach Antoni, strážník, od 15. 11. 1938 do 31. 3. 1939
Rupała Antoni, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Zebrzydowice
Rusek Józef, strážník, od 15. 11. 1938 do 31. 12. 1938
Rygiel Leon, strážník, od 15. 11. 1938 do 31. 3. 1939
Rzepka Paweł, strážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Brzeziny Śląskie
Sacha Alojzy, strážník, od 15. 11. 1938 do 31. 12. 1938
Samiec Karol, strážník, od 2. 11. 1938 do 5. 2. 1939
Schuser Eugeniusz, strážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Zebrzydowice
Sikora Adam, strážník, od 2. 11. 1938 do 22. 2. 1939
Sikora Franciszek, strážník, od 15. 11. 1938 do 31. 3. 1939
Sikora Gustaw, strážník, od 15. 11. 1938
Sikora Jerzy, strážník, od 2. 11. 1938 do 22. 2. 1939
Sikora Paweł, strážník, od 15. 11. 1938
Siuda Franciszek, strážník, od 15. 11. 1938 do 13. 4. 1939
Skorupa Wincenty, strážník, od 15. 11. 1938
Spratek Jan, strážník, od 15. 11. 1938
Suchy Józef, strážník, od 15. 11. 1938
Supik Józef, strážník, od 15. 11. 1938
Szajer Rudolf, podkomisař, velitel, od 1938 (?)
Szelong Albert, strážník, od 2. 11. 1938 do 22. 2. 1939
Szlaur Karol, strážník, od 2. 11. 1938 do 22. 2. 1939
Szołtysik Józef, strážník, od 21. 12. 1938, z Kom. Zebrzydowice
Szop Józef, strážník, od 15. 11. 1938
Sztefik Paweł, strážník, od 15. 11. 1938
Szweđa Roman, nadstrážník, od 6. 2. 1939, ze Stan. pohotovosti Chorzów
Szymkowiak Michał, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z I. Kom. Katovice
Szypka Emil, strážník, od 15. 11. 1938
Szypowski Konstanty, nadstrážník, od 6. 2. 1939, ze Stan. Pszów
Walerus Aleksander, strážník, od 4. 3. 1939, z II. Kom. Katovice
Walach Jerzy, strážník, od 15. 11. 1938 do 12. 7. 1939
Warcop Franciszek, strážník, od 15. 11. 1938
Waszek Władysław, strážník, od 15. 11. 1938
Witoszek Rudolf, vrchní komisař, od 1. 7. 1939, z Kom. Karviná (vyšetř. sekce)
Woźniak Henryk, strážmistr, od 15. 3. 1939, z II. Kom. Chorzów
Wrzawiański Wawrzyn, nadstrážník, od 23. 2. 1939, z I. Kom. Chorzów
Wrodarczyk Józef, strážník, od 15. 3. 1939, z Vyšetř. odd. Katovice
Zachraj Roman, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Zagóra Jan, strážník, od 15. 11. 1938
Zemła [Zemła] Władysław, nadstrážník, od 21. 12. 1938 do 23. 8. 1939, ze Stan. Szczygłowice
Zotyka Adolf, strážník, od 15. 11. 1938

Żórawik Ewald, strážník, od 22. 12. 1938, ze Stan. Godów

Komisariát Orlová (Orlová)

Bojko Bazyli, strážník, od 23. 12. 1938, z Kom. Katowice
Chrośnik Erwin, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Czech Karol, vrchní strážmistr, velitel, od 20. 12. 1938, z Kom. Bielsko
Danisz Józef, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Duczek Ludwik, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Gandecki Stanisław Wojciech, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Gawlik, aspirant, velitel, od 1938 (?)
Gburski Franciszek, strážník, od 23. 12. 1938, z II. Kom. Katowice
Gburski Maksymilian, zřízenec, od 23. 12. 1938, z II. Kom. Katowice
Janik Jan, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Karpíński Roman, strážník, od 19. 12. 1938, z I. Kom. Katowice
Kasza Leopold, nadstrážník, od 4. 4. 1939, ze Stan. Ogrodzona
Kijewski Franciszek, strážník, od 20. 12. 1938, ze Stan. Chwałowice
Klein Rajmund, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Kupczyk Jan, strážník, od 20. 12. 1938, z I. Kom. Katowice
Michalek Jan, strážník, od 2. 11. 1938
Niemczyk Teodor, strážmistr, velitel, od 13. 12. 1938, z Kom. Rybnik
Nosek Tomasz, strážník, od 17. 2. 1939, ze Stan. Michałkowice
Pandel Paweł, nadstrážník, od 23. 12. 1938 do 23. 8. 1939, z Kom. Hajduki Wielkie
Opacki Ignacy, strážník, od 23. 12. 1938, z II. Kom. Katowice
Przybyła Józef, strážník, od 3. 11. 1938 do 3. 4. 1939
Smella Robert, nadstrážník, od 23. 12. 1938, z II. Kom. Chorzów
Smolik Alfred, strážník, od 1. 11. 1938 do 14. 5. 1939, z Velit. záloh Katowice
Stefański Władysław, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Michałkowice
Szafarczyk Alojzy Leon, vrchní strážmistr, vedoucí vyšetřovací sekce, od 21. 12. 1938, z Kom. Radzionków
Tatoj Adolf, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Tomczak Tomasz, strážník, od 23. 12. 1938, z III. Kom. Katowice
Walczybok Franciszek, strážník, od 23. 12. 1938, z Kom. Piekary Wielkie
Wodniczak Piotr, nadstrážník, od 23. 12. 1938, z Kom. Mysłowice
Wójcik Józef, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice

Komisariát Petřvald (vznikl v prosinci 1938 ze Stanice Petřvald)

Börner Rudolf, strážník, od 3. 11. 1938
Buchwałdek Wiktor, strážník, od 2. 11. 1938 do 22. 2. 1939
Cieciotka Józef, strážník, od 2. 11. 1938 do 22. 2. 1939
Garcorz Konrad, strážník, od 26. 12. 1938, z I. Kom. Chorzów
Haiduk Alojzy, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Hofbauer Karol, nadstrážník, od 27. 12. 1938, ze Stan. Radlin
Jeżyszek Ferdynand, nadstrážník, od 1938 (?) do 23. 8. 1939
Kałużny Jan, strážník, od 22. 12. 1938, z Kom. Mysłowice
Karolak Stanisław, strážník, od 27. 1. 1939, ze Stan. pohotovosti Chorzów
Kawałowski Grzegorz, strážník, od 23. 12. 1938, z Kom. Siemianowice
Kmiciek Michał, strážník, od 20. 12. 1938, ze Stan. Świerklaniec
Kominek Zygfryd, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Kopernik Paweł, strážmistr, od 1938 (?), 17. 6. 1939 degradován na nadstrážníka
Kulpa Edward, strážník, od 21. 12. 1938, z Kom. Chorzów
Maruszczak Ernest, strážník, od 1. 4. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Mazur Wilhelm, nadstrážník, od 27. 12. 1938, ze Stan. Bobrowniki
Mitrenga Józef, strážník, od 1. 4. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Molinek Rudolf, strážník, od 3. 11. 1938 do 24. 4. 1939
Mozolowski [Mozielowski] Ludwik, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Mrózek Jan, strážník, od 16. 4. 1939, z Velit. záloh Katowice
Niemczyk Jan, strážník, od 3. 11. 1938
Nowak Jan, strážník, od 3. 11. 1938
Paszek Emil, nadstrážník, od 16. 2. 1939, z Kom. Lipiny
Piekarz Walenty, nadstrážník, od 1938 (?) do 5. 2. 1939, z III. Kom. Katowice
Popielas Ignacy, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice

Reichenbach Antoni, strážník, od 1. 4. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Rygiel Leon, strážník, od 1. 4. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Santarius Józef, strážník, od 3. 11. 1938 do 22. 3. 1939
Santarius Józef, strážmistr, od 3. 11. do 20. 12. 1938, z Důstojnické stan. Mikołów
Sikora Franciszek, strážník, od 1. 4. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Schönmann Kurt, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Smaga Jan, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. pohotovosti Chorzów
Szajer Antoni, strážník, od 6. 2. 1939, ze Stan. pohotovosti Chorzów
Szczuka Adolf, strážník, od 2. 11. 1938
Szeliga Leon, Strážník, od 2. 11. 1938 do 22. 2. 1939
Szparaga Tadeusz, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z I. Kom. Katowice
Tytko Jan, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Twardzik Marian, vrchní strážmistr, velitel, od 13. 12. 1938, z II. Kom. Katowice
Wantulok Ludwik, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Wawrzyk Antoni, strážník, od 27. 12. 1938, z I. Kom. Chorzów
Wawrzyn Antoni, vrchní strážmistr, velitel, od 27. 12. 1938 do 30. 6. 1939
Wawrzyńczok Tomasz, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Zemla [Zemla] Władysław, nadstrážník, od 23. 8. 1939, z Kom. Nový Bohumín

Stanice:

Albrechtice (Albrechtice)

Dudek Jan, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z Kom. Ruda Śląska
Gołąb Franciszek, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Janikowski Wilhelm, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Stonawski Józef, strážmistr, velitel, od 20. 12. 1938, ze Stan. Gierałtowice
Śmiga Augustyn, nadstrážník, velitel, 1938 (?)

Bohumín-Město (Bohumín-Město)

Bujoczek Stefan, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Frydrych Jan, strážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Brzezie nad Odrou
Horník Emanuel, strážník, od 21. 12. 1938, z Železničního kom. Katowice
Kanclecz Szczepan, strážník, od 20. 12. 1938, z I. Kom. Katowice
Kleiman Karol, strážmistr, velitel, od 1938 (?), z Kom. Mysłowice
Kocur Ferdynand Wiktor, strážmistr, velitel, od 21. 12. 1938, z Jízdní čtyř Katowice
Lubos Stefan, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Simon Rudolf, strážník, od 2. 11. 1938
Spieñ Adam, nadstrážník, od 6. 2. 1939, ze Stan. Wapienica
Wozab Maksymilian, nadstrážník, od 20. 12. 1939, z Pohraniční stan. Świętochłowice

Darkov (Darkov)

Machnik Antoni, strážník, od 1. 11. 1938 do 2. 3. 1939, z Velit. záloh Katowice
Polok Antoni, nadstrážník, od 27. 12. 1938, z Kom. Łagiewniki Śląskie
Puczek Rudolf, strážník, od 2. 11. 1938
Putniarz Józef, strážmistr, velitel, od 20. 12. 1938, ze Stan. Makoszowy
Rzeka Franciszek, strážník, od 1. 11. 1939, z Velit. záloh Katowice

Dětmarovice (Děrmarovice, Závada)

Bogaczyk Leon, vrchní strážmistr, od 29. 10. 1939, z I. Kom. Katowice
Francuz Franciszek, strážmistr, velitel, od 21. 12. 1938, z Kom. Łagiewniki Śląskie
Gnizia Karol, nadstrážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Kokot Augustyn, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Koza Emil, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Mikula Ernest, nadstrážník, od 2. 11. 1938 do 6. 2. 1939
Musiała Piotr, strážník, od 27. 12. 1938, ze Stan. Jastrzębie Dolne
Urbiński Józef, strážník, od 13. 1. 1939, ze Stan. Jastrzębie Dolne
Wardas Karol, strážník, od 20. 12. 1938, z II. Kom. Katowice

Dolní Suchá (Dolní Suchá, Prostřední Suchá)

Cimala Wilhelm, vrchní strážmistr, velitel, od 21. 12. 1938, z Velit. města Chorzów
Farnik Karol, strážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Międzyrzecze Górne
Figołuszka Robert, strážník, od 1. 11. 1938
Figura Władysław, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Chrobok Fryderyk, vrchní strážmistr, velitel, od 1939 (?), ze Stan. Skřečoň
Soszka Jerzy, strážník, od 2. 11. 1938
Soszka Ludwik, strážník, od 1. 11. 1938 do února 1939, z Velit. záloh Katowice
Sosna Jan, strážník, od 20. 12. 1938, ze Stan. Jejkowice
Szołtysek Henryk, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Szymczak Mikołaj, strážník, od 25. 2. 1939, ze Stan. Rydułtowy

Doubrava (Doubrava)

Fukała Karol, strážník, od 2. 11. 1938 do 1. 3. 1939
Kajsztura Franciszek (II), strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Morawiec Franciszek, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z Kom. Bielsko
Pietrzak Władysław, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Rusek Erwin, strážník, od 2. 11. 1938
Sikora Józef, strážmistr, velitel, od 21. 12. 1938, ze Stan. Kalety
Trojak Jan, strážník, od 2. 11. 1938
Stefański Władysław, nadstrážník, velitel, od 21. 12. 1938, ze Stan. Michałkowice

Horní Suchá (Horní Suchá)

Čmiel Paweł, strážník, od 14. 4. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Folwarczny Jan, strážmistr, velitel, od 1938 (?)
Jeżyszek Ferdynand, nadstrážník, od 23. 8. 1939, z Kom. Petřvald
Macura Henryk, strážník, od 3. 11. 1938
Pyrek Adolf, strážník, od 1. 11. 1938 do 12. 7. 1939, z Velit. záloh Katowice
Sucha Ludwik, strážník, od února 1939, ze Stan. Dolní Suchá
Śmiga Augustyn, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Ustroń

Lazy (Lazy)

Bednarz Alojzy, strážmistr, od 20. 12. 1938, z Kom. Świętochłowice
Gajda Kazimierz, strážník, od 2. 8. 1939
Gajek Józef, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Grochowalski Stanisław, strážník, od 23. 12. 1938, z Pohraniční stan. Łagiewniki Śląskie
Korzec Antoni, nadstrážník, od 20. 12. 1938, ze Stan. Orzegów
Macura Józef, strážník, od 3. 11. 1938 do 5. 2. 1939, pak na Stan. Pawłowice
Martynek Jerzy, strážník, od 3. 11. 1938
Menzyk Rudolf, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Michnik Alojzy, vrchní strážmistr, velitel, od 21. 12. 1938, ze Stan. Wodzisław
Pietrucha Rudolf, strážník, od 1. 11. 1938
Walkowiak Ignacy, strážník, od 6. 2. 1939, ze Stan. Pawłowice

Louky (Louky)

Franek Józef, strážník, od 14. 4. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Klejczyk Antoni, strážmistr, od 19. 12. 1938, ze Stan. Brenna
Oczadły Józef, vrchní strážmistr, velitel, od 21. 12. 1938, z Kom. Těšín
Štupík Sylwester, strážník, od 1. 11. 1938
Žłobiński Roman, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice

Německá Lutyně (Německá Lutyně, Věřňovice)

Błaszczyk Karol, strážník, od 2. 3. 1939, ze Stan. Polská Lutyně
Duda Aleksy, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Kapica Teodor, strážník, od 21. 12. 1938, z II. Kom. Katowice
Klocek Antoni, vrchní strážmistr, velitel, od 21. 12. 1938, z Železničního kom. Katowice
Michalewicz Walerian, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z II. Kom. Katowice
Mnich Kazimierz, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z I. Kom. Katowice
Nowak Adam, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Karol-Emanuel Świętochłowice

Polok Karol, nadstrážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Toman Józef, nadstrážník, od 20. 12. 1938 do 6. 6. 1939, ze Stan. Bobrowniki
Wronka Józef, strážník, od 3. 6. 1939, z Důstojnické stan. Tamowskie Góry

Petrovice (Petrovice, Prstná, Marklovice)

Adamski Franciszek, strážník, od 27. 12. 1938, ze Stan. Wilcza Dolna
Klimsza Wilhelm, strážník, od 6. 12. 1938
Niemyzyk Teodor, strážmistr, velitel, od 13. 12. 1938, z Kom. Rybnik
Szkandera Józef, strážmistr, velitel, od 20. 12. 1938, ze Stan. Goczalkowice-Zdrój
Tkocz Wiktor, nadstrážník, od 23. 2. 1939, ze Stan. Raszczycy
Wojciechowski Rajmund, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Zagóra Paweł, strážník, od 2. 11. 1938

Petřvald viz Komisariát Petřvald

Polská Lutyně (Polská Lutyně)

Błaszczyk Karol, strážník, od 1938 (?) do 1. 3. 1939, ze Stan. Czerwionka
Halor Antoni, strážník, od 4. 8. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Krotowski Jan, nadstrážník, velitel, od února 1939, z I. Kom. Katovice
Lasek Henryk, strážník, od 1938 (?) do 12. 7. 1939
Moczala Jan, nadstrážník, velitel, od 21. 12. 1938, ze Stan. Katovice-Brynów
Pietrzyk Mieczysław, strážník, od 16. 2. do 30. 3. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Preś Ludwik, strážník, od 23. 12. 1938, z Kom. Nowa Wieś
Walke Wilhelm Faustyn, nadstrážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice

Poruba (Poruba)

Bajtek Franciszek, strážník, od 2. 1. do 5. 2. 1939 z Kom. Nový Bohumín
Bonczyk Wincenty, nadstrážník, od 23. 12. 1938, z Kom. Ruda Śląska
Faber Engelbert, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Góral Franciszek, nadstrážník, od 19. 12. 1938, z Vyšetř. odd. Chorzów
Knopik Albert, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Kołder Józef, vrchní strážmistr, velitel, od 20. 12. 1938, ze Stan. Mikuszowice
Matuszek Edwin, strážník, od 2. 11. 1938
Nowak Jan, vrchní strážmistr, velitel, od 1938 (?), z Kom. Świętochłowice

Pudlov (Pudlov, Vrbice)

Ciolek Michał Wacław, strážník, od 1938 (?) do 18. 2. 1939, z Velit. záloh při Hlavním velit. PP Żyradów
Grunert Ernest, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Gryszka Alojzy, strážmistr, od 20. 12. 1938, ze Stan. Wodzisław
Jeleń, vrchní strážmistr, velitel, od 1938 (?)
Kampa Teodor, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Kwolek Józef, strážník, od 20. 11. 1938
Nędza Roman, nadstrážník, od 23. 12. 1938, z Kom. Mysłowice
Pawlas Paweł, strážník, od 3. 11. 1938
Piechocki Franciszek, nadstrážník, od 23. 2. 1939, z Kom. Bielsko
Piętok Ferdynand, strážník, od 2. 11. 1938
Szymik Karol, strážmistr, od 21. 12. 1938, ze Stan. Wozniki
Wycisłok Alojzy, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Wziętek Alojzy, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice

Rychvald (Rychvald)

Broda Jan, strážník, od listopadu 1938 do 6. 2. 1939
Bury Józef, strážník, od 2. 11. 1938 do 22. 2. 1939
Ćwięczek Jan, nadstrážník, od 27. 12. 1938
Foltyn Stefan, strážník, od 14. 4. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Greinert Wiktor, nadstrážník, od 16. 2. 1939, z Pohraniční stan. Łagiewniki Śląskie
Guzy Augustyn, strážník, od 1. 11. do 19. 12. 1938, z Velit. záloh Katovice
Hudy Paweł, strážník, od 1. 11. 1938 do 20. 12. 1938, z Velit. záloh Katovice

Kacprzak [Kasprzak] Kazimierz, strážník, od 2. 3. 1939, ze Stan. Chybie
Kania Franciszek, strážník, od 2. 3. 1939, Kom. Ruda
Kempny Jarosław, strážník, od 14. 4. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Kesselring Leon, vrchní strážmistr, od 20. 12. 1938, z Kom. Radzionków
Klais Karol, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Klus Józef, strážník, od 14. 4. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Koszmider Rudolf, strážník, od 14. 4. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Kotula Władysław, strážník, od 3. 11. 1938
Kubaniec Józef, nadstrážník, od 19. 12. 1938 do 1. 3. 1939, z Kom. Chorzów
Kubieniec Józef, strážník, od 20. 12. 1938, z II. Kom. Chorzów
Kwolek Ludwik, strážník, od ? do 15. 2. 1939
Loskot Ludwik, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Mrózek Henryk, strážník, od 2. 11. 1938
Mucek Franciszek, nadstrážník, od 15. 3. 1939, ze Stan. Chorzów
Musiał Alojzy, nadstrážník, od 2. 8. 1939, z III. Kom. PP Kraków
Piechaczek Paweł, strážník, od 27. 12. 1938, z II. Kom. Chorzów
Powada Franciszek, strážník, od 2. 11. 1938
Raszka Józef, strážník, od 2. 11. do 20. 12. 1938
Stabiński Wilhelm, strážník, od 23. 2. 1939, ze Stan. Pszów
Suchanek Karol, strážník, od 3. 11. 1938
Sukiennik Józef, strážník, od 21. 12. 1938, z II. Kom. Chorzów
Szombara Józef, strážník, od 16. 2. 1939, z Kom. Lipiny
Szweđa Gerhard, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Świeży Edward, strážník, od 27. 12. 1938, z Důstojnické stan. Tarnowskie Góry
Wieczorek Emanuel, vrchní strážmistr, od 1938 (?), z Jízdní čty Orlová
Wiesner Jerzy, vrchní strážmistr, velitel, od 21. 12. 1938, ze Stan. Pogotowie Rybnik
Witosz Józef, strážník, od 2. 11. 1938
Wojtala Franciszek, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice

Skřečon (Skřečon)

Burdyna Bogusław, strážník, od 20. 12. 1938, z Kom. Siemianowice
Cimała Wilhelm, vrchní strážmistr, velitel, od 1939 (?), ze Stan. Dolní Suchá
Dera Ludwik, strážník, od 1. 1. 1938, z Velit. záloh Katovice
Domżał Edward, nadstrážník, od 2. 1. 1939, ze Stan. Brzezinka
Fryczek, nadstrážník, velitel, od 1938 (?)
Hojnica Józef, nadstrážník, od 23. 12. 1938, z Kom. Nowa Wieś
Chrobok Józef, vrchní strážmistr, velitel, od 21. 12. 1938, z Důstojnické stan. Pszczyna
Krzosak Alojzy, nadstrážník, od 22. 12. 1938 do 31. 3. 1939
Martynek Paweł, strážník, od 2. 11. 1938

Stonava (Stonava)

Adamek Adolf, strážník, od 2. 11. 1938
Brachaczek Franciszek, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Delong Karol, nadstrážník, velitel, od 21. 12. 1938, ze Stan. Zabrzeg
Furman Wilhelm, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
König Jan, vrchní strážmistr, velitel, od 20. 12. 1938, ze Stan. Golasowice
Kupczak Piotr, nadstrážník, od 6. 2. 1939, z III. Kom. Chorzów

Záblatí (Záblatí)

Jezewski Michał, strážník, od 23. 12. 1938, ze Stan. Nowy Bytom
Loska Wiktor, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Prochas Stefan, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Siuda Franciszek, strážník, od 14. 4. 1939, z Kom. Nový Bohumín
Staniek Franciszek, strážmistr, velitel, od 20. 12. 1938, ze Stan. Czerwionka

Těšínský okres

Okresní velitelství Těšín

Brus Paweł, podporučík WP v záloze, od 27. 8. 1939 Oblastním doplňovacím velit. WP v Bielsku uvolněn z vojska do Okr. velit. PWŚl. v Těšíně
Gołab Ignacy, nadstrážník, od 1938 (?)
Grabowski Stanisław, strážmistr, od 1938 (?)
Herda Franciszek, nadstrážník, od 1938 (?)
Krzystek Gustaw, nadkomisariš, velitel, od 1938 (?), z Okr. velit. Bielsko
Sikora Jan, vrchní strážmistr, od 22. 12. 1938, z Kom. Těšín
Szafron Robert, zřízenec, od 1938 (?)
Szturc Rudolf, nadkomisariš, velitel, od 1938 (?)
Wiochna Franciszek Alojzy, poručík WP v záloze, od 27. 8. 1939 Oblastním doplňovacím velit. WP v Bielsku uvolněn z vojska do Okr. velit. PWŚl. v Těšíně

Vyšetřovací oddělení Těšín

Bączek Józef, strážmistr, od 1938 (?)
Cieñciała Gustaw, nadstrážník, od 25. 1. 1939, z Vyšetř. odd. Katowice
Dobrowolski Marian, strážník, od 15. 5. 1939, z Vyšetř. odd. Fryštát
Dudzik Edgar, strážník, od 27. 12. 1938, z Jízdní čety Katowice
Heczko Paweł, strážmistr, od 30. 12. 1938, z Velit. záloh Katowice
Jezierski Maksymilian, strážník, od 26. 5. 1939, z Vyšetř. odd. Katowice
Kisiel Stanisław, strážník, od 15. 3. 1939, z Kom. Těšín
Kornas Alojzy, strážník, od 26. 5. 1939, z Kom. Piekary Śląskie
Kornas Teofil, vrchní strážmistr, od 16. 5. 1939 do července 1939, z Vyšetř. odd. Chorzów
Linowiecki Bolesław, nadstrážník, od 26. 5. 1939, z Kom. Ruda Śląska
Pęcek Stefan, strážník, od 27. 12. 1938, z Kom. Nowa Wieś
Sikora Karol, vrchní strážmistr, od 1938 (?), z Vyšetř. odd. Katowice
Szczepański Józef, strážmistr, od 6. 2. 1939, ze Stan. Dziedzice
Wajda Ludwik, strážník, od 27. 12. 1938, ze Stan. Kończyce

Jízdní četa Těšín

Chrostek Jan, strážník, od 1. 7. 1939
Chudek Jan, strážník, od 1. 7. 1939
Dewor Konrad, strážník, od 1. 7. 1939, z Velit. záloh Katowice
Eichler Zygryd, strážník, od 1. 7. 1939, z Velit. záloh Katowice
Gałęziok Hubert, strážník, od 1. 7. 1939
Grabowski Walfryd, strážník, od 1. 7. 1939
Janecki Anotni, strážník, od 1. 7. 1939
Jasiński Teodor, strážník, od 1. 7. 1939
Kaczmarek Gerhard, strážník, od 26. 7. 1939, z Jízdní čety Chorzów
Karbowski Stanisław, strážník, od 1. 7. 1939
Kasperczyk Józef, strážník, od 1. 7. 1939
Kulisz Konrad, strážník, od 1. 7. 1939, z Velit. záloh Katowice
Kozioł Wilhelm, strážník, od 2. 8. 1939, z Jízdní čety Orlová
Michnol Walenty, vrchní strážmistr, od 1. 7. 1939, z Jízdní čety Orlová
Niedziela Izdydor, strážník, od 1. 7. 1939, z Velit. záloh Katowice
Polok Paweł, strážník, od 2. 8. 1939, z Jízdní čety Orlová
Raszyk Adolf, nadstrážník, od 1. 7. 1939, z Jízdní čety Katowice
Sacha Jerzy, od 1. 8. 1939, z Velit. záloh Katowice
Spandel Roman, strážník, od 2. 8. 1939, z Jízdní čety Orlová
Szatan Mieczysław, strážník, od 1. 8. 1939
Szynowski Franciszek, strážník, od 1. 7. 1939, z Velit. záloh Katowice
Zieliński Paweł, nadstrážník, od 1. 7. 1939, z Jízdní čety Katowice

Komisariát Těšín (Západní [dříve Český] Těšín, Mosty u Těšina, Svibice, Dolní Žukov)

Achtelik Paweł, strážník, od 1938 (?)
Adamczyk Albin, nadstrážník, od 21. 11. 1938
Baron Jerzy, strážník, od 1. 11. 1938

Biland Jan, strážník, od 21. 11. 1938
Blanik Dominik, strážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Rydułtowy
Branny Franciszek, strážník, od 1938 (?) do 21. 12. 1938
Buzek Jan, strážník, od 15. 11. 1938
Ciasnocha Józef, strážník, od 21. 11. 1938
Czakoj Jan, strážník, od 21. 11. 1938
Czakon Bogusław, strážník, od 15. 11. 1938
Czubaj Mirosław, strážník, od 2. 11. 1938
Długi Józef, strážník, od 21. 11. 1938
Dominik Karol, strážník, od 2. 12. 1938
Dudek Franciszek, strážník, od 4. 2. 1939, z I. Kom. Katowice
Dudziński Maksymilian, strážník, od 14. 4. 1939, z Kom. Siemianowice
Feber Alojzy, strážník, od 2. 11. 1938
Franciszek Ryszard, strážník, od 1938 (?) do 12. 7. 1939
Grondal Stanisław, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z Vyšetř. odd. Katowice
Herda Franciszek, nadstrážník, od 1938 (?)
Holeczek Piotr, strážník, od 1. 11. 1938
Kisiel Stanisław, strážník, od 21. 12. 1938 do 14. 3. 1939, ze Stan. Mała Dąbrowka
Klimsza Jan, strážník, od 21. 11. 1938
Knauer Tomasz, vrchní strážmistr, od 1938 (?) do 28. 3. 1939
Kołoczek Alojzy, strážmistr, od 1938 (?)
Kopyto Szymon, nadstrážník, od 1938 (?), z Kom. Těšín
Kozza-Kozarski Leon, aspirant, od 1938 (?)
Kremiec Edward, strážník, od 21. 11. 1939
Kuś Paweł, strážmistr, od 21. 12. 1938, ze Stan. Lipiny
Lankocz Wilhelm, strážník, od 21. 11. 1938
Leśnik Wiktor, nadstrážník, od 14. 4. 1939 do 12. 7. 1939, z Kom. Piekary
Lisztwan Adam, strážník, od 15. 11. 1938
Macoszek Franciszek, vrchní strážmistr, od 1938 (?), ze Stan. Wisła
Maruszcak Ernest, strážník, od 15. 11. 1938
Mayer Franciszek, nadstrážník, od 16. 8. 1939, z Velit. záloh Katowice
Macura Rudolf, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z II. Kom. Katowice
Michalski Jan, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z I. Kom. Katowice
Muras Franciszek, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Piaśniki
Napierała Ludwik, strážník, od 21. 12. 1938, z Železničního kom. Katowice
Oczadły Józef, strážmistr, od 21. 12. 1938, z Kom. Těšín
Polaszek Rudolf, strážmistr, od 21. 12. 1938, z Kom. Świętochłowice
Rajchert Lucjan, nadstrážník, od 4. 4. 1939, z I. Kom. Katowice
Rduch Teodor, strážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Niedobczyce
Rek Jan, nadstrážník, od 1938 (?), ze Stan. Skoczów
Rozwadowski Eugeniusz, strážník, od 12. 7. 1939
Rusnok Józef, vrchní strážmistr, zemřel 30. 12. 1938
Sikora Jan, vrchní strážmistr, od 22. 12. 1938
Skaluba Władysław, nadstrážník, od 1938 (?), z Vyšetř. odd. Těšín
Skórkiewicz Karol, strážník, od 1. 4. 1939 do 27. 6. 1939, z Kom. Hajduki Wielkie
Szczybrocha Józef, nadstrážník, od 1922 do 1. 4. 1939
Sobik Antoni, strážmistr, velitel, od 1938 (?)
Szkudlik Alfons, strážník, od 2. 3. 1930
Szymaniak Marcin, nadstrážník, od 1938 (?)
Sosna Jan, vrchní strážmistr, od 22. 12. 1938, z Kom. Katowice-Zawodzie
Stawiński Wojciech, strážník, od 22. 12. 1938, z Kom. Łagiewniki Śląskie
Szafarczyk Emil, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Walarus Antoni, nadstrážník, od 1938 (?)

Komisariát Třinec (Třinec, Kanská, Dolní Lištná, Kojkovice)

Capica Jan, strážník, od 1938 (?) do 2. 8. 1939
Czyż Roman, nadstrážník, od 22. 12. 1938, z I. Kom. Chorzów
Dworaczek Wojciech, strážník, od 22. 12. 1938 do 12. 8. 1939, ze Stan. Rydułtowy
Dziwisz Maksymilian, nadstrážník, od 22. 12. 1938, z Kom. Nowa Wieś
Filip Józef, strážník, od 2. 11. 1938 do 19. 7. 1939 (též 2. 8. 1939)

Ganzel Jerzy, strážmistr, velitel, od 22. 12. 1938, z Kom. Bielsko
Krosecki Wincenty, strážník, od 24. 2. 1939, z Hlavního velit. PP Żyrardów
Kubaczka Jan, komisař, velitel, od 10. 2. 1939, z II. Kom. Chorzów
Ligocki Karol, strážník, od 15. 11. 1938
Pellar Rudolf, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Puńców
Piszczek Leon, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Reiman Wilhelm, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Roegner Ryszard, strážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Rybnik
Santarius Karol, nadstrážník, od 22. 12. 1938, z Velit. okresu Fryštát
Smuż Alojzy, strážník, od 21. 12. 1938 do 16. 3. 1939, ze Stan. Chropaczów
Smyczek Teofil, nadstrážník, od 22. 12. 1938, ze Stan. Paniówki
Strzałkowski Franciszek, strážník, od 13. 11. 1938 do 1. 3. 1939
Szarowski Józef, strážník, od 21. 11. 1938
Tatera Wojciech, strážník, od 22. 12. 1938, z Kom. Katowice-Załęże
Wantuła Paweł, strážmistr, od 22. 12. 1938, z Vyšetř. odd. Katowice
Wolny Ferdynand, vrchní strážmistr, od 22. 12. 1938, z Kom. Tarnowskie Góry
Wilk Franciszek, strážník, od 22. 12. 1938, z Kom. Katowice-Zawodzie
Włosok Jerzy, strážník, od 15. 11. 1938
Wojtek Józef, strážmistr, od 22. 12. 1938, z III. Kom. Katowice
Wroniecki Leon, strážník, od 22. 12. 1938, z Kom. Radzionków

Stanice:

Bludovice (Dolní Bludovice, Životice, Dolní Datyně)

Bury Roman, strážník, od 24. 2. 1939, z Hlavního velit. PP Żyrardów
Kłoda Maksymilian, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Goduła
Pieczka Józef, vrchní strážmistr, velitel, od 21. 12. 1938, ze Stan. Ogrodzona
Przybyła Henryk, strážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Czarny Leś
Pytlik Emanuel, strážník, od 15. 11. 1938

Bukovec (Bukovec, Písek)

Jastrzębski Krystyn, strážník, od 10. 12. 1938
Kasafier Józef, strážmistr, velitel, od 21. 12. 1938, z Kom. Hajduki Wielkie
Kula Alfred, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Zebrzydowice
Moczala Jan, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Katowice-Brynów

Bystřice (Bystřice, Nýdek, Hrádek, Košařiska, Karpentná)

Gołębiowski Stanisław, strážník, od 22. 12. 1938, z I. Kom. Chorzów
Kiczka Jakub, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z I. Kom. Katowice
Łakota Rudolf, strážník, od 21. 11. 1938
Lisztwan Rudolf, strážník, od 15. 11. 1938
Macoszek Józef, vrchní strážmistr, velitel, od prosince 1938, ze Stan. Chorzów
Skowronek Brunon, strážník, od 22. 12. 1938
Zidek Wilhelm, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Zotyka Józef, 22. 12. 1938, z Důstojnické stan. Tarnowskie Góry

Dobratice (Dobratice)

Basan Józef, strážník, od 1.11.1938 do 2. 8. 1939,
Blaszka Herman, strážník, od 21. 12. 1939, ze Stan. Czerwionka
Pauli Józef, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z Kom. Hajduki Wielkie
Strzelec Franciszek, strážmistr, velitel, od 22. 12. 1938, ze Stan. Sumin
Trojańczyk Jan, strážník, od 22. 12. 1938, ze Stan. Godów

Dolní Lomná (Dolní Lomná, Horní Lomná)

Duda Józef, strážmistr, velitel, od 22. 12. 1938, z Kom. Katowice-Zawodzie
Janiszewski Stanisław, strážník, od 18.2. 1939, z Hlavního velit. PP Żyrardów
Kula Ludwik, nadstrážník, od 21. 12. 1938 do 31. 5. 1939, z Kom. Katowice-Zawodzie
Skórkiewicz Karol, strážník, od 21. 6. 1939, z Kom. Těšín

Wyrobek Jan, nadstrážnik, od 15. 3. 1939, z Kom. Nowa Wieś

Domaslovice (Dolní Domaslovice, Horní Domaslovice, Soběšovice)

Cienciała Karol, strážník, od 28. 3. 1939, z Kom. Fryštát

Gurowski Józef, strážník, od 18. 2. 1939, z Hlavního velit. PP Żyrdarów

Kamiński Wiktor, strážmistr, od 21. 12. 1938, z Kom. Piekary Śląskie

Kubica Piotr, strážmistr, velitel, od 30. 1. 1939, ze Stan. Woźniki

Molenda Wilhelm, strážník, od 21. 11. 1938

Onderek Emil, strážník, od 2. 11. 1938

Piechaczek Józef, strážník, od 21. 11. 1938 do 31. 5. 1939, propuštěn

Sagittarius Karol, strážník, od 21. 11. 1939

Hnojník (Hnojník, Třanovice, Dolní Tošanovice, Horní Tošanovice)

Formela Władysław, strážník, od 22. 12. 1938, ze Stan. Knurów

Kras Andrzej, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z I. Kom. Katowice

Kuźnierz Franciszek, strážník, od 9. 12. 1938

Rosa Józef, vrchní strážmistr, velitel, od 22. 12. 1938, z Kom. Zebrzydowice

Skupnik Józef, strážník, od prosince 1938, z Velit. záloh Katowice

Węglorz Ferdynand, strážník, od 22. 12. 1938, ze Stan. Mysłowice

Horní Těrlicko (Dolní Těrlicko, Horní Těrlicko)

Olbrzymek Karol, strážník, od 15. 11. 1938

Stysiński Józef, strážník, od 22. 12. 1938, ze Stan. Zgoda

Ślusarczyk Jan, strážník, od 22. 12. 1938, ze Stan. Michałkowice

Turoń Adam, strážmistr, velitel, od 22. 12. 1938, z I. Kom. Katowice

Jablunkov (Jablunkov, Bocanovice, Návší, Milíkov)

Branny Franciszek, nadstrážník, od 21. 12. 1938

Dziambor Teofil, strážník, od 22. 12. 1938, ze III. Kom. Chorzów

Dziech Józef, nadstrážník, od 22. 12. 1938, ze Stan. Nowe Hajduki

Gnielka Franciszek, strážmistr, velitel, od 22. 12. 1938, od 11. 8. 1939, z Kom. Rybnik

Hyrdel Franciszek, strážmistr, od 21. 12. 1938 do 23. 8. 1939, ze Stan. Dąbrowka Mała

Iwaskiewicz Bolesław, strážník, od 24. 2. 1939, z Hlavního Velit. PP Żyrdarów

Kamiński Jan, strážník, od 24. 2. 1939, z Hlavního velit. PP Żyrdarów

Kowalski Piotr, strážník, od 26. 7. 1939, z Kom. Nowý Bohumín

Krupa Bronisław, strážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Brzeziny Śląskie

Lewkowicz Antoni, strážník, od 24. 2. 1939, z Hlavního velit. PP Żyrdarów

Nowak Jan, vrchní strážmistr, velitel, od 21. 12. 1938, z Kom. Świętochłowice

Ostrowicz Mikołaj, strážník, od 10. 3. 1939, z I. Kom. Chorzów

Pytel Wiktor, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Brenna

Sadecki Jan, nadstrážník, od 22. 12. 1938, z Kom. Szopienice

Santarius Paweł, strážník, od 21. 11. 1938

Sęk Franciszek, strážník, od 22. 12. 1938, z Kom. Roździeń-Szopienice

Strzałkowski Franciszek, strážník, od 2. 3. 1939

Tomaszek Edward, strážník, od 6. 12. 1938

Toszek Franciszek, strážník, od 22. 12. 1938, z Kom. Bielsko

Zajac Paweł, strážmistr, od 22. 12. 1938, z Kom. Lipiny

Żemła Franciszek, strážník, od 23. 8. 1939, ze Stan. Chropaczów

Komorní Lhotka (Komorní Lhotka, Smilovice, Řeka, Guty)

Adamiec Antoni, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Tychy

Buliński Zygmunt, strážník, od 24. 2. 1939 do 11. 8. 1939, z Hlavního velit. PP Żyrdarów

Kajstura Piotr, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice

Macura Jan, strážmistr, velitel, od 20. 12. 1938, ze Stan. Wisła Wielka

Mistřovice (Mistřovice, Chotěbuz, Horní Žukov, Hradiště, Stanislavice)

Filipiak Józef, strážník, od 22. 12. 1938, ze Stan. Katowice-Letiště

Golla Walenty, nadstrážník, od 22. 12. 1938, ze Stan. Orzegów

Matuszek Rudolf, nadstrážník, velitel, od 21. 12. 1938

Motyka Józef, strážník, od 2. 11. 1938
Raj Józef, strážník, od 15. 11. 1938

Morávka (polská část obce)

Celary Michał, nadstrážník, velitel, od 25. 1. 1939, ze Stan. Wapienica
Cichoń Ludwik, strážník, od 25. 1. 1939, ze Stan. Bazgów
Janocha Wiktor, strážník, od 24. 1. 1939, z Kom. Bielsko
Rulik Józef, strážník, od 25. 1. 1939, ze Stan. Lubliniec
Trembaczowski Teodor, strážník, od 28. 1. 1939, ze Stan. Jasienica

Mosty u Jablunkova (Mosty u Jablunkova)

Bettin Andrzej, strážník, od března 1939, ze Stan. Rogów
Ciołek Michał Waclaw, strážník, od 24. 3. 1939, z Velit. záloh při Hlavním velit. PP Żyrardów
Golasowski Alojzy, strážník, od 10. 12. 1938
Kubala Jan, strážmistr, velitel, od 21. 12. 1938, ze Stan. Kostuchno
Nakielny Józef, strážník, od 13. 1. 1939, z Kom. Ruda Śląska
Szczymsny Franciszek, strážník, od 22. 12. 1938, z Kom. Łagiewniki Śląskie
Woźniak Jan, nadstrážník, od 10. 3. 1939, z Kom. Szarlej
Zawadzki Zygmunt, strážník, od 1938 (?) do 1. 9. 1939

Oldřichovice (Oldřichovice, Nebory, Tyra)

Franko Konrad, strážník, od 22. 12. 1938, z II. Kom. Katovice
Kopieczek Józef, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Kula Franciszek, strážník, od 24. 2. 1939, z Hlavního velit. PP Żyrardów
Mitrega Jan, vrchní strážmistr, velitel, od 21. 12. 1938, ze Stan. Pogwizdów
Tajer Stanisław, nadstrážník, od 22. 12. 1938 z Kom. Siemianowice

Ropice (Ropice, Střítež, Vělopolí)

Kowalski Kazimierz, strážník, od 18. 2. 1939, z Hlavního velit. PP Żyrardów
Kozusznik Jan, strážmistr, velitel, od 21. 12. 1938, ze Stan. Paniowy
Musioł Augustyn, strážník, od 21. 12. 1938 do 17. 6. 1939, ze Stan. Janów

Skalité (Skalité)

Biliński Czesław, strážmistr, velitel, od 13. 1. 1939, z Kom. Hajduki Wielkie
Jałowicki Joachim, strážník, od 13. 1. 1939, z Důstojnické stan. Wisła
Skorupa Brunon, strážník, od 12. 1. 1939, ze Stan. Ustroń
Wałaszek Wojciech, nadstrážník, od 27. 3. 1939

Svrčinovec (Svrčinovec, Čierne, osada Klín)

Duda Jan, strážník, od 22. 12. 1938, ze Stan. Pszów
Międzybrodzki Franciszek, vrchní strážmistr, velitel, od 13. 1. 1939, ze Stan. Chorzów
Mocek Ryszard, strážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Jastrzębie-Zdrój
Morawa Jan, strážník, od 13. 1. 1939, ze Stan. Łagiewniki Śląskie
Pietrzyk Dominik, strážník, od 21. 12. 1938, z II. Kom. Chorzów
Raszka Józef, strážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Czarny Las

Šenov (Šenov)

Bezwiński Leopold, strážník, od 18. 2. 1939, z Hlavního velit. PP Żyrardów
Klajn Jan, strážmistr, velitel, od 28. 3. 1939, ze Stan. Zebrzydowice
Molenda Wilhelm, strážník, od 1938 (?) do 19. 7. 1939

Šumbark (Šumbark)

Długosz Ryszard, strážník, od 1. 11. 1938, z Velit. záloh Katovice
Folwarczny Jan, strážmistr, velitel, od 22. 12. 1938, ze Stan. pohotovosti Chorzów
Łukaszewski Antoni, strážník, od 20. 12. 1938, z Kom. Mysłowice
Poloczek Robert, nadstrážník, od 21. 12. 1938, z Kom. Mysłowice
Szewczyk Michał, nadstrážník, od 22. 12. 1938, z Kom. Těšín

Vendryně (Vendryně)

Baron Franciszek, strážmistr, velitel, od 20. 12. 1938, ze Stan. Wisła
Metz Alojzy, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. pohotovosti Chorzów
Nawara Konrad, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Skoczów
Pindej Emil, strážník, od 2. 11. 1938, z Velit. záloh Katowice
Sztefik Jan, strážník, od 1938 (?), z Kom. Katowice-Zalęże
Wróblewski Henryk, strážník, od 1. 1. 1938, z Velit. záloh Katowice

Vojkovic (Vojkovic)

Grabowski Walter, strážník, od 20. 12. 1938 do 31. 5. 1939, z II. Kom. Katowice
Gruszka Tomasz, strážník, od 20. 12. 1938, z Důstojnické stan. Mikołów
Kaleta Jan, vrchní strážmistr, velitel, od 19. 12. 1938, ze Stan. Michalkovic
Kuczaty Adolf, nadstrážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Kamień
Santarius Józef, strážmistr, od 21. 12. 1938 do 5. 2. 1939, z Kom. Petřvald
Śmieja Alfons, strážník, od 6. 12. 1938
Stanaszek Józef, strážník, od 21. 12. 1938, ze Stan. Chelm Śląski

Summary

Personnel of Duchy of Silesia Police Units in Teschen region in the years 1938–1939

The material study summarizes the results of archive research and supplements the recently published work on history, structure and activities of the Polish Police of the Duchy of Silesia (*Policja Województwa Śląskiego*, hereafter PWŚI) in the occupied Teschen region between October 1938 and September 1936. It is based primarily on the materials from the collection of the Duchy of Silesia Police, which is deposited in the State Archive in Katowice. The study is based mainly on the personal records and files of Silesian policemen and also the PWŚI headquarters' commands from the years 1938–1939. The collection was held by German invaders during the war and after the war it became the Soviet war trophy for many years, thus at present it is quite fragmental. Nevertheless, it has become the basic precondition of the research because together with the study of Polish historians, who used also other parts of the police agenda, it enabled the reconstruction of the structure of the police units in the Teschen region and determines almost eight hundred of its policemen.

The survey includes only policemen assigned to particular units of the PWŚI in the Teschen region. Approximately one hundred new policemen enlisted among the Czech Teschen countrymen were assigned to different offices in Poland immediately after the training. The survey states the name and surname of the policeman, rank, date of joining the unit (if needed also the date of leaving) and information where the policeman in question came from. If the last information is missing, the person in question was usually a newly recruited policeman or the information has not been found, which is emphasized by a question mark. If known, also the commanders of individual units are included.

The survey of the personnel of the PWŚI units in the occupied Teschen region is incomplete as the archive sources are fragmental as well. Nevertheless it provides at least a basic picture of the studied problems.

KRATŠÍ PŘÍSPĚVKY

Pavel Š o p á k

PŘÍPAD JOSEPHA VON WANICZEK

GLOSA KE SBĚRATELSTVÍ V ČESKÉM SLEZSKU NA POČÁTKU 19. STOLETÍ

Jakkoliv je dvousetleté jubileum existence Gymnazijního muzea v Opavě, připadající na rok 2014, problematičké, vyprovokovalo badatelskou aktivitu na poli počátků nejen této muzejní instituce, ale obecně středoevropského muzejnictví této doby.¹ Jelikož rok 2014 je jubilejním rokem také jinak – rokem, na nějž připadají výročí dvou set let úmrtí dvou významných osobností slezského muzejnictví, jimiž byli Ernst Mückusch von Buchberg, jeden ze zakladatelů opavského muzea, a těšinský pedagog, učenec a zakladatel muzea Leopold Jan Šeršník – pozornost se rozšiřuje také směrem za hranice muzeí v Opavě a Těšíně směrem k širšímu kulturnímu kontextu, v němž se počátky muzejnictví ocitají. Osobností, která se v těchto úvahách opětovně vynořuje a která zasluhuje připomenutí, je Josef Waniczek, ve starší literatuře připomínán v počestěné formě jména Waniček.²

Josef Waniczek se narodil 1. září 1752 v Opavě. Jeho otec Anton Waniczek byl správcem městského polesí a do rodné matriky nechal syna zapsat se jmény Josephus Egidius Augustinus Wenceslaus.³ Dne 11. února 1787 se jako údajně čtyřiatřicetiletý oženil s dcerou lékaře Clarou Schwarzovou (Schwarzerovou), stáří 30 let, která však již 13. ledna 1794 zemřela. V záznamu o sňatku je Josef Waniczek uveden jako syndikus města Opavy a jako bydlíště dům č. 294; k datu manželčina úmrtí je v matrice uvedeno již bydlíště dům č. 304 a Clara Waniczková zapsána jako manželka knížecího úředníka (*fürstliche Amtsräthin*).⁴ Figuroval tedy jako vlastník domu č. 304 v Hrnčířské ulici v Opavě nejpozději k počátku roku 1794. Dne 11. února 1795 uzavřel sňatek s Theresií Ellingerovou, dcerou obchodníka, tehdy třidvacetiletou⁵ a zemřelou v Opavě v domě č. 304 dne 14. září 1798 ve věku osmdvaceti let. Z manželství se narodil syn, pokřtěný jmény Johann Nepomuk Franz Xavier Anton de Padua Joseph Ignatz (14. ledna 1796), kmotry při křtu byli obchodník Franz Ellinger a Barbara Schwarzová, dcera lékaře.⁶ V pořadí třetí manželkou Josefa Waniczka se stala Antonie von Welzenstein. Z manželství vzešla dcera Marie Anna Barbara Nepomu-

¹ Mělo by se hovořit nikoliv o otevření muzea, ale i nejstarší písemné zprávě o muzeu. Ta připadá na 10. dubna 1814. K tomu Pavel ŠOPÁK, *200 let: muzea a české země. Mezinárodní workshop v Opavě*, Věstník Asociace muzeí a galerií České republiky 14, 2014, č. 3, s. 16–17. Dále souhrnně Pavel ŠOPÁK, *Rok 1814 – rok počátků. Pokus o reinterpretaci Gymnazijního muzea v Opavě*, Muzeum. Muzejní a vlastivědná práce 52, 2014, č. 1, s. 42–54.

² „...šlechtic Waniček v Neplachovicích pěstoval mineralogii a na svém zámku si nastřádá velkou sbírku nerostů...“ Cit. dle Josef ORLÍK, *Počátky Gymnasijního muzea v Opavě*, in: Bohumil Sobotík (ed.), *150 let Slezského muzea 1814–1964*, Ostrava, Krajské nakladatelství, s. 19–38.

³ ZA v Opavě, Sběrka matrik, sign. OP–I–6, fol. 329b.

⁴ ZA v Opavě, Sběrka matrik, sign. Op–II–17, fol. 13 a Op–II–21, fol. 62.

⁵ ZA v Opavě, Sběrka matrik, sign. Op–II–17, fol. 62; jako svědek uveden mj. Karl von Badenfeld.

⁶ ZA v Opavě, Sběrka matrik, sign. OP–II–1, fol. 210; záznam o smrti Theresie Waniczkové ZA v Opavě, sbírka matrik, sign. Op–II–21, fol. 101.

cena Antonia Carolina s datem narození 7. března 1806, a při křtu se role kmotra ujal Karel svobodný pán Skrbenský, pán na Hošťálkovech.⁷

Snad to bylo dědictví po druhé choti, jež Waniczkovi umožnilo získat drobných statků na Opavsku: od Hennebergů získal statek Neplachovice (1798),⁸ v roce 1814 přikoupil od Karla svobodného pána Gastheimba statek Jamnice.⁹ Udělení českého inkolátu a rytířského stavu (13. října 1801) stvrdilo společenské postavení, diktované úřadem, kdy již dříve přešel z městských do stavovských služeb, stav se sekretářem zemského práva opavsko-krnovského a užívaje titulu opavského zemského soudního rady. Waniczkovo úmrtí připadlo na 18. března 1832 a zprávu o jeho smrti otiskla Troppauer Zeitung. Pohřeb se uskutečnil 21. března v Neplachovicích.¹⁰ Vdova Antonie Waniczková zemřela v opavském domě č. 304 dne 23. listopadu 1847 ve věku 72 let a o tři dny později byly tělesné ostatky uloženy do rodinného hrobu na hřbitově v Neplachovicích.¹¹

1. Neplachovice, zámek, stav v srpnu 1954 před modernizací, foto Arnošt Pustka, SZM, fotopracoviště, inv. č. B3776

O Waniczkově sbírce se prvně zmiňuje Leopold Jan Šeršník v dopise z 13. září 1807 Johannu Czikannovi do Brna. „Ještě musím zmínit krásný kabinet přírodnin a uměleckých děl,“ uzavírá Šeršník dopis, „jenž vlastní zemský sekretář Waniczek.“¹² Je to vůbec nejstarší

⁷ ZA v Opavě, Sbírká matrik, sign. OP–II–1, fol. 414.

⁸ Reginald KNEIFEL, *Topographie des k. k. Anthells in Schlesien* II/3, Brünn 1806, s. 90–91; Ladislav HOSÁK, *Historický místopis Země moravskoslezské*, Brno 1938, s. 832.

⁹ Faustin ENS, *Das Oppaland oder der Troppauer Kreis*, Wien 1838, s. 329.

¹⁰ Za v Opavě, sbírka matrik, matrika úmrtní farního kostela v Neplachovicích, sign. Op–XI–16, fol. 41; Troppauer Zeitung č. 25, 26. března 1832, s. 260.

¹¹ Za v Opavě, Sbírká matrik, sign. Op–II–24, fol. 51.

¹² Cit. dle Milan KUDĚLKA, *Korespondence Leopolda Jana Šeršníka s J. P. Cerronim a J. J. Czikannem*, Slezský sborník 51, 1953, č. 2, dopis otištěn na s. 275–277, citovaná věta na s. 276–277. – Johann Jakob Heinrich Czikann (1789–1855), úředník moravskoslezského zemského práva v Brně, absolvent studií v Brně a Olomouci, autor díla *Die lebenden Schriftstellerer Mährens* (1812), spoluautor Rakouské národní

informace o existenci určité sbírky na Opavsku, cenná o to více, že ji poskytuje Šeršník svému příbuznému Johannu Czikanovi (1789–1855). Tato informace se v zásadě objevila v Meuslově uměleckém lexikonu,¹³ žel o sbírce nic než toto málo nevíme. Ani jediný dochovaný písemný pramen – Waniczkův testament, jenž byl sepsán 13. prosince 1815 a 24. dubna 1817 opatřen kodícilem – není sdílnější. Hovoří o knihovně a o přírodovědném kabinetě v domě v Opavě a v Neplachovicích, avšak o konkrétních položkách se nezmiňuje. Dále víme o sbírce mincí, která v roce jeho smrti čítala přibližně tři sta položek.¹⁴

Předpokládejme, že veškerý mobiliář zámku, tj. včetně sbírek zdědila Marie, dcera ze třetího manželství, provdaná za generálmajora Kryštofa Elggera z Frohbergu (1798–1873).¹⁵ Z manželství se narodily dcery Marie – ta zemřela ve věku pěti měsíců v Neplachovicích¹⁶ – a Gisela; jí byly roku 1887 Neplachovice zapsány do zemských desk. V roce 1898 koupil statek Robert von Pillersdorf (1854–1905).

2. Košík z fujánse s datací 1817, zapsán do sbírek Slezského zemského muzea 1. května 1899, SZM, umělecko-historické pracoviště, inv. č. A67.109

Podrobnější informace o Waniczkově sbírce vytanuly kupodivu mnohem později – na konci 19. století, kdy nový majitel zámku Robert von Pillersdorf získal se zámkem jeho původní zařízení. V roce 1907 statek se zámkem přešel na Egona a Marii Pillersfordovy.¹⁷ Dobové zprávy jsou skoupé. Nemnoho říká poznamenání Edmunda Wilhelma Brauna k pojednání středoškolského profesora Josefa Morra, jenž analyzoval latinský tisk opavské provenience z roku 1643, Braunem objevený v lichtenštejnské fideikomisní knihovně ve Vídni a díky ex libris, vlepeného na přideštit, hlásící se k někdejšímu Waniczkovu vlastnic-

---

encyklopedie (1835–1837) a řady časopiseckých pojednání. Srv. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950* 1, Wien, s. 164.

¹³ Johann Georg MEUSEL, *Teutsches Künstlerlexikon oder Verzeichniss der jetztlebenden Teutschen Künstler. Nebst einem Verzeichniss sehenswürdiger Bibliotheken, Kunst- Münzen- und Naturalienkabinete in Teutschland und in der Schweiz, zweyte ungearbeitete Ausgabe*, 3, Lemgo, Meyerschen Buchhandlung 1814, s. 512.

¹⁴ ZA v Opavě, Zemské právo opavsko-krnovské Opava, inv. č. 413, karton 21.

¹⁵ Kryštof Elgger, jemuž byl roku 1816 udělen dědičný rakouský šlechtický titul s predikátem z Frohbergu, zemřel v Opavě domě č. 69 na Hradeckém předměstí dne 14. března 1873; ostatky byly uloženy do rodné hrobky na hřbitově v Neplachovicích. ZA v Opavě, sbírka matrik, sign. Op–II–25, fol. 411.

¹⁶ Dne 29. července 1830, viz ZA v Opavě, Sbírká matrik, sign. Op–XI–16, fol. 37.

¹⁷ Pavel ŠOPÁK, *Zámek v Neplachovicích*, *Vlastivědné listy* 36, 2010, č. 1, s. 14–17.

tví.¹⁸ Braun sdělil následující skutečnosti: Gisela, dcera Kryštofa a Marie Elggerových z Frohbergu, prodala „velkou část cenností“, přičemž předtím byly vystaveny v Slezském zemském muzeu, a baron Pillersdorf převzal s koupí zámku v roce 1898 cenné kusy nábytku a keramiku, kterou daroval opavskému muzeu. Další soubor keramiky získalo opavské muzeum koupí. Díky rešerši v přírůstkových knihách zemského muzea, provedené Martinem Janákem a laskavě poskytnuté autorovi tohoto příspěvku, víme, že k 1. květnu 1899 bylo zapsáno do přírůstkové knihy darů osm předmětů (stará inv. č. 1958–1965), z nichž se do dnešní doby dochovaly čtyři kusy fajánsové produkce (inv. č. U48–51K). Mimo to byla dne 16. března 1920 zakoupena z pillersdorfského majetku konvice z proskovské fajánse, z doby kolem roku 1770, signovaná iniciálami D. P.¹⁹

Aby však nedošlo k omylu: tyto artefakty, jakkoliv ve své době ceněné z umělecko-historického aspektu, nebyly *sbírkovými* předměty, nýbrž integrální součástí života a bytové kultury svých majitelů. Jinak řečeno, nešlo o relikty Waniczkovy sbírky – ta byla orientována v intencích osvícenského sběratelství na přírodovědu a na numismatiku. Žel, právě osudy této kolekce, svého druhu v regionu sice ne jediné,²⁰ nicméně jediné, jež byla známa v širším kulturním kontextu, neznáme.²¹

3. Náhrobek Josefa von Waniczek na neplachovické hřbitově, stav v lednu 2015, foto autor

¹⁸ Josef MORR, *Ein literarisches Mausoleum des Troppauer Jesuitenkollegiums aus dem Jahre 1643 für den Fürsten Maximilian von Liechtenstein*, in: Festschrift anlässlich der Dreihundertjahrfeier der am 4. Jänner erfolgten Verleihung des Herzogthums Troppau an das Fürstenhaus Liechtenstein [zugleich ZGKöSch 9, 1914], Troppau 1914, s. 3–28, Braunova poznámka viz s. 5.

¹⁹ SZM, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U252K. – Za informace jsem povinován díky Mgr. Martinu Janákovi.

²⁰ Mám na mysli svědectví Johanna Nepomuka hraběte Mitrovského z roku 1785 o návštěvě zámku v Sosnové, zaznamenané jeho cestovním deníkem, kde byla chována přírodovědná kolekce, srv. Jiří HUDEČEK – František HANÁK, *Historie přírodovědných aktivit v aristokratických kruzích na severovýchodní Moravě a ve Slezsku se zřetelem k zoologii*, *Vlastivědný věstník moravský* 53, 2001, č. 1, s. 61.

²¹ Text vznikl v rámci řešení projektu specifického vysokoškolského výzkumu Univerzity Palackého v Olomouci č. IGA–FF 2015/025 „Od středověku po dnešek – studie o umění v českých zemích“.

Zbyněk M o r a v e c

STŘEDOVĚKÉ HRACÍ KOSTKY Z MORAVSKÉ OSTRAVY

V posledním desetiletí bylo v prostoru historického jádra Moravské Ostravy prováděno několik, někdy i rozsáhlých archeologických výzkumů. Ty přinesly nejen nové poznatky o charakteru zástavby, podobě komunikací, případně vývoji hradebního systému, ale rovněž značné množství zajímavých dokladů středověké každodennosti z oblasti hmotné kultury, tedy běžných předmětů, které dnes již z valné části neznámí měšťané používali. Mimo jiné je v inventářích některých ostravských výzkumů možné dohledat i šestistěnné kostěné hrací kostky. Právě jim je věnována tato krátká studie.¹

Předchůdce hracích kostek je možné hledat již ve starověkém Egyptě. Tvar těchto drobných předmětů mohl vyjít z tzv. astragalů (záprstní a prstní kůstky ovce/kozy nebo tura domácího). Staršími předchůdci do dnes používaných kostek jsou podélné hrací kostky ve tvaru kvádra, které byly např. zjištěny v latenském sídlišti v Drnholci anebo na oppidu ve Stradonicích.² Klasické šestistěnné kostky, tak jak je známe i dnes, se objevují někdy okolo přelomu letopočtu v prostředí Římské říše. Na našem území byla nejstarší prokazatelně hrací kostka nalezena na lokalitě Znojmo Hrad v situacích datovaných do 11.–13. století.³ Tato hrací kostka je starším nálezem citovaným už v dnes klasických archeologických pracích o kostářské produkci v 50. letech.⁴

V nálezovém prostředí vrcholně středověkého města v našich zemích, pak nejsou nálezy hracích kostek ničím výjimečným.⁵ Nejčastěji byly vyráběny z kostí zvířat, ale jsou známy i výrobky z hlíny, pískovce, železa nebo dokonce slonoviny.⁶

Doposud bylo při archeologických výzkumech v Moravské Ostravě vyzdvihnuto pět hracích kostek. Jednotlivé nálezy byly prozatím publikovány především v katalogích k výstavám,⁷ souhrnnějšího zpracování se jim dostalo v diplomové práci H. Krejčíčkové.⁸

¹ Za konzultaci a podnětné připomínky děkuji PhDr. Zdeňce Měchurové.

² Josef ČECHURA – Martin VYŠOHLÍD, *Kostěné předměty určené ke hrám. Z nálezů na náměstí Republiky v Praze*. Archeologie ve středních Čechách 12, 2008, s. 723–743, cit. s. 730, 736; Miloš ČÍŽMĚR – Dagmar JELÍNKOVÁ, *Doklad výroby latenských hracích kostek z Drnholce, okr. Břeclav*. Archeologické rozhledy XXXVII/1, 1985, s. 21–26; Jana Čížmařová, *Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2004, s. 59–60.

³ J. ČECHURA – M. VYŠOHLÍD, *Kostěné předměty určené ke hrám*, s. 731. Šestistěnná kostka, ovšem bez vyznačených numerických hodnot byla nalezena na germánském sídlišti v Tuklatech (viz Tomáš ZEMAN. *Germánská kostěná a parohová industrie doby římské ve středoevropském barbariku*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, M6, 2001, s. 107–147, cit. s. 132, obr. 11:34).

⁴ Vilém HRUBÝ, *Slovanské kostěné předměty a jejich výroba na Moravě*, Památky archeologické XLVIII, 1957, s. 172, obr. 8:22; Jaroslav KAVÁN, *O zpracování a výzdobě kostí u západních Slovanů v době hradištní*, in: *Vznik a počátky Slovanů II*, Praha 1958, s. 273 – tab. X:11.

⁵ Např. nálezy z Prahy: Julie RICHTEROVÁ, *Pražské středověké hrací kostky a kameny*, *Archaeologica pragensia* 4, 1983, s. 201–223; Opavy: František KOLÁŘ – Michal ZEŽULA, *Die Strassen und Ringe um mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Opava/Troppau aus der archäologischen Sicht*, *Wratislavia antiqua* 13, 2011, s. 219–247, Abb. 16; Olomouce: Josef BLÁHA, *Drobná hrnčířská plastika, doklady her a hraček*, in: Ivo Hlobil – Marek Perůtka (eds.), *Od Gotiky k renesanci III*. Olomouc 1999, s. 604–610, cit. s. 610; ze Slovenska shrnutí Michala SLIVKY, *Parohová a kostěná produkcia na Slovensku v období feudalizmu*, *Slovenská archeológia* XXXII/2, 1985, ss. 377–429, konkrétně ke kostkám s. 396, s. 409 – tab. IV:24, s. 410 – tab. V:38, s. 414 – tab. IX:40, nálezy 14 kostek z hradu Velkého Šariše.

⁶ J. ČECHURA – M. VYŠOHLÍD, *Kostěné předměty určené ke hrám*, s. 713.

⁷ Zbyněk MORAVEC, *Tvář středověké Ostravy*, Ostrava 2007, s. 45; TÝŽ, *Ostrava a její blízké okolí v době kolem první poloviny 14. století*, in: D. Majer (ed.), *Král, který létal. Moravsko-slezské pomezí v kontextu středoevropského prostoru doby Jana Lucemburského*. Ostrava 2011, s. 107–158, cit. s. 148.

⁸ Hana KREJČÍČKOVÁ, *Život středověkého člověka v Moravské Ostravě očima archeologie*, diplomová práce Filozoficko-přírodovědné fakulty Slezské univerzity v Opavě. 2014, s. 85. Autorka bohužel neměla

Seznam nalezených hracích kostek

23/05-203/3 (Obr. 1/4)

Rozměry: 8,1 x 7,4 x 7,6 mm; Hmotnost: 0,89g

Očko: vyhloubený důlek s kruhem okolo

Kostka pochází z vrstvy situované mezi dvěma nejstaršími dlažbami Masarykova náměstí, datace cca okolo přelomu 14. a 15. století.

35/06-234/91 (Obr. 1/1)

Rozměry: 6,1 x 6 x 6 mm; Hmotnost: 0,45g.

Očko: drobný důlek

Kostka byla nalezena ve vrstvě nasedající na dlažbu z poloviny 15. století, datace cca 2. polovina 15. století.

35/06-244/11; 35/06-318/11 (Obr. 1/3; 1/5)

Rozměry: 7,6 x 7,6 x 7,4 mm; (244/11) Hmotnost: 0,79g; 9,6x10,5x10,6 mm; Hmotnost = 2,08g (318/11).

Očko: důlek

Předměty byly nalezeny v jílovité vrstvě nad nejstarším dlážděním náměstí (s.j. 244), datace 14. století.

12/10-3217/148 (Obr. 1/2)

Rozměry: 9,2 x 8,7 x 9 mm; Hmotnost: 1,25g

Očko: kruhový důlek s hlubším středovým bodem.

Hrací kostka pochází z prostoru dnešní Pivovarské ulice (u křižovatky s ulicí Černá louka). Předmět byl nalezen v tmavé jílovité vrstvě (s.j. 3217), s výraznou příměsí popela. Uložení a materiálem ze 14. století byla patrně redeponována ve století 15. případně na počátku století 16.

Všechny kostky představují typ 7, neboli součet hodnot protilehlých stran dává číslici 7, ten má vycházet z jihoevropského systému.⁹ V rámci dochovaných stanov řemeslníků „kostkařů“ (ve Francii) je tento systém „otečkování“ kostky jediný přípustný.¹⁰ Podle tvaru je možné hrací kostky dělit na klasické pravoúhlé s rovnými stěnami, hvězdicovité s konkávním prohnutím stěn a případně pak hybridní, kde jsou některé stěny rovné a jiné dovnitř prohnuté.¹¹ Dosud nalezené ostravské hrací kostky přináležejí ve třech případech ke klasickému typu. Zbýlé dvě lze přiřadit k typu hvězdicovému až hybridnímu. Kostka 35/06-244/11 má mírně prohnuté všechny stěny, až na stěnu s hodnotou 5, která je prohnutá jen málo znatelně. Kostka z Pivovarské ulice (3217/148) má zřetelněji prohnuté všechny stěny až na tu s hodnotou 6, která je téměř rovná.

Čtyři z pěti kostek byly nalezeny na centrálním veřejném prostranství, tedy na náměstí, a lze snad předpokládat, že zde byly poztraceny, ať už při užívání anebo při případném prodeji. Pátá kostka (Pivovarská ulice) pochází z prostoru, který v dané době komunikačnímu účelu patrně nesloužil. Lze se snad jen domnívat, že původně byla kostka situována (intencionálně?) do odpadního areálu.

Poměrně dobře znám je i proces výroby kostěných hracích kostek. Surovinu představovaly často kosti velkých kopytníků (především tura nebo koně). Materiál se před použitím nejprve měkčil a to nejčastěji vařením ve vodě, louhu nebo různých rostlinných výtažcích (šťovík). U dlouhých kostí pak došlo k odseknutí epifýzy a následnému podélnému rozpůlení a rozčtvrcení diafýzy, tedy středové části kosti. Tyto díly byly pak vypracovány do podoby pravoúhlých tyčinek o rámcově čtvercovém průřezu. Následně dochází k rozměření jednotlivých krychlových kostek a jejich odřezání. Kostku pak čekalo vyhloubení stěn (v případě hvězdicového typu), povrchová úprava a zřejmě úplně nakonec

---

k dispozici veškeré nálezy, navíc má její práce těžiště především ve vyhodnocení kožedělných výrobků, případně odpadu z archeologického výzkumu na Masarykově náměstí.

⁹ Magdalena KONCZEWSKA, *Gry. Ulice średniowiecznego Wrocławia*, *Wratislavia Antiqua* 11, 2010, s. 245–253, cit. s. 247.

¹⁰ Jean-Michel MEHL, *Hra*, in: Jacques Goff–Jean-Claude Schmitt (eds.) *Encyklopedie středověku*, Praha 2002, s. 196.

¹¹ J. ČECHURA – M. VYŠOHLÍD, *Kostěné předměty určené ke hrám*, s. 731. Ačkoliv není jasné, proč byl hvězdicovitý typ kostky vyráběn, není vyloučeno, že mohl při hře poskytovat výhody, jak naznačují zákazy zabrušování hrany kostky pomocí kamene do oblého tvaru (viz J. M. MEHL, *Hra*, s. 196).

označení jednotlivých stran očky. Výrobce mohl také (u klasického typu kostky) vyznačit na povrchu stěn hodnotu očky ještě před odřezáním kostky z podélné tyčinky. Tento postup nebyl patrně nezvyklý, jak mohou ukazovat nálezy z areálu Sukiennic na hlavním vratislavském náměstí anebo z náměstí Republiky v Praze, kde byly objeveny tyčinky i s navrtanými body dosud neodřezaných kostek.¹²

Pro výrobu hracích kostek máme doklady i v Moravské Ostravě. Na dnešní Pivovarské ulici v rámci odpadního areálu z doby okolo přelomu 14. a 15. století, situovaného do míst poblíž průběhu hradební zdi,¹³ byly nalezeny dvě kostěné tyčinky s pravoúhlým, rámcově čtvercovým průřezem (Obr. 2). Jedna tyčinka nebyla dále opracovaná, druhá na sobě nesla obkružující zářezy v pravidelných rozestupech. Minimálně tuto druhou tyčinku lze považovat za polotovar pro výrobu hracích kostek.

Samotná kostářská dílna nebyla v Ostravě nalezena. Určitý náznak práce s kostmi, pochází z archeologického výzkumu dvorové části domu č. o. 32, jehož čelní strana byla obrácena na hlavní, dnes Masarykovo náměstí. Zde byla v sektoru H identifikována tenká hlinitá vrstvička s četnou kostěnou drtí, v níž se nacházela i kostěná sanice.¹⁴

Hrací kostky byly využívány především k hazardním hrám ať samostatně anebo ve spojitosti s hrací deskou. Obliba hraní byla jistě nemalá. Písemné prameny např. odhalují, že v německém Frankfurtu mohla být jejich spotřeba (v 2. polovině 14. a 1. polovině 15. století) okolo 10 000 kusů kostek ročně.¹⁵ Renesanční humanista Polidoro Virgilio mluví o šesti stech různých způsobech hraní v kostky.¹⁶ Obliba hazardních her narážela na snahu potírat tuto činnost světskými i duchovními vládci. V Moravské Ostravě se nám nařízení vztahující se k hazardním hrám, které mohly vést mnohdy k svárům, hádkám a rvačkám, dochovaly především v 16. století. Usměrnování hazardu se dělo jednak prostřednictvím artikulí cechovních společenství a jednak instrukcemi a řády vydávanými olomouckými biskupy jako pány města.¹⁷ Ve stručnosti je lze shrnout do té míry, že hry o peníze jsou pod různě velikými pokutami zakazovány (podrobněji viz pozn. 17).

Jak již bylo naznačeno výše, šestistěnné kostky mohly být používány samostatně anebo při deskových hrách, např. vrhcábech. Jaké konkrétní hry s nimi ostravští obyvatelé hráli, nevíme. Při hrách bez herní desky mohl být důležitý vrh co nejvyššího počtu ok (např. „*griesche*“ – hodit tři kostky s co nejvyšším počtem bodů), případně kombinace hodnot nebo hra, kdy konkrétní vrh ovlivňuje hody následující (např. „*hasari*“), možností však bylo více.¹⁸

¹² J. ČECHURA – M. VYŠOHLÍD, *Kostěné předměty určené ke hrám*, s. 724; M. KONCEWSKA, *Gry*, s. 249.

¹³ K tomu viz Zbyněk MORAVEC, *Odpad ve středověké Moravské Ostravě*. Ostrava, Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 28, 2014, s. 229–252.

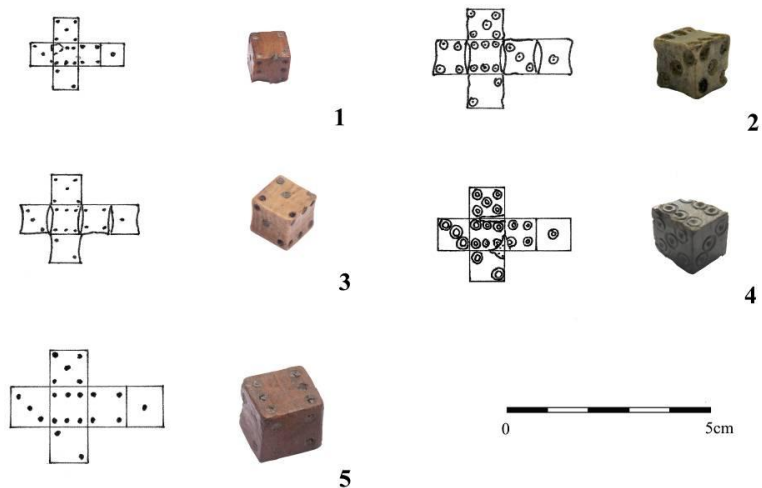
¹⁴ Marek KIECOŇ– František KOLÁŘ, *Ostrava, Masarykovo náměstí č. 32, číslo akce 18 / 04*, Nálezová zpráva uloženo NPÚ – ÚOP v Ostravě, 2005; František KOLÁŘ, *Ostrava (k. ú. Moravská Ostrava, okr. Ostrava). Masarykovo náměstí 32, parcely č. 167 / 2, 166 / 1*, Přehled výzkumů 46, 2005, s. 310–311.

¹⁵ J. ČECHURA – M. VYŠOHLÍD, *Kostěné předměty určené ke hrám*, s. 725, pozn. 4.

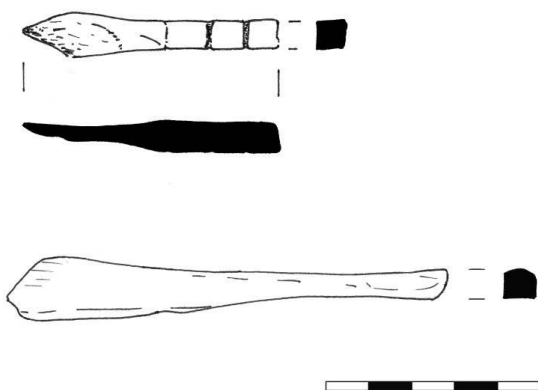
¹⁶ J. M. MEHL, *Hra*, s. 198.

¹⁷ Alois ADAMUS, *Codex diplomaticus civitatis Ostraviae: Sbirka listin k dějinám Moravské Ostravy*, Ostrava 1929: čís. 32, výsady tkalcovskému cechu z roku 1509, s. 47: „*Jesližeby, který mistr aneb tovaryš v šenkovním domě šaty propil aneb základ ke hře ... tam nechal, ten propadne do cechu pokutu velikou*“; č. 66, r. 1543, nové ustanovení tkalcovského cechu: „*Pro čest toho řemesla a pro uvarování neřádných a neslušných věcí, kteréž časem ve hrách krčemných a jinde pocházejí a dějí se, nemá mistr svrchupsaného řemesla s dluhejm vešje hráti nebo kratochvili než o jeden funt vosku, a tovaryš nebo knap o půl funtu vosku ...*“; č. 70, r. 1554, řád biskupa Marka Kuena pro manská města hukvaldkého panství, s. 89: „*Hra o peníze ta se všeckym zapovídá, a kterýž by hospodář aneb soused hrál neb čeled' neb služebná, ten aby na Jeho Milost pána propadl půl funtu pepře a na obec XV gr.*“; č. 97, r. 1584, reformace Stanislava Pavlovského, s. 137: „*Žádný hospodář v domu svém her, tancův, přástek a jiných rozpustilostí dopouštěti nemá pod pruopadkem desíti kop groši a tři dni kázní městskou trestán*“; č. 105, r. 1591, pravidla pro Bratrstvo ostravských literátů od Stanislava Pavlovského, s. 149: „*Při společnosti Bratrství literátského hry všelijaké a zbytky, svády, hádky a oplzlé řeči, ... , se zapovídají*“.

¹⁸ Podrobněji viz J. ČECHURA – M. VYŠOHLÍD, *Kostěné předměty určené ke hrám*, s. 738–740; J. M. MEHL, *Hra*, s. 198.

1. Hrací kostky nalezené na Masarykově náměstí (1, 3-5) a Pivovarské ulici (2) v Moravské Ostravě. 1 – 35/06-234/91; 2 – 12/10-3217/148; 3 – 35/06-244/11; 4 – 23/05-203/3; 5 – 35/06-318/11

2. Polotovary pro výrobu hracích kostek z Pivovarské ulice (i.č. 6158, 6167)

Pavel ŠOPÁK, a kol., *Znamení vertikál. Církevní a náboženský život českého Slezska od středověku po první světovou válku*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2013, 557 s. ISBN 978-80-87789-13-1

Slezské zemské muzeum, respektovaná nadregionální instituce, jakoby nabrala v posledních letech nový dech. Rozsáhlou, vědeckou a výstavní činností dokumentuje také katalog výstavy, který je jedním z výsledků několikaletého monumentálně koncipovaného, mezioborového výzkumného záměru *Slezsko: Paměť – identita – region*, finančně podpořeného grantem Ministerstva kultury České republiky.

V rámci šestidílného výstavního cyklu *Slezsko: Lidé a země*, který je součástí uvedeného výzkumného záměru, se ve dnech 25. září 2013 – 23. března 2014 uskutečnila výstava *Znamení vertikál*. K této příležitosti vznikl stejnojmenný katalog, který se stejně jako výstava věnuje duchovnímu životu českého, resp. rakouského Slezska od středověku do počátku 1. světové války a představuje na 300 exponátů. Pro zmíněný grant i dotčenou publikaci je klíčové slovo IDENTITA.

Hledání či snad lépe znounalézání identity je pro okrajový region českého Slezska velmi důležité. Tento národnostně smíšený kraj byl v posledních sto letech součástí několika státních útvarů, jeho současní obyvatelé jsou pouze zčásti potomky obyvatelstva žijícího zde před sto lety. Část území změnil rozvoj průmyslu a následná hromadná výstavba takřka k nepoznání. Systematická perzekuce církví, nesmiřitelný postoj komunistického režimu k náboženství ve 2. pol. 20. st. i změny v sociální struktuře obyvatelstva vedly ke ztrátám tradičních duchovních hodnot a oslabování identity regionu.

Formulace úkolu, v úvodu nastíněná hlavním řešitelem Pavlem Šopákem, si kladla za cíl postihnout bohatost náboženského a církevního života dané doby a regionu (s. 20), zároveň však výstava i publikace měla upřednostnit muzeologické hledisko před ambicemi být ilustrovanými církevními dějinami (s. 16). Pavel Šopák dále zdůraznil „inovativní“ a „autentický“ přístup k dané problematice, který však může být odbornou veřejností vnímán jako silně diskutabilní (s. 16).

Snaze postihnout širší různých aspektů náboženského a církevního života odpovídá bohatý a různorodý výběr exponátů, resp. hesel, které jsou rozděleny do jedenácti tematických oddílů; kromě převážujícího katolictví je pozornost věnována židovství a protestantským konfesím, vyděleným do zvláštních kapitol (*Aedificae, Archeologica, Ethnographica, Numismatica et sfragistica, Moumenta artis, Paedagogica, Sepulcralia, Vasa sacra et paramenta, Confessio evangelica, Judaica, Documenta et historica*). Ačkoliv časové vymezení sledované publikace je široce rozkročeno mezi středověk až po období 1. světové války, většina hesel se zabývá exponáty ze 17.–19. st., resp. počátku 20. st.

Pavel Šopák si vybral tým zkušených spolupracovníků, kteří se dané problematice dlouhodobě věnují a kteří jsou vesměs profesně spjatí se slezskými muzejními nebo archivními institucemi. Odtud pochází jejich důvěrná znalost prezentovaného materiálu i regionálního kontextu. Tým autorů čtenáři nabídl zajímavou četbu a podal plastický obraz dané problematiky.

Názvy kapitol v zásadě vystihují předpokládaný obsah (byť zařazení některých výstavních předmětů je místy diskutabilní - např. zvony v oddíle *Aedificia*, s. 28, s. 96–97). Jednotlivé exponáty v oddíle *Aedificia* jsou vesměs dobové prameny písemné a obrazové povahy, které ilustrují stavební činnost vztahující se ke katolické sakrální architektuře. V kapitole nalezneme autorsky určené, z hlediska vývoje důležité objekty (např. cvilínský chrám Andrease a Georga Gansových, s. 79–81) i anonymní stavby, velké chrámy i menší kaple, hesla věnovaná dřevěné architektuře (např. zaniklý kostel v Třanovicích, s. 113) i poutním chrámům (Frýdek, s. 42–43). Chvályhodné je připomenutí staveb zaniklých ve 2. pol. 20. st. na příkladu kostela v Hořejších Kunčicích (s. 53). Pozornost je věnována také školám, fám, charitativním zařízením a klášterním stavbám. Koncepce kapitoly je postavena tak, aby bylo možno na textech k jednotlivým exponátům ilustrovat stavební produkci od středověku (např. kostel sv. Jana Křtitele ve Frýdku, s. 37–38) do začátku 20. st. (např. raritní kubistická kaplička v Háji Chabičově, s. 49). Některá hesla jsou dále doplněna exkurzem do dobové, administrativně projekční praxe i náhledem do fungování stavebních úřadů a vlivu biskupské konzistoře (např. heslo Kateřinky s. 99–100).

Oddíl *Archaeologica* je vesměs věnován opavským, bohušovským a krnovským nálezům objeveným po roce 2000. Prezentovány jsou některé raritní exponáty - např. poutní odznak z Cách (s. 116) nebo zlomky okenního skla z bohušovského kostela sv. Martina, které jsou dokladem toho, že v Bohušově se nalézaly jedny z nejstarších okenních vitráží na Moravě a ve Slezsku (s. 129–130).

Za přínos publikace je možné považovat zájem o projevy lidové zbožnosti a o osobní vzpomínkové předměty, kterým je věnován oddíl *Ethnographica* a zčásti také oddíl *Documenta et historica*. Nalezeme zde nejen "tradiční" objekty zájmu etnografů a historiků umění (např. podmalby na skle, řezby neškolených tvůrců aj.), ale také drobné, nenáročné tisky, dobové fotografie, primiční a poutní obrázky apod. Tedy předměty, které se objektem odborného bádání v českém prostředí staly poměrně nedávno v souvislosti se zájmem o dějiny každodennosti.

Zejména tyto drobné předměty z 19. a poč. 20. st., které nevynikají mimořádnou historickou nebo uměleckou hodnotou, doplňují zpracování katalogu o autentický a živý odraz dějin všedního dne a jejich zařazení do jmenovaných oddílů je účelné a logické.

V publikaci dále nalezneme hesla týkající se numismatiky a sfragistiky (*Numismatica et sfragistica*), která čtenáře seznamují nejen s některými běžnými platidly, ale také se specializovanou problematikou mincovního regálu olomouckých a vratislavských biskupů, mj. na příkladu vzácné ražby zlatého dvoudukátu vratislavského biskupa Jana VI. z r. 1603 (s. 189) nebo pamětní, stříbrné, introniční medaile olomouckého biskupa Leopolda II. z r. 1759 (s. 195).

V kapitole *Monumenta artis* historik umění očekává víceméně reprezentativní průřez uměním dané doby. Je třeba říci, že tato očekávání jsou naplněna pouze částečně. Vynikající je prezentace středověkých nástěnných maleb, z nichž část byla objevena relativně nedávno (z těch nejnovějších např. Hrozová, s. 204–205, Staré Město u Bruntálu, s. 208–209, Krnov-Kostelec, s. 212–213, Fryštát, s. 216–217) a byla publikována dosud převážně jen v různých časopiseckých a sborníkových příspěvcích, takže soustředění nejvýznamějších informací o těchto malbách v recenzované publikaci chápeme jako záslužný počín. Několika exponáty je připomenuta pozdně-gotická a renesanční etapa uměleckého vývoje v 15.–16. st.

Barokní umění až po uměleckou produkci do počátku 20. st. je prezentováno osobnostmi a předměty spojenými zejména se západní částí českého Slezska. Třiceti osmi hesly jsou připomenuti anonymní tvůrci i významnější umělci, kteří zde působili nebo zde zasáhli svou tvorbou (Johann Kryštof Handke, Ignác Günther, Johann Lucas Kracker, Johann Jablonský, Ignác Raab, Johann Schubert, Johann Georg Lehner, Ondřej Schweigl, Johann Nitsche, řezbářská dílna rodiny Kutzerů, Adolf Zdravila, Paul Assmann aj.). V katalogových heslech jsou zastoupeny nejenom malba a sochařství, ale také grafická tvorba, medailérství a kovové předměty umělecko-femeslného charakteru.

Výběr exponátů z bývalého těšínského knížectví je však mnohem skromnější. V pouhých devíti heslech se z neanonymní produkce připomíná pouze Ferdinand Zachariáš Schwaibenheim, Josef Fr. Vaněk, znovu Ignác Günther a Jan Josef Heymann. Pro úplnost dodejme, že osobnost malíře Ignáce Chambreze je prezentována v části *Evangelica*.

Vnější pozorovatel samozřejmě netuší jaké praktické důvody vedly k tomuto nevyrovnanému výběru. Nicméně absenci jakékoliv připomínky významných dílen rodiny Prackerů, Antonia Stanettiho (?–1759?) z Těšina nebo weissmannovské dílny z Frýdku považujeme za překvapující. (Připomeňme například, že impozantní produkce Weissmannů, kromě řady realizací na Těšínsku, zasáhla také na Moravu, do Uher, Malopolska a vzdálenějších oblastí Horního Slezska. Skrze vyučené tovaryše pak ovlivnila další sochařskou tvorbu v regionu.) Podobně by bylo možné v katalogu připomenout i další umělce, třeba těšínského malíře Adama Delonga (?–před 1687).

Oddíl *Paedagogica* upozorňuje na vzdělávací činnost církve, mezi exponáty nalezneme např. univerzitní tezi od vynikajícího augsburského rytce Gottlieba Heisse (s. 302–303), stavební plány, staré fotografie připomínající teologický seminář ve Vidnavě nebo také náboženskou příručku Franze Edmunda Krönese (s. 316–317).

V oddíle *Sepulkralia* kromě kamenných náhrobků zaujme gotický epitaf zlatníka Zimunda Walocha (s. 320–322) a obrazové připomínky úmrtí některých významných osobností (např. soubor fotografií z pohřbu, v Opavě náhle skonavšího, kardinála Koppa, vratislavského biskupa z r. 1914, s. 331).

Pavel Šopák ve svém úvodu výstavu chápe jako určitou výzvu ke vzniku diecézního muzea (s. 16). Náplní oddílu *Vasa sacra et paramenta* jsou preciosa, bohoslužebné předměty a liturgický textil, tedy památky, které bývají oblíbenými exponáty diecézních muzeí. Slibovaná paramenta však čtenář hledá

skoro marně, liturgický textil v katalogu zastupuje nepatrné torzo (manipul a velum) jinak nezvěstné soupravy liturgických rouch zajímavě zejména svou spojitostí s císařovnou Marií Terezií. Ačkoliv bylo na výstavě fyzicky prezentováno několik kusů dalších liturgických textilií, v katalogu chybí. Domníváme se, že této ohrožené typologické skupině památek mohla být v publikaci věnována větší pozornost, která by připomněla důležitou součást zejména barokního, katolického ritu, jehož pompa je z dnešního pohledu těžko představitelná.

Z liturgického náčiní čtenáře zaujmou některé zcela mimořádné předměty například relikviář zhotovený pro nevědně velký ostatek svatého Kříže vídeňskou firmou Adler r. 1900 (s. 338–339) nebo klasicistní, procesní monstrance, kterou na objednávku zemského komtura Franze Sigismunda sv. pána von Lehrbach (zjištění autora hesla Petra Tesaře) zhotovil vyhlášený augsburský zlatník Kašpar X. Stippeldey (s. 341).

Je škoda, že sympatická snaha připomenout také běžnou produkci liturgického náčiní, ne pouze špičková díla, nebyla v katalogu vysvětlena. Prezentovaný výběr liturgického náčiní tak působí poněkud nevyrovnaně. Možná, že místo některých relikviářů z obecného kovu, mohly být do publikace zařazeny autorsky určené práce významných opavských zlatníků (např. Franze Karla Kremsera (+ po 1792), Hanse Tramera (činný cca 1657–1698) nebo Jakoba Manlicha (1600–1650)). Prezentovat by bylo možné také liturgické stříbro, jehož dedikační nápisy konkretizují dárci předmětu či událost donace (například mešní kalichy ze Sedliště a Frýdku pořízené farářem Matějem Františkem Vránou (1679–1752)).

Části *Confessio evangelica* a *Judaica* připomínají nekatolická náboženství. Ačkoliv katolická víra na sledovaném území vždy dominovala, přesto se nám jeví, že dvacet šest tiskových stran (šestnáct hesel) věnovaných protestantství a dvacet stran (dvacet hesel) věnovaných židovskému náboženství je málo. Nápaditému výběru "nekatolických" hesel však nelze kromě rozsahu nic vytknout. Prezentovat se zde např. architektura velkého a významného sboru v Bystřici, mešní kalich protestantského kostela v Těšíně (s. 363) nebo se připomínají významné osobnosti těšínského protestantismu (Jiří Třanovský s. 365 aj.).

V části věnované židovství jsou představeny bohoslužebné předměty, fragmenty tóry, augsburská stříbrná holba (s. 400) aj. Vzhledem k tomu, že je na sledovaném území zachován židovský hřbitov v Osoblaze (s doloženou kontinuitou pohřbů od 15. st. do 30. let 20. st.), je škoda, že v katalogu nebyl zmíněn.

Katalog uzavírá část věnovaná historickým souvislostem a historickým dokumentům (*Documenta et historica*). Obratným výběrem hesel se čtenář nakonec dozvídá informace, které by možná raději našel v úvodu a které se týkají především územně a církevně správního vývoje dané oblasti. Jsou zde prezentovány z tohoto pohledu velmi instruktivní mapy (např. olomoucké a vratislavské diecéze, s. 406–408, mapa Slezska, s. 412), pozdně středověké listiny (mj. i sejmutí klatby z Opavy a opavského knížectví z r.1473, s. 414) a velké množství nejrůznějších novověkých dokumentů, které se vztahují ke konkrétním farnostem, řádovým institucím, náboženským bratrstvům, významným osobnostem apod. V oddíle jsou zastoupeny i dokumenty osobní povahy, které mají spíš vzpomínkový charakter a ilustrují dějiny každodennosti, jak už bylo zmíněno výše (např. modlitební kniha Anny hraběnky Larischové s osobními vpisky majitelky a jejího chotě, s. 470–471).

Koncepci katalogu vnímáme jako snahu vytvořit pestrou a atraktivní mozaiku, kterou je možné otevřít na jakékoliv stránce a vybrat si heslo, které čtenáře aktuálně zajímá. Není tak potřeba „zdržovat“ se a hledat úvodní kapitoly. Hesla jsou zpracována s vědomím toho, že publikaci společný úvod chybí, takže jednotlivé stati nejsou vázány na předchozí výklad a autoři se ve svých heslech vyrovnávají s obecnými souvislostmi podle vlastního úsudku a v závislosti na konkrétním exponátu.

Autorovi koncepcie katalogu tak odpadá starost, jak se na malém prostoru vyrovnat se složitou problematikou církevně-správních a politických dějin. Patrně se předpokládá, že čtenář, kterého problematika skutečně zajímá, o těchto složitých problémech něco ví, nebo pečlivě prostuduje publikaci, kde nakonec tyto informace skutečně nalezne a alespoň ve stručnosti se seznámí s příčinami omezené náboženské svobody protestantů ve Slezsku na základě Altrandstátské smlouvy (s. 363, 364), dozví se o existenci Těšínského vikariátu, Niského komisiarátu (s. 424) a podobně.

Ačkoliv lze mít k této koncepci výhrady, má zvolený přístup více kladů než negativ.

Hesla, která katalog obsahuje, jsou zpracována odborně odpovídajícím způsobem a jejich textům je možné máloco vytknout. Ve zpracování je sice patrné odlišné pojetí a/nebo nerovnoměrný rozsah, ale tato drobná nevyrovnanost je při rozsáhlém autorském kolektivu pochopitelná.

Zavádějící může však být místy nejednotný přístup autorů k citování odborné literatury, která nahrazuje poznámkový aparát. Zatímco např. Dalibor Prix důsledně a důkladně odkazuje na předchozí badatelská zjištění, týkající se jak samotného exponátu, tak kontextu dané problematiky, jiní autoři zvolili poněkud jiný přístup. Jako konkrétní příklad je možné uvést heslo *Rodina Kutzerů* (s. 282–283), kde se odkazuje pouze na stručný výběr z obsáhlé literatury, týkající se této dílny, přičemž však chybí citace souhrnného pojednání obsaženého v publikaci vydané Slezským zemským muzeem r. 2008 (Marie SCHENKOVÁ – Jaromír OLŠOVSKÝ, *Malířství a sochařství 19. století v západní části českého Slezska*. Opava 2008, s. 117–129.). Drobné formální výtky by bylo možno vznést i k nejednotnému přístupu k přepisování dobových textů (někteří autoři nápisy transliterují, jiní transkribují) a k závěrečné redakci soupisu literatury, kde jsou některé stejné práce uvedeny vícekrát, v úhrnu se však jedná o marginálie.

K těmto poznámkám přidáváme povzdechnutí, že je škoda, že se nedostalo místo na prezentaci duchovní hudby a na hesla týkající se slezského varhanářství (třeba na příkladech produkce dílen Ryšáků, Staudingerů, Kuttlerů nebo mimořádně úspěšného podniku Franze Riegera a jeho následovníků).

Nicméně si uvědomujeme, že při hledání duchovních kořenů českého Slezska muselo být velkým problémem vybrat vhodná hesla. Hesla, která postihnou široký časový rozptyl, dotknou se vývoje a struktury územní i církevní správy, připomenou některé nejvýznamnější osobnosti, farní organizaci a funkci kněží, vliv církve v oblasti vzdělání a výchovy. Hesla, která budou prezentovat existenci a význam řádových institucí, existenci nekatolických konfesi; hesla ilustrující různé formy zbožnosti ve dny všední i ve dny sváteční; hesla prezentující osu vývoje architektury a umění v regionu.

Tyto mimořádné požadavky kladly na Pavla Šopáka a jeho spolupracovníky mimořádné nároky, které autor koncepce řešil zejména prolínáním různých témat, různých sociálních, časových, geografických a konfesionálních rovin patrně i s ohledem na praktickou dosažitelnost a míru dochování hmotných a písemných pramenů.

V tomto světle naše předchozí drobné výtky, týkající se procentuálně menšího zastoupení hesel z východní části českého Slezska (zejména v kapitolách *Monumenta artis* a *Documenta et historica*) nebo naše návrhy na prezentaci dalších exponátů, dostávají jiný rozměr. Rádi bychom v katalogu našli další zajímavé předměty spjaté s uměleckým vývojem nebo historií (například připomínku týkající se snahy zřítit v 70. letech 18. st. opavské biskupství). Avšak protože humanitní obory jako jsou historie, dějiny umění nebo kulturní dějiny jsou ze své podstaty pocitové a protože čtenář byl už v úvodu upozorněn na "(...) silně individuální" přístup ke sledované problematice (s. 16), jsme spokojeni s prezentovanými texty doplněnými atraktivním obrazovým doprovodem. Kolektiv autorů se s badatelsky náročným tématem vyroval na vysoké odborné úrovni, podal plastický obraz dané problematiky a seznámil čtenáře také s řadou dosud nepublikovaných hmotných a písemných pramenů. Předložená reflexe duchovního života českého Slezska je pak přínosná nejen pro odborníky, ale i pro zájemce z řad veřejnosti. Grafické zpracování katalogu je přehledné a zdařilé. Velkorýsý formát, kvalitní fotografie i tisk je vděčně přijímaným standardem publikací cyklu *Slezsko: Lidé a země*, které vychází z jednotné typografické úpravy Martina Feikuse, jenž je jako grafik podepsaný i pod ostatními, již vydanými publikacemi tohoto cyklu (*Paměť Slezska*, vyšlo 2011; *Město – zámek – krajina*, vyšlo 2012; *Země a její pán*, vyšlo r. 2014; *Země a její muzeum*, vyšlo r. 2014).

Pro úplnost dodejme, že katalog obsahuje německé resumé, soupis literatury a pramenů, místní i věcný rejstřík. Na výstavě, u jejíž příležitosti publikace vznikla, byly prezentovány také některé další exponáty nezahrnuté do katalogu.

Ve svém celku je publikace úctyhodným počinem a v souladu s krásně neskromným přáním Pavla Šopáka doufáme, že výstava a její katalog bude impulsem pro vznik diecézního muzea a pro záchranu opomíjených a ohrožených památek spojených s duchovním životem Slezska.

Marcela Gavendová

Na sklonku minulého roku vydala Opavská kulturní organizace v Opavě v pořadí již svou pátou publikaci. Po tématech historie dávno minulé mapujících již dávno neexistující památky (opavský zámek a městské hradby) našla prostor pro prezentaci tématu širokou veřejností všeobecně příznivě přijímaného a stále životného – historie místní železnice. Tento zdařilý výstavní projekt (uzpůsobený v některých detailech také vnímání nejmenších návštěvníků) se uskutečnil u příležitosti 160. výročí příjezdu prvního vlaku do Opavy a ještě za trvání výstavy jej doprovodila stejnojmenná kniha.

Autory jednotlivých kapitol výpravné monografie o opavské železnici editor našel v Michalu Petrovi a Aleně Borovcové. Ostatně Alena Borovcová již o vzniku a výstavbě Severní dráhy císaře Ferdinanda ve vztahu k dochovaným stavebním památkám v areálech slezských nádraží (výpravní budovy, vodárny, ubytovny, strážní domky, výtopny a depa, lampárny a sklady), již byl opavský úsek odbočným křídlem, sestavila přehledovou publikaci pracující též s jubilejním tiskem upomínajícím na první jízdu parostrojem z Vídně do Přerova.¹ Ve vztahu přímo k Opavě pak měli autoři k dispozici starší, ovšem době vzniku poplatnou brožuru „Ostrava Poruba – Opava východ 1855–1985“ nebo starší studii ze Slezského sborníku.²

Petr a Borovcová svou publikaci uvodili přehledem historie opavské železnice v datech, zvláštěním pojednáním o zahájení provozu tratí Vídeň – Opava. Dějiny slezské železnice se jim přitom podařilo zasadit do širšího kulturního kontextu. V knize zohlednili skutečnost, že do rakouské železniční sítě byla Opava připojena až dodatečně dvěma sekundárními křídly přiléhajícími k páteřním tratím dvou soukromých železničních společností – k Severní dráze v prosinci 1855 a k Moravsko-slezské ústřední dráze v listopadu 1872. Nanesli také informace o žel nerealizovaných železničních projektech a na dráhu Severní navazující lokálky vyjíždějící z Opavy do Hradce na Moravici,³ Horního Benešova, včetně napojení Opavy na železnici vedoucí do dolnoslezské Ratiboře a do uherského Trenčína. V této souvislosti upozornili na nikoliv nahodilou a ne až tak všeobecně známou podobnost výzdoby interiérů nádraží v Opavě, polském Bilsku a Českém Těšíně. Dodejme jen, že opavské nádraží bylo po nedávné celkové rekonstrukci vyhodnoceno za „Nejkrásnější nádraží České republiky“.⁴

Petr a Borovcová si dále položili otázku co znamenala železnice pro město a naopak. Prostor v knize „Opava železniční“ též vyčlenili železničním kuriozitám typu tzv. pionýrské železnice. Samostatná kapitula pak hovoří o výzvách historických železničních areálů pro současnou památkovou péči, o tom co přispívá k jejich devastaci a jaké aspekty mohou mít vliv na prohlášení železničních budov chráněnými kulturními památkami.

Publikace o historické železnici přímo vybízí k množství atraktivních příloh a ty pochopitelně kromě nanesených dat o kultuře cestování nemohly chybět. Takto si v „Opavě železniční“ můžeme prohlédnout stavební plány železničních tratí a železničních budov; fotografie z doby, kdy se opavská železnice teprve stavěla či z vlastního provozu tohoto typu dopravy, včetně snímků pro železnici nezbytných viaduktů. Zde je zřejmé, že se symbolem opavské železnice stal pohled na východní opavské nádraží od sbíhajících se kolejí otevírající příjíždějícím cestujícím do Opavy typické městské panorama.

¹ *160. let Severní dráhy císaře Ferdinanda 1841–2001*, Ostrava, České dráhy, obchodně-provozní ředitelství Ostrava 2001, 147 s. (Ovšem tato kniha se výhradně soustředila na popis historie jednotlivých stanic a pobočného úseku Břeclav – Přerov. Za zmínku stojí zde otištěný slovníček železniční hantýrky). – Alena BOROVCOVÁ, *Kulturní dědictví Severní dráhy císaře Ferdinanda*, Ostrava, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště 2012, 198 s.

² Zdeněk LÁZNIČKA, *Výstavba železnice Svinov-Opava*, Slezský sborník, roč. 54/1956, s. 353–362. – *Ostrava Poruba – Opava východ 1855–1985, trať čs.-sovětského přátelství*, Ostrava, Pobočka ČSVTS lokom. depa 1985, 61 s.

³ Ostatně hradečtí velkostatkáři Lichnovští se úspěšně angažovali v konsorciích usilujících o napojení Opavy na Olomouc, Ratiboř a neúspěšně o protažení opavské dráhy směrem k Fulneku.

⁴ *Opava má nejkrásnější nádraží*, Hláška. Zpravodaj statutárního města Opavy, č 1, leden 2013, s. 5.

Knihu také obohatilo schéma současných (i zaniklých) tratí na Opavsku. Dále plasticky reprodukuje libivé nejstarší pohlednicové koláže ze sbírky Františka Šenka,⁵ dobové jízdní řády i předměty, které dříve cestující potřebovali k cestě s rakouskými drahami – kufr, legitimaci, jízdenku.

Po navázání kontaktů se znalci železniční historie písemnosti na výstavě více než vítaně doprovodily předměty z provozu uchovávané mimo jiné v soukromých sbírkách Jiřího Válečka – odznak a kleště průvodčích, řídicí ústředny, lampy železničních zřizenců i směrové návěstidla či uniformy⁶. Dokumentem železniční historie se také zprostředkovaně stala jedna soliterní kolej (!) z tratě Severní dráhy zapůjčená do Opavy Národním technickým muzeem v Praze. Opavská kulturní organizace při sestavování konceptu výstavy a posléze při sestavování monografie „Opava železniční“ dále tradičně sáhla do sbírek Slezského zemského muzea (zde procházen fond Miloše Čeledy a fotoarchiv).

Katalogovou část „železniční Opavy“ symbolicky došperkovaly obrázky parních lokomotiv. Pokud si její vydavatel stanovil jasný cíl: „Opavu vykreslit jako srdce sítě turisticky atraktivních drah“ tak můžeme konstatovat, že se mu to více než povedlo.

Jaromíra Knapíková

Martin PELC, *Maria Stona und ihr Salon in Strzebowitz, Kultur am Rande der Monarchie, der Republik und des Kanons*, Opava 2014, 296 s.

ISBN 978-80-7510-056-6

Z pera Martina Pelce se nám dostává do rukou kniha poodhalující myšlenkový svět a salonní kulturu německy píšící spisovatelky Marie Stony, která svou životní pouť spojila se zámekem v Třebovicích. Stejně jako dnes, kdy nejedem ze čtenářů možná váhá, kde se domov literátky nacházel, se zřejmě osobnosti kulturního dění přelomu 19. a 20. století taktně doptávali na cestu k zámku. Pro některé daleko od Vídně a přitom blízko, díky Severní dráze císaře Ferdinanda, na okraji dynamicky rostoucí ostravské aglomerace a přitom cestou do Opavy. Vlivem literární činnosti a čilé korespondence Marie Stony se Třebovický zámek stal po několika desetiletí místem setkávání osobností ze světa kultury, vědy a politiky.

Knihu je rozdělena na kulturněhistorické pojednání o osobnosti Marie Stony a na edici odeslané korespondence literátky osobnostem evropského kulturního dění, jako např. Berthě von Suttner, Georgu Brandesovi, Marii Eugenií della Grazie atd. V hlavních liniích autor postihl dětství a dospívání budoucí spisovatelky, které se nijak nevymykal konvenčnímu úzu výchovy v lokálních vyšších vrstvách společnosti. I vstup do dojednaného manželství můžeme pro danou dobu pokládat za tradiční vzor chování; rozpad manželského svazku se dobovým konvencím již nepatrně vymyká. Vzhledem k absenci pramenů nemohl autor soužití manželů hlouběji postihnout. Idyllické dětství i peripetie manželského soužití se staly náměty pro literární díla z pera Marie Stony, která část kritiky příznivě přijímala. Stěžejní část knihy tvoří plastický obraz každodenního života literátky, která přijala za vlastní životní styl aristokracie. Společenské pobyty ve Vídni, cestování spojené s poznáváním evropského kulturního dědictví, návštěvy vyhlášených lázní, pořádání honů, přijímání významných hostů na Třebovickém zámku a vedení vlastního salónu. Z edice dochované korespondence poodkrýváme myšlenkový svět literárně činné ženy na přelomu 19. a 20. století a je na škodu, že nejsou dochovány konvoluty korespondence, jíž byla adresátkou.

Autorovi se podařilo zasadit životní příběh německy píšící spisovatelky do kontextu komplikovaných dějin regionu, což se zejména týká podzimu života. Na druhou stranu poněkud absentují širší souvislosti kulturního dění regionu. Mezi řádky sice vysvitá dynamický kvas průmyslového Ostravska, ale postižení vazeb na Opavu, kulturní centrum regionu, je naznačeno jen v intencích přátelského vztahu k E. W. Braunovi.

⁵ Více historických pohlednic s námětem železnice přináší Peter ŠIMKO, *Železnice na starých pohľadniciach*, Žilina 2011, 95 s.

⁶ Také železniční stejnokroje se dočkaly své monografie – Mojmír KREJČÍŘÍK, *Železniční móda. Vývoj železničního stejnokroje od 19. století po současnost*, Praha, Dokořán 2003, 143 s.

Předložená kniha je kulturněhistorickou prací, které čtenáře seznamuje s pozapomenutou německy píšící autorkou regionu, která se za života dostala do slovníkových děl, jako je např. slovník německých autorů od Franze Brümmera nebo pojednání o německých literátech v českých zemích z pera Josefa Mühlbergera. Kniha také vyvolává v čtenáři touhu seznámit se s životním příběhem Heleny Zelezny-Scholz, dcerou Marie Stony, která nezůstala v matčině stínu, ale svou tvorbou jej překročila. Kniha si zajisté najde své početné čtenáře v řadách zájemců o kulturní dění ve Slezsku i mezi příznivci gender studies.

Andrea Pokludová

Martin STRAKOŠ – Romana ROŠOVÁ – Michaela RYŠKOVÁ, *Průvodce architekturou Krnova, Ostrava 2013, 399 s.*
ISBN 978-80-85034-75-2

V loňském roce spatřil světlo světa očekávaný Průvodce architekturou Krnova. Autorský kolektiv, jehož jádro tvoří Martin Strakoš a Romana Rosová z ostravského pracoviště Národního památkového ústavu, zde navázali na předchozí úspěchy a zkušenosti s podobnými průvodci pro Ostravu (2009) a Opavu (2011). Průvodce Krnovem je jejich třetí publikací tohoto typu a zřejmě nikoliv poslední. Nepřekvapí proto nápadná podoba krnovského průvodce s jeho předchůdci, a to co do formátu publikace, textu se základními informacemi k budově, nežřídka půdorysu objektu, dostatku fotografií a konečně souřadnicemi GPS pro ty, kteří nechtějí bloudit.

Samotný průvodce krnovskou architekturou je koncipován do několika celků. Do pomyslného prvního celku lze zařadit úvodní slova starostky města, generální ředitelky NPÚ a informaci editora Martina Strakoše o tom, jak průvodce číst.

Další oddíl tvoří studie se základními dějinnými informacemi o městě, jeho urbanistickém a architektonickém vývoji a zdejší památkové péči. Text je nabitý fakty, ale současně přehledný a poměrně čtivý. Některé čtenáře by však mohlo zaskočit řazení některých kapitol, přesněji druhé podkapitoly „Krnov v zrcadle současné architektury“, kterou by logicky hledali spíše na konci líčení architektonického vývoje města než před ním.

Hlavní a stěžejní blok tvoří hesla více než dvou stovek klenotů krnovské architektury, řazená abecedně dle ulic. Autoři zde představili vše, co v Krnově stojí za shlédnutí - od renesančních měšťanských domů, přes secesní vily, sídliště obytných budov s pečovatelskou službou z konce 20. století, sakrálních objekty, školy až po reliktu industriální architektury. A je skutečně s podivem, co dnes méně známé městečko na hranici skrývá za cenná architektonická díla. Za všechny připomeňme především realizace L. Bauera, E. Kocha, L. Kammela, E. Latzela či O. Reichnera. Autorům se sice podařilo udržet obdobnou délku všech textů, která je co do informací pro laika únosná (neúnavná) a pro odborníka nezbytným minimem, ale na druhou stranu to znamená, že se u významnějších objektů jedná pouze o strohý výčet faktů. Současně to však umožnilo zařadit i anglickou mutaci, čímž se potenciálně rozšířil okruh potenciálních čtenářů. Velkou devízou publikace jsou působivé fotky Romana Poláška z exteriérů i interiérů, umožňující prožitek z architektury čtenáři i tam, kde jsou některé objekty zčásti či zcela nepřístupné. Na katalog navazuje slovník medailonů architektů, stavitelů a umělců. Poslední část tvoří soupisy literatury a pramenů, rejstříky, mapy se zanesením objektů v katalogu, poděkování apod.

Obecně lze tento počin Martina Strakoše, Romany Rosové a Michaely Ryškové kvitovat s povděkem, protože přehlednou formou nabízí procházku Krnovem, a to s knihou buďto přímo po krnovských ulicích nebo z pohodlí domova. Průvodcem jistě proto nepohrdnou zdejší patrioti, zvědaví návštěvníci města, ale i odborná veřejnost, která může v případě potřeby čerpat z přiloženého soupisu literatury a pramenů ke každému heslu. Dlužno dodat, že výše zmíněná trojice průvodců je v republikovém měřítku unikátní, protože v této řadě průvodců vydávaných NPÚ vyšel mimo Moravskoslezský kraj a tedy i bez editora Martina Strakoše dosud jen jeden, a to v roce 2012 pro Karlovy Vary. Nezbyvá než doufat, že si autorský kolektiv (či alespoň jeho část) již brousí zuby na další města a městečka severní Moravy a Slezska a za dva roky se stejně kvalitním průvodcem v ruce budeme moci projít Bruntálem, Karvinou, Frýdkem či Jeseníkem.

Petr Tesář

Malovaný nábytek představuje to nejcennější, co patřilo k lidovému mobiliáři. Vedle kroje, který jako jeden z aspektů vypovídá o svém nositeli, to byl také interiér obytného domu, který na majitele leccos prozradil, především vypovídal o jeho společenském postavení. Počátky malby na nábytku sahají do 13. a 14. století, kdy se objevují v kostelních inventářích první malované kusy nábytku. Dekorování domovního interiéru a s tím související malování nábytku se začalo rozvíjet až v pozdějším období, přibližně od 16. století, kdy začaly mizet domy s otevřeným ohništěm a místnosti již nebyly tak začouzené. Malovaná truhla stávala na viditelném místě. Byla určena pro uložení svátečního oděvu a cenností. Díky svému dekoru se stala ozdobou selské jizby. Jednoduché kusy nábytku si lidé vyráběli sami, ty složitější vyráběli specializovaní řemeslníci. Nábytek byl dekorován hlavně vyřezáváním a malbou. Malování nábytku se provádělo z „volné ruky“ tedy bez předkreslení, avšak od 19. století se rozšířilo malování přes šablonu. Truhly staršího původu měly základní zelený nátěr, jak uvádějí měšťanské soupisy nábytku v 18. století. Teprve později se v popisech výzdoby začaly objevovat i jiné barvy např. modrá.

Malovaný nábytek se do sbírek Muzea Těšínska dostával postupně. V šedesátých letech 20. století pořádal Ladislav Báča, učitel a zakladatel muzea, tzv. sběrné akce, díky kterým se muzejní sbírka rychle rozrůstala. Takto byla získána i nejstarší datovaná truhla z roku 1700 z obce Bukovec, která je skutečnou chloubou muzejní sbírky, a patří mezi nejstarší tohoto druhu na našem území. Později byla pečlivě zrestaurována. Nejmladší truhla pochází z roku 1918. V současnosti se ve sbírkách Muzea Těšínska nachází celkem 174 kusů malovaného nábytku. Fond malovaného nábytku je nejobemnější sbírkou Muzea Těšínska. Dlouhá léta byl nábytek uložen v nevyhovujících prostorách, a také se často stěhoval. To vše se podepsalo na jeho stavu. V 80. letech 20. století se však podařilo celý fond ošetřit radiačním zásahem proti škůdcům dřeva v Konzervačním ozařovacím pracovišti ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy. Několik truhel bylo také zrestaurováno.

Katalog je rozdělen do dvou základních celků. První tvoří fotografie malovaných truhel, a to i jejich přední i boční díly, ve druhém celku je zařazen ostatní malovaný nábytek. Předměty jsou seřazeny od nejstarších po nejmladší dle jejich datace. Nedatované předměty jsou seřazeny abecedně dle místa nálezu nebo lokality. Jsou také uvedena inventární čísla nábytku, rozměry a je rovněž stručně popsán jejich dekor. Katalog doplňuje přehledná tabulka lokalit původu malovaného nábytku, jež se nachází ve sbírkách Muzea Těšínska. Nechybí ani přehled literatury. Autorka katalogu je etnografka a byla dlouholetou pracovnící Muzea Těšínska. Publikace vznikla v rámci projektu „Katalog Malovaný nábytek ve sbírkách Muzea Těšínska“, který se uskutečnil za finanční podpory Ministerstva kultury.

Petra Blažejová

Biografie osob, jejichž život se uzavřel v nedávné minulosti, jsou posuzovány daleko kritičtěji, než životopisy osobností historie, o nichž již v současnosti nemohou vypovídat přímí svědci. V případě, že se jedná o knihu o osobnosti, která se do historie národa zapsala tak mimořádným činem, jako je obětování vlastního života, se autor musí umět vyvarovat patosu či případných ideologických interpretací. Opavský historik a archivář Branislav Dorko se s příběhem Jana Zajíce nesetkal poprvé, protože již před lety se jako autor knihy o historii Vítkova nemohl této stěžejní události poválečných dějin města vyhnout. Při přípravě této publikace však mohl vycházet nejen z písemných pramenů, ale také z autentických vzpomínek příbuzných Jana Zajíce.

Dorko knihu rozdělil do sedmi kapitol, v nichž sleduje Zajícův život od dětství až do tragické smrti. Hodnotí bezprostřední ohlas Zajícova činu a také přináší informace o osudech rodiny a přátel v době

normalizace. V závěrečné části se dočteme o uznání Zajícova činu po dvaceti letech po změně politického systému v Československu a později v České republice.

V předmluvě předsedkyně Poslanecké sněmovny ČR Miroslavy Němcové je krátce zhodnocen přínos činů Jana Palacha a Jana Zajíce v době nastupující normalizace. Druhá předmluva je z pera předsedy Matice slezské Vlastimila Kočvary. Tato organizace se stala vydavatelem publikace.

V první kapitole, nazvané jednoduše Život, přináší Dorko informace o rodinném zázemí Jana Zajíce. Jsou zde uveřejněny fotografie ze společných dovolených, čtenář se dozví o oblíbené Zajícově četbě, o jeho charakteru v době školní docházky, zálibě v přírodě a trampování.

Klíčovým okamžikem v životě Jana Zajíce byla bezprostřední reakce studentů na čin Jana Palacha v lednu 1969. Zajíc se zúčastnil hladovky studentů na Václavském náměstí po Palachově činu a zde zjevně došlo k jeho rozhodnutí jej následovat jako další lidská pochodeň. Na rozdíl od Palacha však Jana Zajíc svůj úmysl nijak netajil před ostatními, hovořil o přípravě na dobrovolnou smrt se svými spolužáky a věděli o tom i učitelé jeho školy. Podařilo se mu dokonce přesvědčit svou spolužáknici, aby jej následovala jako pochodeň číslo tři, a to symbolicky na Mezinárodní den žen.

V této části knihy volí Dorko takřka detektivní, reportážní formu, protože sleduje události v časové následnosti a líčí přípravu a provedení Zajícova činu den po dni. Čtenář se dozví o poslední Janově návštěvě u rodičů 16. února. Rozmluva s učitelem Janem Kočim měla Zajíce od jeho činu odradit a podle dojmu na vyučujícího se tak i stalo.

V kapitole s příznačným názvem Čin se čtenář seznamuje s Janovou cestou do Prahy, při níž jej doprovázel jeho kamarád a mladší spolužák Nykl. V Praze se k Zajícovi připojily ještě dvě spolužákně. Na základě analýzy policejních dokumentů Dorko podrobně sleduje průběh činu Jana Zajíce v průchodu domu č. 39 na Václavském náměstí. V knize jsou uvedeny na pravou míru některé tradované omyly, které se opakovaly především v memoárové literatuře.

Bezprostřední reakci na Zajícův čin srovnává autor s ohlasem na upálení Jana Palacha, kterému věnoval tisk značnou pozornost. Ačkoli mezi oběma událostmi uplynulo o něco více než jeden měsíc, byl zřejmý rozdíl v reflexi Zajícova a Palachova činu veřejností. Určitá apatie již byla předzvěstí normalizace. Autor zde uveřejnil také homilii vítkovského faráře Krakoviče a detailně si všímá průběhu Zajícova pohřbu, který se konal v neděli 2. března 1969.

V souvislosti s událostmi, které bezprostředně navazovaly na čin Jana Zajíce, si Dorko krátce všimá také třetí lidské pochodně v pořadí, kterou byl jihlavský dělník Evžen Plocek.

Nedlouho po zahájení normalizace se musely s dopady na čin svého bratra potýkat i další dvě děti manželů Zajícových. Bylo jim znemožněno studovat vysokou školu podle svého výběru. Také matka, která byla učitelkou, byla perzekuována. V dobách normalizace byl pod dozorem státní bezpečnosti i hrob Jana Zajíce na vítkovském hřbitově.

Teprve společenské změny po listopadu 1989 umožnily po dlouhých dvaceti letech připomenout Zajícův čin bez ideologického zabarvení. Již v únoru 1990 se konal v den výročí Zajícovy smrti pietní akt na vítkovském hřbitově ve Vítkově. Zajícův čin připomínají nejen každoroční pietní akce, ale např. i pochod údolím Moravice a nadační fond. V roce 1991 bylo téma předmětem filmového zpracování.

Publikaci uzavírá přehled literatury a archivních pramenů. Dorko využil dokumenty uložené v Archivu bezpečnostních složek v Praze a doplnil je písemnostmi především z okresních archivů v Šumperku a Opavě, jakož i ze Zemského archivu v Opavě.

Knihou má velmi povedenou grafickou podobu, text je bohatě dokumentován obrazovými přílohami, mezi nimiž kromě dobových fotografií nechybí ukázky rukopisu Jana Zajíce či jeho básní. Pevná vazba i velký formát umožnily knihu pojmout velkoryse, proto je i řádkování širší a text se dobře čte. Autor prostudoval zřejmě veškerou relevantní dostupnou literaturu i prameny. Svůj vlastní text vhodně doplňuje citacemi (vzpomínky pamětníků, dobové protokoly apod.), což dobře dokresluje vyličené události Zajícova příběhu. Pro každého, kdo se bude zajímat o osud Jana Zajíce a jeho mimořádného činu, přináší tato kniha ucelený a fundovaný pohled.

Zdeněk Kravar

Zpráva z konference „Jak psát dějiny velkých měst?“

Ve dnech 19. až 21. listopadu 2014 proběhla v Brně na Nové radnici mezinárodní vědecká konference **Jak psát dějiny velkých měst?** Pořádána Archivem města Brna ve spolupráci s Historickým ústavem Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Katedrou historie Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem a Výzkumným centrem historické geografie Akademie věd České republiky, v. v. i. Konference hostila na 130 odborníků z akademických pracovišť České republiky, Slovenska, Německa, Rakouska, Polska a Maďarska. Během dvou dnů zaznělo na 40 příspěvků reagujících na problematiku dějin velkých měst ve středoevropském prostoru. Paralelně s příspěvků probíhala v Rytířském sále posterová sekce konference. Poslední den byl věnován prohlídce skvostů Brna, jakými jsou vedle Staré a Nové radnice hrad Špilberk a vila Tugendhat.

Po úvodním slovu pořadatelů zahájil první blok konference, vyplněný zahraničními odborníky, **Ferdinand Oppl** příspěvkem *Stadtgeschichte(n) heute. Das Fallbeispiel Wien und der Versuch einer Anleitung zu einem Ideal typ*. Autor dějin Vídně nabídl v 10 bodech souhrn neopomenutelných oblastí, které by moderní dějiny velkých měst měly obsahovat, na což navázal **Juraj Šedivý** se svým rozdělením ve svém příspěvku *Dějiny Bratislavy – moderná a postmoderná koncepcia dejin mesta*. Také poukázal na rozpor moderní (velké dějiny – neosobní) a postmoderní (malé dějiny – emotivní). Maďarskou a rumunskou historiografii přiblížila **Judit Pál** příspěvkem *Stadtbegriff und Stadtgeschichte in der ungarischen und rumänischen Geschichtsschreibung* a celý blok uzavřel **Zdzislaw Noga** příspěvkem *Monografie wielkich miast w historiografii polskiej*, kdy se věnoval nejvýznamnějším polským městům před průmyslovou revolucí, která sehrála význam nejen v polských, ale i středoevropských dějinách (Gdaňsk, Toruň, Poznaň, Krakov, Lvov a Wrocław).

Druhý blok konference zahájila **Ivana Ebelová** příspěvkem *Dějiny českých, moravských a slezských měst – ediční řada nakladatelství Lidové noviny*. Přiblížila úspěchy a problémy této velmi populární edice, která rok 2014 zakončila vydáním knihy dějiny města Frýdek-Místek. Následující příspěvek *Vědecké dějiny Prahy – idea, možnosti, skutečnost* od **Václava Ledvinky** přinesl poznání složité problematiky absence moderně pojaté historie hlavního města Prahy. Každoročně se alespoň daří pořádat sympozium k dějinám Prahy. Další dva příspěvky se dotýkaly dějin Brna, v případě **Thomas Krzenek** se jednalo o pohled ze strany německého obyvatelstva *Dějiny a jazyk. Jak psát dějiny Brna v němčině? Pokus po sto letech* a **Libor Jan** zdůraznil dodržování proporcí kapitol při psaní nejen vícesvazkových dějin měst a uváděl to na příkladu vycházejících pětidílných dějin Brna *Proporce a dispozice – problém nejen svazku a středověku Brna*.

Ve třetím bloku konference zazněly příspěvky od **Blanky Soukupové**, **Andrey Pokludové** a **Ludi Klusákové** zabývající se dlouhodobě urbánními dějinami, které v případě Soukupové směřují k urbánní antropologie a příspěvek *Český etnologický výzkum multietnicity a multikulturality ve městech* poukazoval na výraznou absenci jiného než českého pohledu. Kdežto příspěvek Pokludové *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. Dokončený/nedokončený projekt urbánních dějin* se týkal třísvazkové publikace analyzující několik vybraných samospráv (Moravská Ostrava, Vítkovice, Opava, Olomouc, Frýdek, Přerov, Nový Jičín a Příbor) v otázkách hospodářského a kulturního života lidí v daných městech. Zrcadlící také mnohdy opomíjené oblasti migrace obyvatelstva i problémy s identitou. K migraci přidala Klusáková ještě politiku a veřejný prostor, kdy zdůraznila zasazení problematiky globálně i napříč Evropou a světem. Příspěvek **Bohumíra Smutného** *Hospodářské dějiny měst. Srovnání publikací o dějinách Olomouce, Opavy a Jihlavy* kladl důraz na význam průmyslu, jako hnacího motoru rozvoje měst. *Prezentace projektu online Encyklopedie dějin města Brna*, který představila **Irena Loskotová**, nabízí online zpřístupnění četného množství informací a obrázků zachycující vývoj Brna (www.encyklopedie.brna.cz).

Zakončením třetího bloku byla panelová diskuze moderovaná **Lukášem Fasorou** na téma *Čtenář nebo uživatel, učenost nebo přístupnost, kniha nebo hypertext? Dějiny měst, jejich funkce, forma a smysl v éře informační revoluce*, která se i po svém ukončení rozproudila v mnohých debatách na

společenském večeru, kterým byl první den konference zakončen. Samotná diskuze byla velmi bouřlivá a nenechala nikoho na pochybách, že v dnešní době je zapotřebí brát internetové možnosti jako součást moderního publikování v oblasti online databází a uložení obrázkového a fotografického materiálu, který v knihách jen těžko hledá své místo. Nespornou výhodou knih i nadále zůstává a bude kvalitní odborný text na dané téma problematiky či lokality, který naopak nelze v celém svém rozsahu prezentovat na internetu. Ten budou i nadále obohacovat mikrostudie nových objevů či fragmenty celků, jakými se stávají např. elektronické sborníky. Zde je nesporná pozice historika při interpretaci všeho dostupného materiálu pro širší pojetí celkového vývoje a zapojení do širšího kontextu, jenž se rozšiřuje z populárního 19. století i na 20. století.

Druhý den konference zahájil poslední blok na téma *Dějiny města jako koncept v současném dějepísectví – současné projekty dějin měst* a následný blok na téma *Příklady metodologických a koncepčních problému dějin měst, nové přístupy*, na kterých lze názorně prezentovat, že obsahovou část konference, která byla po odborné stránce výborně obsazena, lze rozdělit do dvou oblastí a to obecné a speciální. Většina obecných příspěvků řešila problematiku metodologickou a všeobecných principů i postupů, které se dají aplikovat jako jakýsi muštr pro každé velké město a přibližovala nová paradigmatata např. sociální prostor. Kdežto specifické příspěvky tohoto bloku se zaměřovaly na konkrétní města, ať už se jednalo o projekty připravované (Hradec Králové a Zlín), probíhající (Plzeň) nebo uzavřené (Jihlava). Ke které zazněla příhoda s chybou na zadní záložce, kdy ze slova převítečná se stalo přebytečná.

Poslední dva odpolední bloky konference probíhaly paralelně, kdy jeden byl zaměřen na *Prameny a archivy* a druhý na *Specifické fenomény dějin středověkých měst*. Pramenné a archivní zdroje poukazovaly na oblasti, které byly starší historiografií opomíjeny (mapy, plány, veduty, fotografie) nebo nebyly dostatečně objeveny (archeologické poznatky) a vyzdvíženy jejich kvality a potřebnost pro komplexní zpracování hlavně v otázce vývoje měst a jeho prostorového aspektu. V tomto duchu byla představena edice Historický atlas měst ČR (zpracováno 27 měst), která se snaží tento nedostatek pokrýt. Zde je potřeba úzké spolupráce historiků s kartografy. Tento projekt má mezinárodní zázemí (www.staedtegeschichte.de) a v jeho rámci bylo zpracováno více než 500 atlasů v 17 evropských zemích. Zajímavý přínos pro zpracování dějin měst mohou rovněž mít sbírky místních muzeí, neboť mnohá regionální muzea začínala jako městská, která byla později sjednocena pod jednu instituci. Zavádějící jsou však některé městské veduty, které mnohdy z důvodu „hezčího“ vyobrazení představují historické obrazomontáže a jsou tudíž extrémně nepřesné a matoucí. Poslední z představených online projektů Libri civitatis (www.libricivitatis.cz) dokumentuje a zpřístupňuje městské knihy v České republice.

Podtrženo a sečteno, program konference **Jak psát dějiny velkých měst?** byl působivý a nabitý. Dějiny velkých měst mezi teorií a praxí mají zodpovězeno nemálo otázek, ale mnohé je třeba nadále identifikovat a interpretovat. Nezbyvá než vyčkat na sborník z konference, který přinese přednesené příspěvky.

Martina Šimiková

Karel Hladík opět v Arboretu Nový Dvůr

Při příležitosti Muzejní noci (19. června 2015) byla veřejnosti prezentována restaurovaná socha Karla Hladíka (1912–1967), nazývaná *Sloup* (1963), která po desetiletí tvořila integrální součást vstupní části arboreta v Novém Dvoře až do doby, kdy – přibližně před deseti lety – byla z důvodu poškození odstraněna. Restaurování bronzového odlitku se na jaře 2015 ujal Pavel Strakoš.

Sloup Karla Hladíka patří k významným dílům českého sochařství 20. století. Existují čtyři odlitky této plastiky, z nichž jeden vlastní Muzeum umění v Olomouci, další byl pořízen pro sídliště v Praze na Proseku, třetí vlastní galerii Klatovy-Klenová a čtvrtý je ve vlastnictví Slezského zemského muzea.

Instalace Hladíkova *Sloupu* ve vstupní partii novodvorského arboreta zapadá do společenského a kulturního kontextu šedesátých let 20. století: V intencích trendů, vyznačujících muzejní a galerijní

prezentaci té doby, sledoval iniciátor vzniku arboreta, dendrolog Zdeněk Kříž (1933–1982), komplexnost muzejních aktivit, kdy arboretu nemělo jít jen o vědeckovýzkumnou činnost v oblasti dendrologie, případně botaniky, ale také o kultivované prostředí, v němž by se snoubila tradice a současnost; příroda a umění. Poté, co v roce 1964 proběhla generální oprava zámecké budovy, určené pro odborná pracoviště a herbářové sbírky, následovaly úpravy vstupního areálu s vrátnicí, výstavba skleníkového komplexu a výstavního pavilonu, situovaného v nejméně položené části areálu (1969–1971). Autorkou úprav byla Alena Friedlová-Kanczuská, absolventka studia na ČVUT v Praze u profesora Antonína Engela (1932–1937), životem a prací spjatá s Ostravou, kde po druhé světové válce pracovala jako samostatná architektka a později jako pracovnice Hutního projektu Ostrava. Věnovala se zejména obytným stavbám, přičemž zkušenosti se specifickou tematikou zahradnické architektury získala v letech 1960–1963 při stavbě skleníkového areálu v Havířově.

Při koncipování úprav arboreta na konci šedesátých let bylo pamatováno na umělecká díla. Ve vstupní části dnes již neexistujícího skleníkového komplexu se dochovala keramická stěna od ostravské malířky a textilní výtvarnice Věry Tošenovské (1924–2011). Pořízení Hladíkova *Sloupu* pak můžeme chápat za završení estetizace parkového prostředí.

Instalaci uměleckých děl K. Hladíka a V. Tošenovské se téma vztahu přírody a umění nevyčerpalo. Od roku 1969 probíhaly ve výstavním pavilonu arboreta umělecké výstavy, přičemž sochařství v jejich dramaturgii hrálo hlavní roli. Například v létě 1970 zde byla uspořádána výstava vynikajícího českého sochaře Vincence Vinglera (1911–1981). Text do katalogu napsal historik umění Jiří Mašín (1923–1991), jenž vytvořil pomyslnou spojku mezi Novým Dvorem a pražskou uměleckou scénou. A právě Zdeňku Křížovi a Jiřímu Mašínovi lze připsat zásluhu s pořízením odlitku Hladíkova *Sloupu* a jeho umístění do vstupního entré arboreta mezi vrátnicí a zámeckou budovou. Dodejme, že Mašín se zasloužil o vytvoření Hladíkovy stálé expozice v bývalé konírně zámku v Rychnově nad Kněžnou (od roku 1980).

Karel Hladík, rodák z Královy Lhoty u Josefova, se nejprve vyučil kameníkem. Na uměleckoprůmyslové škole v Praze studoval v letech 1940–1944; následně absolvoval Akademii výtvarných umění v Praze (1947), kde byl žákem Karla Pokorného. V poválečném období byl trvale spjat s Prahou. Vrchol tvůrčího vzepětí, přerušovaný náhlou smrtí (zemřel na následky úrazu v sochařském ateliéru na Akademii), náleží šedesátým letům: v letech 1961–1967 vedl na Akademii sochařský ateliér a hojně spolupracoval s architekty. Z jeho veřejných realizací možno připomenout pamětní desku na rodném domě Franze Kafky v Maislově ulici v Praze. V téže době rozvinul specifickou techniku strukturálních reliéfů; zčásti jde skutečně o dvojrozměrné artefakty, určené pro konkrétní prostor; zčásti o volná sochařská díla, u nichž se reliéfní struktury uplatňují na objemovém celku. Tato technika zpracování sochařského materiálu vytváří působivý sochařský protějšek soudobému malířskému informelu. Její plné tvůrčí uplatnění ukazuje *Sloup* – plastika původně vytvořená pro první velkou umělcovu výstavu v Galerii Václava Špály v Praze (1963) – jímž je Karel Hladík od června letošního roku opětovně zpřítomněn v arboretu v Novém Dvoře.

Pavel Šopák

Na kolech do světa (Po silnicích nejen Českého ráje a Pojizeří) Mladá Boleslav 17.-19. dubna 2015

Pekařova společnost Českého ráje v Turnově připravuje každé dva roky tematicky koncipovanou konferenci vztahující se k nějaké významné osobnosti našich dějin (K. Kazbunda, K. J. Erben, J. Patočka). V letošním roce bylo zvoleno téma na první pohled volnější – automobilismus, respektive s tím související dějiny tohoto odvětví a také cyklistiky. Připomněla se tak i některá letošní výročí – 150 let od narození Václava Klementa, 120 let od vzniku firmy Laurin a Klement v Mladé Boleslavi a 90 let od jejího spojení s koncernem Škoda Plzeň.

Konference byla připravena ve spolupráci s Českou archivní společností, Muzeem Českého ráje v Turnově, Severočeským muzeem v Liberci a Škoda muzeem v Mladé Boleslavi, které poskytlo pro jednání prostory v areálu továrního muzea.

V první den byla konference zahájena prohlídkou výrobních provozů akciové společnosti Škoda Auto v Mladé Boleslavi. Odpolední část zahájil úvodní přednáškou Milan Hlavačka na téma „Doprava, mobilita, turismus“, v níž se zamyslel nad významem těchto pojmů a jejich obsahem v průběhu dějin. Přednesené příspěvky byly rozděleny do dvou částí. V prvním bloku se přednášející soustředili na dějiny mladoboleslavské továrny a přiblížili osoby jejích zakladatelů, jakož i dalších průkopníků automobilismu, kteří jsou spojeni se značkou Laurin a Klement. Odpolední blok měl poněkud širší záběr, protože v něm byly předmětem výkladu obchodní stezky a komunikace, a to od středověku až do poloviny 20. století. První den konference byl zakončen večerní prohlídkou nově otevřeného Leteckého muzea v Mladé Boleslavi.

Sobotní konferenční jednání postihovalo cyklistiku a motorismus jako společenský fenomén. Zajímavé příspěvky zazněly například na téma ženské emancipace a cyklistiky (Milena Lenderová), o dráhách a velodromech referoval Jan Králík, zatímco Petr Hoffman přednesl příspěvek o autobusové dopravě v České raji. Druhý den konference byl zakončen vlastivědnou procházkou po Mladé Boleslavi, v rámci které účastníci navštívili na zdejších hřbitově také hroby V. Laurina a V. Klementa. Součástí konferenční pořadání Pekařovou společností bývají i zájezdy do okolí místa konání. V neděli 19. dubna bylo setkání uzavřeno zájezdem na severozápadní Bolešlavsko.

Tak jako v případě minulých konferencí, i z letošního setkání bude vydán sborník referátů. Akce se zúčastnilo více než šedesát hostů nejen z České republiky, ale rovněž z Polska a Slovenska. Počet přednesených referátů a diskuzních příspěvků překročil třicet. Přípravovaná publikace, v řadě konferenčních sborníků Pekařovy společnosti s pořadovým číslem 17, bude bezpochyby významným příspěvkem k dějinám automobilismu a cyklistiky v českých zemích.

Zdeněk Kravar

Seminář Proměny historické architektury venkova

Dne 19. 3. 2015 proběhl v prostorách Koncertní síně kostela sv. Ducha v Krnově další z cyklu každoročních seminářů pořádaných společností Omnium a skupinou Monumenta VIVA, tentokrát zaměřený na problematiku historických objektů venkovské architektury a možnosti jejich obnovy. Akce proběhla v prostorách Koncertní síně sv. Ducha v Krnově pod záštitou ČNK ICOMOS a Ústavu památkové péče FA ČVUT s podporou Ministerstva kultury ČR a Nadačního fondu vzdělávání ČSOB.

Účastníky semináře přivítal 2. místostarosta města Krnov Jan Krkoška a seminář zahájil PhDr. Pavel Bureš z Odboru péče o památkový fond NPÚ svým úvodním zamyšlením nad současným přístupem k obnově historických vesnických staveb v kontextu s jejich potenciální památkovou a kulturní hodnotou, technickým stavem a zachovalostí a především též stávajícím i zamýšleným způsobem využití.

Na jeho polemiku pak již navázal první blok příspěvků, věnovaných tématu Památkové objekty. PhDr. Lubica Mezerová z Muzea v Bruntále představila některé zajímavé příklady historické venkovské architektury na Bruntálsku, včetně objektu Kosárny ve Velkých Karlovicích, který dnes funguje jako jeden z expozičních areálů Muzea v Bruntále. Na ní navázal s dalšími příklady zdařilé i nezdařilé obnovy venkovských objektů Mgr. Tomáš Nitra z NPÚ ÚOP Ostrava. Další zástupce NPÚ, Mgr. Jiří Kaláb z ÚOP v Olomouci se věnoval již konkrétnímu příkladu obnovy, a sice na venkovské usedlosti v Ratajích. Nastínění tradice a současnosti historických objektů ve Velkých Karlovicích byl věnován příspěvek Ing. arch. Jaroslava Novosada z kroměřížského ÚOP NPÚ. Po krátké občerstvovací přestávce představila Mgr. Ivana Zajícová z Městského muzea v Krnově rekonstrukci Měšťanského domu čp. 29 v Krnově i jeho současné využití a podobu, kterou si mohli prohlédnout i sami účastníci semináře v rámci krátké exkurze. Po ní pak pokračoval seminář druhým tématickým blokem.

V druhém bloku zaměřeném na Projekty obnovy pak zazněly příspěvky dokumentující obnovu historických objektů, které jsou v současné době využívány povětšinou ke kulturním aktivitám.

PhDr. Eva Kolářová, kastelánka státního zámku v Raduni představila projekt obnovy barokní sýpky, která je dnes součástí raduňského zámku a slouží jako informační a návštěvnické centrum. Ing. Júlia Vozáková poreferovala o stávající i další zamýšlené fázi obnovy renesančního zámku v Hustopečích n. Bečvou, Ing. arch. Karel Doubner o obnově historické roubenky v Dubové hoře na Kokořínsku, z níž se dochovala jen velmi malá původní část. Manželé Královi představili svůj projekt rekonstrukce objektu bývalého vodního mlýna Wesselsky v Loučkách nad Odrou, který dnes slouží jako soukromé muzeum a Ing. arch. Vojtěch Kmošek ze Spolku archaických nadšenců pohovořil o dokumentaci a přeměně památek lidové architektury, kterému se věnují v oblasti Českomoravského pomezí.

Poslední část programu semináře sestávala z exkurzí připravených pro účastníky. Ty byly z časových důvodů rozděleny do dvou dnů, přičemž hlavní těžiště spadalo do večerního programu a následujícího dne. Kromě již zmíněné vsunuté menší exkurze měli účastníci možnost po skončení prezentační části shlédnout i výsledek obnovy krnovské synagogy, která proběhla v rámci projektu 10 hvězd. V centru dění, tedy v městě Krnově, byla pak v plánu i exkurze kostela Narození Panny Marie s klášterem minoritů. Z časových a organizačních důvodů se však již této podvečerní exkurze zástupci SZM neúčastnili, stejně jako dalších exkurzí v okolí Krnova, které pravděpodobně probíhaly následující den. V plánu byla návštěva fary v Hynčicích, bývalého zájezdního hostince v Holčovicích, domu čp. 52 v Komoře a čp. 115 ve Spáleném a na závěr pak expoziční objekt Kosárny v Karlovicích.

Konference byla zaměřena jak na nové materiálové poznatky, tak především na praktické ukázky možností citlivé obnovy či rekonstrukce historických památek lidového stavitelství. Diskuze dané problematiky, která po prezentaci některých příspěvků ukázala, že je rozhodně na místě stále velký prostor pro hledání nových vhodných cest a zejména osvěty mezi laickou veřejností, která se však zpravidla vlastníky těchto objektů zpravidla stává.

Jana Stixová